

زبان زانتي ۽ بلوچي زبان زانتي

(يک گونڊيس پڄارے)

اولي تا کيند

(زبان زانتي)

اکبر بارکزي

بلوچي اکيڊمي کونسل

عبدالرشيد روڊ، کونسل

(c) All rights are reserved.

اے کتاب ۽ درائیں حق گول اکیڈمی ۽ انت۔
بیدنے اکیڈمی ۽ رضا ۽ کس ایشی ۽ مواداں چاپ کت نہ کنت۔

(انٹرنیٹ ایڈیشن)

زبان زانتی ۽ بلوچی زبان زانتی

اکبر بارکزئی

2018

ISBN: 978-969-680-011-8

نہاد : 200/=

اکیڈمی ۽ اے کتاب ماں ذکی پرنٹنگ پریس کراچی ۽ چاپ کتگ۔

ندر

وَتی مہربانیں برات ء براہندگ، آریپیں اُستاد ء بلوچی
 زبان ء بے دروہیں نبشتہ کار واجہ عبداللہ جان جمال دینی ء
 نام ء کہ آئی ء بدء چہ بدتریں جاوہانی تہ ء آجوتی، انسان دوستی ء
 روشن فکری ء بیرق ہر وہد ء ہر حال ء بلند کُتگ تا کہ منے راج
 یک روشنائیں بانداتے ء ولہند بہ بیت۔

(دُرِ یکتیں اے کتاب آواجہ ء زند ء چاپ پھوٹیں!)

مُنّت واری

من لوٹاں وتی ہما اُستاد؎ براہندگانی شُکر؎ مُنّت ؎ بگراں کہ آہاں اے
کتاب ؎ نبشتہ کنگ ؎ وہد ؎ من ؎ راہردا ہیں کُکم کُتگ ؎ دل بُڈی داتگ۔
اے اُستاد؎ براتانی نام ایش اُنّت:

واجہ جان محمد دشتی

ڈاکٹر حبیب اللہ ملک

واجہ صمد بلوچ

ڈاکٹر نصیر دشتی

واجہ اسماعیل مُمتاز

واجہ عبداللہ سیاهوئی

واجہ اسماعیل امیری

واجہ آصف بلوچ

واجہ ضیا بلوچ

من ضیا جان ؎ سک باز مُنّت واریوں کہ آئی ؎ اے کتاب ؎ ہورت چاری باز پہ
تہمبل کُتگ ؎ بازیں ہیرانی بابت ؎ من ؎ بے مٹیں صلاح ؎ داتگ۔

گڈ سر ؎ من بلوچی اکیڈمی ؎ زانیکا ریں سنگتانی ہم باز مُنّت واریوں کہ آہاں اے
کتاب ؎ چاپ ؎ شُنگ کنگ ؎ پہ مزینیں دلیسیا ہی کُشتگ۔

کتاب ۽ رہبند

اے لہٽیں رد (سِطر) کتاب ۽ نیشٽہ ۽ رہبند ۽ بابت ۽ آنت۔ وانوک حیران بنت کہ
 اے رہبند چہ ماہتا کہ ”بلوچی“ ۽ چاپ بوتگیں نیشٽا کانہی رہبند ۽ پھک جتا انت۔ اشی ۽ سبب
 ایش انت کہ وڊے کتاب چاپ جاہ ۽ روگی ات۔ منی عزیزیں دوست ۽ بلوچی اکیڈمی ۽ کماش
 ممتاز یوسف جان ۽ من ۽ حال دات کہ بلوچی اکیڈمی اے کتاب ۽ رُوت چاپ کنت۔ بلے اشی ۽
 رہبند ۽ بدل کنت۔ من ہجے خیال کُت کہ اے نوکیں رہبند اکیڈمی ۽ ہما کمیٹی ۽ رہبند انت کہ آئی ۽
 بلوچی ۽ رہبند ۽ پلگار (اصلاح) کنگ ۽ ذمہ داری دیگ بوتگ ات۔ من چرے ہبر ۽ سک وش
 ہم بوتوں کہ اکیڈمی ۽ سنگت مئے زبان ۽ چہ ڈرستاں مستریں اڑ ۽ جبال ۽ گیشینگ ۽ سوہین بوتگ
 انت۔ من کہ یک پورائیں سالے پیسر کتاب ۽ ”پروف“ شُر چارتگ ۽ الکاپ کنگ ات انت ۽
 پڑیں یک سالے اشی ۽ چاپ ۽ شنگ ۽ راہچار بوتگوں من ممتاز جان ۽ ہجے ہبر قبول کت۔ بلے
 پورائیں پنج ماہ ۽ رند اکیڈمی ۽ سنگتاں کتاب ۽ نوکیں ”پروف“ کہ پُمن روان دات۔ من سک
 حیران ۽ ہبکہ منتوں کہ اشانی سیاہگ عنقا ۽ سید ۽ رہبند ۽ ات۔ بلے کتاب ۽ ہریک تاکدیہ
 ردیاں چہ پڑ ات۔ ہنجو جاہ کیت ہر کس ۽ کہ اے کار دیگ بوتگ آواجہ ۽ اے کار سک پہ اشتاپ
 کاری کنگ یا گڑا آچہ عنقا ۽ سید ۽ رہبند ۽ شرزانکار نہ انت۔ ڈریگتیں اے کار اکیڈمی ۽ سنگتاں علی
 عیسیٰ جان ۽ بداتیں پرچے کہ سید ۽ رہبند ۽ دگہ ہج کسے ہم چرائی ۽ شر تر نرانت۔ منی بازیں
 زُوریاں چہ یکے ایش انت کہ ہما مردم کہ من ۽ دوست بنت آبانی ہبراں من ہجبرناں کت نہ کناں
 توری آہمینچک ”زوراکي“ بکن آنت۔

زاناں باریں اکیڈمی ۽ ہما کمیٹی ۽ آئی ۽ فیصلہ لجا بوتنت؟

منی گڈی اُمیت ہمیش انت کہ سنگت اکیڈمی ۽ چند ۽ وشنامی ۽ خاطر ۽ اے کتاب ۽ رُوت
 بے عیب ۽ بے ردی ۽ چاپ ۽ شنگ کن آنت۔

اکبر بارک زنی

لُٹ

<u>تاکدیم</u>	<u>بُن گپ</u>
1	۱۔ زبان زانتي (جان محمد شتی)
3	۲۔ سَری دانک
7	۳۔ اکبر بارکنئی ء بلوچی زبان ء ادب (پروفیسر ڈاکٹر عبدالرزاق صابر)
9	۴۔ زبان چے ایت؟
18	۵۔ زبان زانتي
29	۶۔ زبان زانتي ء زانشت
47	۷۔ بُن رہبند
70	۸۔ توار چکاسی
86	۹۔ توار زانتي
100	۱۰۔ معنا زانتي

114		صلاح زانتي	۱۱۔
121		نشان زانتي	۱۲۔
129		هبريتپاسي	۱۳۔
133		داب زانتي	۱۴۔
137		زبان زانتي ۽ ليزانكي نگدڪاري	۱۵۔
139		زبان زانتي ۽ لهنتيس دگه شاخ	۱۶۔
141		دُنيا ۽ زبان	۱۷۔
159		گڏي دانڪ	۱۸۔
162		دو هبر بلد گالاني بابت ۽	۱۹۔
166		بلد گالاني لَٽ	۲۰۔

زبان زانتي

زبان بنی آدم ء اجتماعی زانت، ربیدگ ء دودمان ء بُزہ انت ء آئی ء زانت ء سماہ ء سہرا کنت۔ زبان زانتي چہ فلسفہ ء لبزانک ء جتا یک زانشتہ ء ایشی ء دیروی ء رفتار سُست انت بلتے گوں ہے سُستیں گاماں زبان زانتي ء زانشت ء مزنیں پندے بُراتگ۔ اکبر بارکزی ء ”زبان زانتي ء بلوچی زبان زانتي“ ء اے کتاب ستا کرزایت ء پہ بلوچی ء وانوک ء زبان زانتاں مادنیں راہے ء شون ء دنت۔

زبان پرے سبب ء آرزشت ندارایت کہ بنی آدم ء چہ ایندگہ ساہداراں کیشین ایت بلکیں ایش گوں آئی ء دود ء ربیدگ، مزہ ء میار، بودشت، شُری ء گندگی، آئی ء زانت ء فہم ء ہم گز نچ کنت۔

زبان زانتي ء زانشت گوں فلسفہ یا لبزانکی زانت ء یا گوں زبان زانتي ء سیادی ء نسبتے دارایت ء ایشی ء دیروی گوں فلسفہ ء لبزانک ء زبان زانتي ء بندوک انت کس پہ واہگ ء تماہ ایشاں سست ء گستاکت نہ کنت۔

بندات ء زبان زانتي ء جگ فلسفہ ء کوپگاں ء بوتگ ء دومی ایش کہ شاعری ء دریاب زبان زانتي یے ء زبان زانتي سانشی زانشتہ۔ سانشی زانشت ء کار چیزانی گروہ بندی یا ہم گز نچی ء دریچ ء گوں گچینی رہبنداں ہوار کنگ ء گستاکنگ ء ہما جاورانی آسر ء درگجگ انت ء دراہیں زانشتانی رہبند سانشی انت، غیر سانشی نہ انت۔

واجه بارکزئی ء زبان ء سیادی گوں فلسفہ ء انسانی مارشت ء پیش داشتگ۔
 زبان زانت زبان ء گوں انسانی فہم ء زانت ء یکجاہ ٹپاس انت، بلئے کتاب ء اے
 بابت ء ہیج نوشتہ نہ انت۔ ایشی ء ابید بارکزئی ء زبان زانتی ء سرء بازیں نوشتہ مچ کتگ
 انت۔ آئی ء گیشتریں زور زبان زانتی ء سرء انت۔ آئی ء توار چکاسی ء سرء وانوکاں مزنیں
 مدی یے دست کپ ایت ء بلوچی زبان زانتاں بلوچی ء رودر آتکی ء روکپتی توارانی
 گیٹنگ ء آسانی بیت۔ بارکزئی ء بلد گالانی مزنیں لڑے ہم دیم ء آورتگ کہ اے
 بلد گال زبان زانتاں مدد ء کمک کن انت۔

بلوچی ء بازیں نبشتہ کارانی زبان چہ پہک ء زگریں بلوچی ء ہورک انت۔ ہنچو
 اکبر بارکزئی ء زبان ء را ہم گوش ء اردو ء تاموراں کپتگ۔ ہر زبان ء وتی تے،
 اگاں زبان ء دری لبزے کیت مزنیں گپے نہ انت بلئے اگاں دری زبان ء لبز آئی ء تب ء
 مہ بنت گڑا زبان ء بے براہ کن انت۔

جان محمد دشتی

سری دانک

چریشی ۽ پیسر کہ من زبان زانتي ۽ زانشت (علم) ۽ بارو ۽ گپ بچناں من لوٹاں زبان زانتي ۽ لبر یا بلد گال (term یا اصطلاح) ۽ بابت ۽ بگشاں کہ اے لبر ۽ من پہ چے معنا ۽ کار بندگ ۽ آں۔ اے بلد گال ۽ من پہ Linguistics ۽ معنا ۽ کارمرز کنگ ۽ آں کہ ایشی ۽ اردو ۽ ”لسانیات“، فارسی ۽ ”زبان شناسی“، عربی ۽ ”علم اللغۃ“، ”اللغویات“، ”اللسانیات“ ہم گوش آنت۔ وانوک جست کُت کن آنت کہ زبان زانتي ۽ لبر پر چے؟ جی ۽ مادگہ لبر ۽ یا بلد گال ۽ کارمرز مکین؟ ہنچو کہ آشرزان انت کہ یک زبان ۽ تہ ۽ بلد گال یا اصطلاح جوڑ کنگ ۽ وتی راہدار (اصول) بنت۔ ہر کس زانت کہ ما بلوچی ۽ ”ہبر زانت“ ۽ لبر ۽ پہ ہما کس ۽ کارمرز کنیں کہ بلوچی گپ ۽ تزان ۽ ہنر ۽ سکت اُستاد بہ بیت۔ من چہ ہبر زانت ۽ ہبر زانتي ۽ گالاں ”زبان زانتي“ ۽ لبر جوڑ کنگ۔ بزاں زبان ۽ آئی ۽ کار بندگ ۽ نئی راہدارانی (اصولانی) زانیکاری۔

من اد ۽ وتی لائقین وانوکانی دیم ۽ یک ہبر ۽ تچک بگشاں کہ من وت زبان زانت (بزاں Linguist) نیاں۔ من یک ہنچیں لس مردے ۽ (Layman) بستار ۽ اے چاریں دا کاں نبشتہ کنگ ۽ آں کہ آئی ۽ اے بُن گپ (موضوع) ۽ سر ۽ چنت کتاب ونگ ۽ آہان ۽ سر پد بنگ ۽ کوشت کنگ۔

زبان زانتي سکین پراہ ۽ شاہگانیں زانشتے۔ آئی ۽ تک ۽ پہنات ۽ شاخ ۽ ٹال سکت باز آنت۔ چہ منی اے کوشت ۽ پیسر منے بازیں نبشتہ کنوکاں بلوچی زبان ۽ بُن ۽ ہہہ

(اصل) ء بابت ء نبشتہ کتگ۔ واجہ عبدالصمد امیری مئے اولی پول کار (تحقیق کنوک) انت کہ آئی ء اے بُن گپ ء سرء ماہتاک ”بلوچی“ ء بُنگیجی تا کبندانی تہ ء (منی خیال ۱۹۵۶ عیسوی) نبشتہ کتگ ات۔ واجہ ء گیگان ء گڈترء شیر محمد مری ء یک ء دو دگہ نویسکاراں ہم گوں وتی قلم ء اسپ تاچی کتگ۔ صورت خان مری ء ڈاکٹر گل حسن ء ہم اے بُن گپ ء سرء شرنبشتہ کتگ۔ بلئے زبان زانتی ء چند ء بُن گپ ء سرء علی چاکر زئی، اسماعیل امیری ء کریم تہل ء بُنگیجی کوشت ستا کرزانت۔ بلوچی بُن رہبند (بزائ گرامر) ء سرء البت بُنی کار بوتگ کہ گرامر وت زبان زانتی ء یک مزنین بہرے۔ مولوی عبدالصمد سربازی ء ”بلوچی صرف ونحو“ عبدالعزیز جازمی ء ”بلوچی قواعد“ مولوی غارانی ء کتاب کہ من آئی ء نام شمشتگ اے درست توصیف ء ستاء لائق انت۔ دریگتیں کسے ہمت بکنت ء اے کتاباں پدء چاپ ء شگ بکنت پرچے کہ اے ہر سینیں کتاب مروچاں ہیچ جاہ دست نہ کپ انت۔ ادء من ہما نویسکارانی بابت ء نبشتہ کتگ کہ آبانی نبشتا نک یا کتاب چہ منی دیم ء گوشتگ انت۔ اے دگہ نبیسوک من ء بہ بخش انت کہ من آبانی نبشتا نک ء کتاب نہ دیتگ انت ء آبانی نام من نہ کپتگ۔

زبان زانتی ء زانشت (علم) ہم نوک انت ء ہم کوہن۔ زبان ء آئی ء بازیں تک ء پہناتانی سرء زانیکاراں چہ گوشتگیں دو سے ہزار سالان یک پیم ء نبشتہ کتگ۔ بلئے اشی ء سائنسی چار ء بیچار بیستمی قرن ء شروع بوت۔ من ء یات انت کہ وہدے من زبان ء ادب ء نیمگ ء دلگوش کت من ء گوں زبان زانتی ء زانشت ء یک خاصیں حب ء واہگے ہست ات۔ من لوٹ ات اے بُن گپ ء بابت ء گیش ء چہ گیشتر بوانان ء بزاناں۔ من یک پیم ء کوشت کت کہ اے بُن گپ ء سرء اردو، فارسی ء انگریزی ء کتاب درہیجاں ء بواناں۔ من ء شریات انت کہ تانوزدہ سد پنجاہ ء دہ سالی ء گڈسرء اردو ء اے بُن گپ ء سرء کتاب

بہمہ نیست ات۔ پروفیسر احتشام حسین ء ہندستانی زبان زانتی ء سمرء بیہمز (Beams) ء کسانکیں کتابے ماں اردوء تڑیتنگ ات ء پروفیسر محی الدین قادری زورء ”ہندستانی لسانیات“ ء سدھیشور ورماء گوڈیں کتابکے ء شوکت سبزواری ء ابوالیث صدیقی ء لہتیں نبشتا نک اردو زبان زانتی ء بابت ء ہست ات انت بلئے اے بُن گپ ء سمرء بیدچہ محی الدین قادری ء کتاب ء دگہ ہچ بُنی کارنبوگ ات۔ فارسی ء تہ ء البت ڈاکٹر پرویز ناٹل خانلری ء ”زبان شناسی“ ہست ات کہ یک بے مٹیں کتابے ات۔ انگریزی ء البت کتاب ہست ات انت۔ بلئے گیشتر Philology براں ”زبان کواسی“ ء بُن گپ ء سمرء آنتت۔

بیستمی قرن ء دومی دہ سالی ء بگرتا پنچی دہ سالی ء زبان زانتی ء زانشتاں یورپ ء امریکہ ء تہ ء یک جتائیں سائنسے وڑء ردوم کت بلئے منے ملک ء آ کتاب ماں بازاراں نیست ات انت۔ ہے وہء من وتی منّاں بلوچی ء Phonetics براں ”توارچکاسی“ ء سمرء کارکنگ بندات کت من ء یات انت منی عزیزیں دوست محمد بیگ بیگل ء دوسے سال پیسرچہ من جُست گپت کہ توہما وہماں بلوچی فونیکس ء سمرء نبشتہ کنگ ء ات نے تئی ہما نبشتا نک کجا بوت انت۔ من گوشت منی آ کارنیم بنگ منت۔ بندرء منی چاپ نہ کنگ ء سَوَب ایش ات کہ زبان ء آئی ء شاخ ء ٹال ہنچو پہ زوتی ردوم کنان ء دیم ء رَوگ ء ات انت کہ آخرء من تہنا یک نِدارگ کنو کے منتوں۔ زبان زانتی ء چمے شاخاں یکے Phonetics (توارچکاسی) ات۔ بلوچی توارانی بابت ء منی کارپیشکا مہتل بیان بوت۔

اگاں ما زبان زانتی ء تاریخ بچاریں ایشی ء بندرء چہ Philology (زبان کواسی) ء آپ داتگیں نہال ء ردوم کتگ ء مروچی یک بُرز ء بلند ء سیاہ ء بڑیں درچکے جوڑ بوتگ۔ ہنچو کہ زبان زانتی بیستمی کرن ء بروردات ہے وڑء ”زبان کواسی“ یک سائنسی زانشتے ء حیثیت ء نوزدہمی کرن ء برورد بوتگ۔ بلئے نوک ء چہ نوک تریں سائنسی پٹ ء پولانی سَوَب

۽ زبان زانتي ۽ زانشت کلم ۽ ڇه ”زبان کو اسي ۽“ گستا بيان بوت ۽ آئي ۽ بُن رد سرجي ۽ سانسِي
 بُن پداني سر ۽ اير کنگ بوت ۽ مرو پي آئي ۽ هنجو رُ دوم کنگ که وت یک جتا نیں سانسے
 جوڑ بوتگ ۽ روج په روج شاهگان تر بیان ۽ دیم ۽ تر روان انت۔ هنجو جاه کیت زبان زانتي ۽
 شاخ ۽ ٹال چو که توار چڱا سی (Phonetics) توار زانتي (Phonology) مورفیم زانتي
 (Morphology) گال رد سازی (Syntax) ۽ معنا زانتي (Semantics) تا دیم
 ۽ قرن ۽ وت جتا جتا نیں سانس جوڑ بنت۔ چُناها مرو چاا صلاح زانتي (Pragmatics)
 هبر تپاسي (Discourse Analysis) نشان زانتي (Semiotics یا Semiology) ۽
 داب زانتي (Stylistics) هم زبان زانتي ۽ بهر زانگ بنت۔ اے تمایں شاخ ۽ ٹالانی
 بابت ۽ من رند تر ۽ جتا جتا گپ جتاں۔

کٽے پیسر تر من اے نبشگ ات که زبان زانتي ۽ اے شاخ تا دیمی قرن ۽ وت
 جتا جتا نیں سانس جوڑ بنت۔ دیمی قرن انگت باز دُور انت اے درستیں شاخ ۽ ٹالاں هنجو
 رُ دوم کنگ که همیشانی چند ۽ ته ۽ نوک نوکیں شاخ ۽ ٹال رُ دوگ ۽ مزن بیان انت ۽ زبان زانتي
 ۽ در چک ۽ روج په روج بُر زتر، پراه تر، بزتر ۽ بُودناک تر کنان انت۔

من لوٹاں زبان زانتي ۽ همراهي ۽ بلو پي زبان زانتي ۽ سر ۽ هم گپ بجناں۔ من اے
 دو نیں بُن گپ پمیشکا یکجا کنگ انت که بلو پي زبان زانتي ۽ راهداراں (اصولاں) ما ابید
 چه زبان زانتي ۽ چند ۽ زانشت ۽ په جوانی سر پد بوت نه کنیں۔

اِده من وتی لائقیں وانوکاں یک هبر ۽ بگشاں که اے نبشتا نک زبان ۽ زبان
 زانتي ۽ یک سکلیں گونڈیں پجارے بیت۔

اکبر بارکزی

جنوری 2018

اکبر بارکزئی ء بلوچی زبان ء ادب

بلوچی نوکیں ادب ء بندات ء شروعات گوں لہتیں انجیں لبز انت ء نبشتہ کاراں بیت کہ آسرجم ء کامل ء بلوچی ء دیوانگ بوتگ انت۔ سید ظہور شاہ ہاشمی، میر گل خان نصیر، محمد حسین عنقا، آزات جمال دینی، مولانا خیر محمد ندوی ء دگہ بازینے کہ ایشانی سرجمیں واہگ ء واہشت بلوچی زبان ء ادب بوتگ۔ ہے روایت کمیں رند ء مردمانی کڑا ہم گندگ بیت کہ اکبر بارکزئی ء ہے لڑ ء ہواریں لبز انت ء عالمیں پگرے ء واہند ء واجہ انت۔

اکبر بارکزئی ادب ء شعر ء ابید سیاسی ء چاگردی چست ء ایرانی تہاوتی زمانگ ء مستریں بیرک دارز انگ بیت۔ ہے کارانی مڑ ء آدرانڈ ہی ء زندگوازی نگ ء انت۔ بلے آئی ء مستریں پجّار آئی ء شاعری ء ادب انت۔ دوشعری دیوان ء چھاپ ء شنگ بوتگ انت۔ اولی ”روچا کئے کشت کنت“ کہ آزات جمال دینی اکیڈمی کراچی ء نیمگ ء 1988 ء چھاپ بوتگ ء دومی ”سرائی چراغ“ انت کہ بلوچی ادبی جھد کار (باج) بحرین ء اپریل 2017 ء چھاپ کتگ۔

میان اُستمانی پگر ء شاعرے ء جہت ء آئی شاعری زانگ بیت۔ کائنات ء ارتقاء ء جوڑشت ء پگر ء وسواس آئی ء شاعری ء بُن ہشت انت۔ آئی بُنگپ ء محور تہنا بلوچ نہ انت بلکیں انسان ء انسانیت انت۔ بزاں آئی ء بُنگپ ء حجم پر اہ ء شاہیگان انت۔ شاعری ء ابید اکبر بارکزئی ء دگہ مستریں شناخت ء پجّار آئی زبان شناسی انت بزاں آلسانیات ء علم ء مزینیں دزرے (Approach) یے داریت۔

آئی ء شاعری ء شروعاتی روچاں گوں آئی ء رازبان ء سراذرس اوں ہما زمانگ ء بوتگ کہ ماہتاک ”اومان“ ء مئی 1956 ء آئی اولی لچہ (نظم) ”ماہکانی“ چھاپ بوتگ

ہے زمانگ ء ”اولس“ ء دسمبر 1964 ء تاک ء آئی زبان ء سرا یک نبشتا نکلے ”بلوچی زبان“ ء نام ء چھاپ بُوتگ۔ زبان زانتی ء حوالہ ء بنداتی زمانگ ء کمیں باز کار و بوتگ بلے بارکزی ء علم ء دزرس مستر ء مزن گندگ ء کثیت کہ وہ دے آئی ء دوئیں شعری کتاب وتی (اکبر بارکزی ء نبشتہ رہبند ہمائی نام ء زانگ بیت) رہبند ء چھاپ کتگ انت۔ آئی ء نبشتا نکلے کہ ”زبان زانتی و بلوچی زبان زانتی“ ء نام ء ماہتا ک ”بلوچی“ کونٹہ ء ستمبر 2012 ء سلسلہ وار باز یں قسطاں چھاپ بوتگ۔ ہے مز نیں نبشتا نکل ء چہ قیاس کنگ بیت آ زبان زانتی ء علم ء چچو دزرس (Linguistics Approach) داریت۔

زبان زانتی ء پچار ء ہوار ”زبان زانتی ء تھر (Categories)، بُن رہبند (Grammar) ء معنا ء ارزشت، بُن رہبند ء تھرائی گیشینگ کہ آواں چہ ضابطہی بُن رہبند (Prescriptive grammar)، بیان کاریں بُن رہبند (Descriptive grammar) حوالہی بُن رہبند (Refernece grammar)، بُن فکری بُن رہبند (Theoretical grammar)، سَنَتی بُن رہبند (Traditional grammar)، ء ہوار لبر زانتی (Morphology)، گالر د سازی (Syntax/syntactics)، توار چکاسی (Phonetics)، معنا زانتی (Semantics)، گال ردی معنا (Sentence Meaning)، صلاح زانتی (Pragmatics)، ء زبان زانتی بلد گالانی (Linguistics Terminology) گیشینگ ء بے درو ریں جُہد گندگ بیت۔

ایشی ء چہ زبان زانتی ء وڑیں سنگینیں ء ناؤ رکیں علمے ء چہ آئی کمال ء علم پد رانت ء اے کار پہ بلوچی زبان ء زبان زانتی ء پڑانو کیں گامگیج ء سیکینے زانگ بیت۔

پروفیسر ڈاکٹر عبدالرزاق صابر

وائس چانسلر، یونیورسٹی آف تربت

زبان چے ایت؟

ہنچو کہ جین ایچیسن (Jean Aitchison) گوش ایت ”زبان زانتی اے جستانی پسوء دنت: یکے زبان چے ایت؟ ء دومی زبان چے پیم ء کار کنت؟“ ما ادء اولی جُست ء باروء نبشتہ کنیں۔ دومی جُست ء پسوسک دراج کش بیت ء زبان زانتی ء جندء بابت ء بیت کہ آ چے پیم ء کار کنت۔

بلوچی ء زبان دو معنا ہاں کار مرز بیت۔ یکے دپ ء تہ ء گوشت ء ٹکرے کہ مال لک ءے گوشیں۔ دومی معنا داریں توارانی کار بندگ ء مردمانی نیام ء ہبر ء حال ء وسیلے کہ ما زبان ءے گوشیں۔ ظاہر ء اے چچ گرانیں جُستے نہ ایت۔ دُنیا ء تُوہ تُوہیں زبان زانتاں اے بابت ء نبشتگ ء باز نبشتہ کتگ بلتے تنے و ہدی اے جُست ء یک گوئڈ ء کالیں پسو یے دات اش نہ کتگ۔ گندگ ء اے چُشیں گرانیں کارے جاہ نیت بلتے و ہدے تولوٹ نے اش ءے پجّار ء (Define) بکن نے گڑا تو شمر سر پد بے کہ اے چُشیں آسانیں کارے نہ ایت۔ اش ء سَوَب الیش انت کہ دنیا ء بازیں مظاہر (Phenomena) ء بُن خیال (Concepts) ہنچین آنت کہ آ بانی پجّار (Define) کنگ سکلیں گرانیں کار ایت چو کہ : مہر چے ایت؟ خیال چے ایت؟ یا شعر چے ایت؟ اے جستانی پسو تہنادو چار گلر دانی (جملہ ہانی) تہ ء دیگ سک گران انت۔ پر چے کہ تو ہمیں چک زیات نبشتہ بکن نے تو چارے کہ تی پجّار (Definition) انگت نیم بندگ انت ء تو چریشی ء دُکم نہ نے۔

رابرٹ لارڈ Robert Lord گوش ایت اے :

'... of all concepts there is none more slippery and elusive than language.' 1.

ہزاں زبان ء (بُن خیال) چہ اے دگہ دُستیں بُن خیالاں ہنچو لگشناک ء
شترانک انت کہ (توسَتر و س بکن نئے) تئی دست ء نیت۔“ اے

اگاں ما زبان زانتانی درستیں پجاراں (Definitions) یکجاہ بکنیں گڑا مردم سک
حیران ء ہجگہ مان ایت۔ چرے پجاراں بازینے زبان ء صفعتانی سرء گپ جنت بلتے تو
چارے کہ یک نہ یک صفتے یا بلکیں چہ یک ء گیشتریں صفت انگت پشت کپتگ انت۔
ہے سوب انت کہ زبان ء بابت ء تو یک من انگیں دُنیا گیریں (Universal) پجارے
نہ گندے۔

البت یک ہبرے ء سرء دُستیں زبان زانت تپاک انت۔ آ ہبرایش انت کہ
زبان گوں دود ء ریدگ ء (Culture) ہمگڑنچ انت ء انسانانی (Relationships) ء
آہانی گوں یک ء دگر ء ہکاری ء پیش دارایت۔

زبان ء بابت ء ہزارانی ہزار کتاب نبشتہ کنگ بوتگ ء چریشاں بازینے کلاسیک
(Classic) زانگ بنت۔ بلتے اے انسانانی زانشت ء زیبائی انت کہ آچچ نیمیں ہبرے
یا ترانے بے پٹ ء پول ء اڑاند (Dispute) ء آسانی ء قبول نہ کنت۔ دنیا ء ٹوہ ٹوہیں
زبان زانتاں زبان ء پجار نبشتہ کنگ۔ بلتے اے دُستیں پجارانی سرء اے دگہ زبان زانتاں
بے رُو ء ریاء ء گوں باز بے رحمی ء نگدکاری ہم کنگ۔ اے بابت ء یک مزنیں زبان زانتے
ہزاں رابرٹ وینری رائنس (R. H. Robins) چونبشتہ کنت:

' No book can honestly pretend to deal with the
subject in a way that will both be accepted in all respects by
every recognised scholar in the field and remain unaltered
for all time.' 2.

”چچ کتا بے حق ء راستی اے نیمون ء کت نہ کنت کہ آ وتی بُن گپ ء ہنجپس دا بے
 ء پیش بکنت ء پدء (اومیت بکنت کہ) آئی ء ہرمن انگلیں عالے سرجی ء قبول بکنت ء آئی
 ء تہ ء پچھرانی پچھر چچ پیہیں بدلی ء سدلی مہ بیت۔“ ۲۔

ادء من زبان ء بابت ء پہ درور نام داریں زبان زانتانی لہتیں پجارانی نشون داری
 کناں بزاں حوالہ ء دیاں۔ شما گند ات کہ دڑستیں پجار چہ یک ء دگر ء پھک ء جتا انت۔
 اثنانی اے پجاران ء اے دگہ زبان زانتاں شربُء ء برین کتگ ء چوپڑم ء شتگ ء ٹال ٹال
 کتگ انت۔ مارا ادء گوں آبانی نگدکاری ء کار نیست ما اے زانگ لوٹیں کہ آ ہاں اے
 جُست ء (بزاں زبان چے ایت) پٹو چون داتگ۔

(۱) ایڈورڈ سپیر (Edward Sapir):

'Language is a purely human and non-instinctive method of communicating ideas, emotions and desires by means of voluntarily produced symbols.' 3.

”زبان (وتی) خیال، مارشت ء جوزگ ء واہگاں وتی جند ء تب ء نشانیاں
 (Symbols) وسیلہ ء (پہ دگہ مردماں) رَسینگ ء یک کالیں انسانی ء سمداریں
 رہندے ء (نام) انت۔“ ۳۔

(۲) بی۔ بلاخ اینڈ جی۔ ایل۔ ٹریگر (B. Bloch and G.L. Trager)

'A language is a system of arbitrary vocal symbols by means of which a social group co-operates.' 4.

”زبان وتی دِلواہ ء توارداریں نشانیاں (رمزانی Symbols) یک ہنچیں نظامے کہ آئی ء وسیلہ ء یک راجی جَم بندی (گروہی ء مردم) گوں وِت ماں وِت ء ہکاری کن آنت۔“ ۴

(۳) آر۔ اے۔ ہال (R.A. Hall):

' Language is the institution whereby humans communicate and interact with each other by means of habitually oral-auditory arbitrary symbols.' 5.

”زبان یک ہنچیں ادارہ ہے کہ آئی ء وسیلہ ء انسان ہیل کتگین ء زبانی ء گوش دارگی ء وتی چند ء تب ء نشانیاں (رمزانی) وسیلہ ء گوں یک ء دگر ء حال شونی (Communicate) ء ہکاری کن آنت۔“ ۵

(۴) آر۔ ایچ۔ روبنس (R.H. Robins):

' Languages are symbol-systems...almost wholly based on pure arbitrary convention.' 6.

”زبان نشانیاں داریں نظام آنت۔۔۔ کہ آ سرجمی ء زگریں (خالصیں) ء دل ء تب ء شہم ء رہندیں بُن پدے ء سر ء برجاہ آنت۔“ ۶

(۵) ڈیوڈ کریسٹل (David Crystal):

' What is language's main function? The answer is clear, and generally agreed: language is the most highly developed form of human communication...' 7..

”زبان ۽ مستریں ڪرد چے انت؟ اِشی ۽ پَسو (شَر) پڌر انت ۽ اِشی ۽ سر ۽ کُل
 ٽپاک انت کہ زبان انسانی حال شونی ۽ چہ دَرستاں بودناک تریں دَروشم ایت۔“ ۱۷
 منی خیال ۽ ادۂ ضروری انت کہ ماہی حوالہانی ڏلگ ڏلگیں نُقطہاں آسانیں
 زبان ۽ نیشنگ بکنیں تا کہ وانوکاں پہ زبان ۽ جند ۽ آئی ۽ ڪرد (Function) ۽ زانگ گران
 مہ بیت۔

اے نُقطہانی لڙچوش انت :

(۱) زبان یک انسانی کار رہندے (Method) ۽ حال شونی ۽ اے رہندہ ہوڙ کار نہ انت
 بلکہ ہوش دار انت۔

(۲) اے یکے ۽ خیال، مارشت ۽ جوزگان ۽ واہگاں پہ دگہ انسانے ۽ رسین ایت۔

(۳) اے جند ۽ تب ۽ نشانانی (رمزانی، Symbols) ۽ وسیلہ ۽ کار کنت۔

(۴) اے انسان ۽ دلواہ ۽ توار داریں نشانانی (رمزانی) نظامے۔

(۵) (اِشی ۽ وسیلہ) انسانانی راجی جم بندی (گروہ) گوں یک ۽ دگر ۽ ہکاری کن انت۔

(۶) زبان انسانی دودانک (Culture) ۽ یک ادارہ ہے۔

(۷) مردم وتی دلواہیں زبانی ۽ گوش دارگی نشانانی وسیلہ ۽ گوں یک ۽ دومی ۽ حال شونی ۽
 ہکاری کن انت۔

(۸) زبان نشانانی نظامے۔

(۹) اے دل ۽ تب ۽ شہم ۽ رہندیں بُن پدے ۽ سر ۽ برجاہ انت۔

(۱۰) زبان انسانانی نیام ۽ حال شونی (Communication) ۽ چہ دَرستاں بودناک تریں
 (Developed) دَروشمے۔

یک زمانے بازیں مردمانی خیال ات کہ لہتیں زبان بودناک (Developed) انت
 ۽ لہتیں دگہ بے بودانت۔ بلے زبان زانتی ۽ سائنس ۽ ثابت کتگ کہ اے مردم رد بوتگ
 انت۔ دنیا ۽ تمامیں زبان زانت اے ہبر ۽ سر ۽ تپاک انت کہ دنیا ۽ درستیں زبان وتی وتی
 جاگہ ۽ بودناک انت۔

ایڈورڈ سپیر (Edward Sapir) کہ زبان زانتی ۽ نوکیں سائنس ۽ ہنگیجکاراں
 (Pioneers) چہ یکے زانگ بیت ۽ آئی ۽ بیستمی قرن ۽ اول سر ۽ گوریچانی امریکہ ۽ کینیڈا ۽
 بازیں شہریں ہندی (Red Indian) زبانانی سر ۽ کارکتگ ۽ آبانی بابت ۽ بازیں کتاب
 نبشتہ کتگ۔ آ بودناکی ۽ بے بودی ۽ بارو ۽ چونبشتہ کنت:

' We know of no people that is not most possessed of a
 fully developed language. The lowliest South African
 bushman speaks in the forms of a rich symbolic system
 that is in essence perfectly comparable to the speech of a
 cultivated Frenchman.' 8.

”ماچشیں ہج راہے ندیتگ کہ آئی ۽ یک بودناکیں زبانے مہ بیت۔ زرباری
 افریقہ ۽ جنگل ہندوک (Bushman) یک پُرگنخیں نشان داریں نظامے ۽ (ولہند انت و
 آئی ۽ بازیں) شکلائی تہ ۽ ہنچوگپ جنت کہ آگوں یک شتریں واندہیں فرانسیسی ۽
 برابری کت کنت۔ ۸۔

بودناک ۽ بے بودیں زبان ۽ بابت ۽ ہما مردم گپ کن انت کہ آ پہک ۽ نا واندہ
 انت یا گڑا آوتی زبانان چہ اے دگہ زبانان شتر ترزان انت کہ ملک ۽ اے دگہ مردمانی سر ۽
 پہ زور مشگ بوتگ انت۔ تاریخ ۽ تہ ۽ اشی ۽ دروہر جاہ ۽ ہر دور ۽ باریاں رس انت۔

یونانی، رومن، چینی، اسلامی ء دگہ مزن بادشاہیائی (سلطنتانی) حال ء چہ ہر کس سر پد انت۔
 اے دُرستاں وت ء تہذیب دار ء وتی غلامیں قوم ء آبانی زبانان بے تہذیب دار،
 بے سلک ء بے بودگوشنگ۔ عرب حاکماں چہ اے دگہ دُرستاں دَستے پر بوتگ۔
 آہاں تہنا وتی چند ء زبان دار ء اے دگہ دُرستاں (خاص طور ء فارس ء مردماں) گنگ ء بے
 زبان اش گوشنگ۔ ہنوگیں ایران ء پاکستان ء حاکمیں قوم کسانیں قوم ء آبانی زبانان بے
 تہذیب دار ء بے بودزان انت۔ ایران ء کینگ داریں (تعصب کاریں) مردم وتی
 دیوانانی نہ ء فارسی ء بلوچی ء بابت ء چوگوش انت:

فارسی شہد ء شکر است

بلوچی گوزِ خر است

بزاں فارسی شہد ء شکر انت... بلوچی ہر ء تر انت۔

ہمے پیم ء پاکستان ء ترا چشیں مردم باز رس ایت کہ ترا جُست کن انت ”باریں
 بلوچی حق ء جاہی زبانے یا تہنا گالوارے (لجہ یے یا بولی یے)۔“ من ء شریاد انت دو
 مزنین وانندہیں مردماں من ء جُست کنگ ات کہ (۱) ”بلوچی میں اُردو کی طرح کوئی
 گرامر بھی ہے اور اسکے باقاعدہ اصول ہیں؟“ (۲) ”اچھا یہ بتائیے کہ بلوچی میں شاعری بھی
 ہوتی ہے؟“ بلئے چہ اے دونیناں بدتریں ٹاپارے اُردو زبان ء یک نامی ایں نگدکارے ء
 جنگ ات۔ یک روچے ما زبان ء اُڑ ء جنجالانی بارو ء گپ ء آتیں کہ منے بحث دراج کش
 بیان بوت۔ آئی ء یک انا گتے گوش نئے ایٹم بمبے چگل دات ”برخوردار آ پکویہ تسلیم کرنا ہوگا
 کہ اُردو بلوچی سے بلکہ پاکستان کی تمام زبانوں سے کئی گنا زیادہ ترقی یافتہ ہے۔“

منی سرء گوش نئے یک نپتے کپت۔ من گوشت ”پروفیسر صاحب تو جاہلانی زبان ء گپ جنگ ء نئے۔ دنیا ء گلیں زبان بودناک انت ہاں اگاں چہ بودناکی ء تئی مطلب کتاب، حالتاک ء ماہتا کانی بازی انت گڑا اُردو بے شک چہ بلوچی ء ملک ء اے دگہ زبانان دیم ء تر انت، بلئے یک بُنی حقیقتے تو شمو شک ء نئے۔ اگاں انگریزانی ء گڈ چہاں محمد علی جناح ء سرپرستی مہوتین ء آئی ء پہ زور قومی زبان اش جوڑ ملکتیں اُردو ہجیرانی ہجیراے جاگہ ء نہ رس اتگ۔“ پروفیسر صاحب زہر ء سہر تر ات۔ من ء گوشت ء ”عقل کے ناخن لو۔ تم مجھے جاہل کہہ رہے ہو؟“

زبان ء تزان (Language and Speech) :

زبان ء ماڑی بندرء گپ ء تزان ء بُن ردء سرء میک انت۔ انساناں تمامیں تاریخ ء گپ ء تزان ء وسیلہ ء زبان کارمرز کتگ۔ ادء ما گوشت کنیں کہ زبان تہنا گپ ء تزان ء وسیلہ ء ناں نبشتہ ء وسیلہ ء ہم کار بندگ بوتگ ء تنے وہدی بیان ء پیدا ک انت۔ بلئے حقیقت ایش انت کہ گپ ء تزان پیسر بوتگ ء نبشتہ ء وسیلہ انساناں باز رند ء (ہزاں ہزارانی ہزار سالاں رند) اڈ کتگ۔ ما گوشت کنیں زبان اگاں جان انت گڑا تزان آئی ء ارواہ انت۔ بے ارواہ ء جان تہنا یک بے زندیں جسدے مان ایت۔ دڑستیں گاریں زبان چو کہ سنسکرت، لاتیئی ء کوہنیں عبرانی ہمیشکا گار ء زیان بوتگ انت کہ آبانی گوشوک (ہزاں تزان کنوک) پشت نہ کپتگ انت۔ آر۔ ایچ۔ رابنس (R. H. Robins) نبشتہ کنت :

' The only universal medium of communication among all normal human beings is ...speech.' 9.

”تمہاں بے غدریں انساناں نیام ۽ حال شونی ۽ یکین ۽ تہنائیں دُنیا گیریں وسیلہ
تزان انت۔“ ۹۔

تزان ۽ جند چے ایت ۽ چوں جان ۽ تہ ۽ پیدا ک بیت ۽ دَر کپ ایت ۽ یک اِشکنو کے ۽
سر بیت؟ اے بُن گپ توار چکاسی (Phonetics) میگ انت۔ بُندر ۽ توار چکاسی ۽ بُنی
بُن گپ تزان ۽ جند انت۔ رند تر ۽ وہدے ما توار چکاسی ۽ بابت ۽ گپ جنیں ما تزان ۽ بُن
گپ ۽ سمر ۽ بہر بہر ۽ (تفصیل ۽) گپ جنیں۔

References:

نشون داری :-

- 1) Peter Lord, Comparative Linguistics, 1974, p 15.
- 2) R.H. Robins, General Linguistics, Longman, 1985, p1.
- 3) Edward Sapir, Language, New York, 1921, p 8.
- 4) B.Bloch and G.L. Trager, Outline of Linguistic Analysis, 1942, p 5.
- 5) R. A. Hall, Essay on Language, 1968, p 158.
- 6) R.H. Robins, General Linguistics, 1979, p 9.
- 7) David Crystal, Linguistics, Penguins, 1974, p 239
- 8) Edward Sapir, Re-printed in David Crystal, Linguistics, Penguin, 1974, p239.
- 9) R.H. Robins, General Linguistics, 1985, p 63.

زبان زانتی

مئے نوکیں دورء زانیکا زبان زانتی ء انسانی زبانانی سائنسی وانشت (مطالعہ) ء نام دینت۔
زبان زانتی ء خایں مواد زبان ء آئی ء کارمرزی انت۔ جین ایچی سن (Jean Atchison)
نبشته کنت کہ : اے

Linguistics tries to answer the basic questions 'What is Language?' And "How does language work?" 1.

بزاں زبان زانتی کوششت کنت کہ (زبان ء بابت ء) بُنی جُستانی پُوء بدنت۔
(آ جُست انت) 'زبان چے ایت؟' ء زبان چے پیم ء کارکنت؟

انگریزی ء گال Linguistics چے لاطینی زبان ء Lingua ء لبرء درکپتگ۔
انگریزی زبان ء Linguist ء لبر چے Linguistics ء لبرء کوہن تر انت۔ بلئے اشی ء معنا
آ نہ انت کہ بندرء بوتگ۔ دی شارٹر آ کسفورڈ ڈکشنری اے دوئیں لبرانی بُن ء بہہ ء باروء
چونبشتہ کنت ء گوں سن ء تاریخاں پیش دارایت کہ اے لبرانی معناچوں بدل بوتگ :

Linguist. 1588. Lingua (language)+ist. 1. One skilled in other tongues besides his own; 2. A student of language, a philologist, 1817; 3. An interpreter - 1882; 4. One who knows how to talk; a master of language - 1691.

Linguistic, 1837. The science of language, philology; (plural) Linguistics, 1855.

(The Shorter Oxford Dictionary on Historical Principles, O.U.P., London, 1984.)

چہ اے بُرزی معنایاں پڌر بیت کہ تا نوزدہمی قرن ۽ گڈ سرۂ انگریزی ۽ ماں زبان زانت بزاں Linguist ۽ زبان کواس (2) (Philologist) ۽ معنا یک زانگ بوتگ انت۔ بلئے ہما یورپی ۽ امریکائی زبان زانناں کہ آ سائنسی پٹ ۽ پول ۽ زیات پُہنتہ کارات انت آہانی جُہد ۽ زحمتانی آ سرۂ زبان زانتی وتی فکری پیش گامی ۽ سَوَب ۽ چہ زبان کواسی ۽ زانشت ۽ کم کم ۽ جتا بیان بوت ۽ آئی ۽ ماٹری سائنسی بُن پدانی سرۂ مِک کنگ بوت۔ من اے ہبرۂ پمیشکا نبشتہ کنگ ۽ آل کہ بازیں مردم تننگا اے دوئیں زانشتانی تفاوت ۽ شر نہ زان انت آہانی نہ زانگ ۽ مسترین سَوَب ایش انت کہ اے ہر دوئیں زانشتانی بُن گپ زبان انت۔

چہ ایش ۽ پیسر کہ من زبان زانتی ۽ بابت ۽ بہر بہرۂ (تفصیل ۽) نبشتہ بکناں من اے ہبرۂ ضروری زانناں کہ اے ہر دوئیں زانشتانی ۽ اِشانی فرق ۽ پیرۂ باروۂ ہم نبشتہ بکناں۔ بے شک اِشانی بُن گپ یک انت بزاں زبان انت بلئے اے ہر دوچہ یک ۽ دگرۂ گستا ۽ جتا انت۔

Philology بزاں زبان کواسی ۽ لہز چہ یونانی زبان ۽ درکپتگ۔ اے بُندرۂ دوگلائی بزاں Filo ۽ Logos ۽ ہور بندی ایت۔ Filo ۽ معنا دوستی، Logos ۽ معنا لہز یا گال انت بزاں لہز ۽ یا گپ ۽ تزان ۽ حُب ۽ دوستی۔ رند ترۂ اشی ۽ معنابدل بیان بوتگ۔ دی شارٹر آ کسفورڈ ڈکشنری اے لہز ۽ انگریزی زبان ۽ آ یک ۽ آئی ۽ گوئڈیں تارتخ ۽ باروۂ چونبشتہ کنت:

Philology. 1614.(Greek) filologia, devotion to dialectic, the love of learning and literature, love of language; f. Gr. filologos, fond of talking, learning; studious of words.

(The Shorter Oxford Dictionary...as above.)

(ادۂ من ”فیلولوگیا“ ۽ ”فیلولوگوس“ ۽ گال چہ وت یونانی ۽ بدل ۽ ماں انگریزی ر ہبندۂ نبشتہ کتگ انت)

زبان ء آئی ء جتا جتا نیں بُن گپانی سرء زائیکاراں دائم ء نبشتہ کتگ۔ دنیا ء ہر جاہ کہ تہذیبے بوتگ اودء وانندہ ء زائیکارےں مردماں الم ء وتی وتی زبانانی باروء نبشتہ کتگ، بلئے ابید چہ ہندوستان، چین ء یونان ء تہذیبیاں آ درستیں مڈی تاریخ ء دز ء مجاں گار ء بیگواہ بوتگ انت۔ چہ اے گارےں تہذیبیاں بازینانی آثار ہم درگجگ بوتگ انت، بلئے زبان ء بابت ء آہانی چچ نشانی یے پشت نہ کپتگ۔ زبان یا زبانانی باروء کوہنیں ہندوستان، چین ء یونان ء زائیکارانی لہتیں نبشتا نک چہ زمانگ ء آشوپ ء ہراب کاریاں پشت کپتگ انت۔

ہنچو جاہ کیت کہ کوہنیں ہندوستان ء زبان ء سرء چہ ہر جاہ ء گیشتر کار بوتگ۔ منی خیال ء اشی ء مسترےں سوب مذہبی بوتگ۔ ہندستانی زائیکاراں لوٹ اتگ کہ وتی پاکیں کتاب بزاں ویدائی (Vedas) زبان ء پھ رکیئن انت۔ ویدانی زبان سنسکرت بوتگ۔ اے زائیکاراں چو مئے عالمانی پیم ء یک یک لبرے ء گیش ء گیوار کتگ ء آہانی املا ء توارانی بابت ء گوں ہورت گندی ء نبشتہ کتگ۔ چہ اے زائیکاراں سکا ٹاینا (Sakatayana) یا سکا (Yaska) ء پانینی (Panini) ء باز نام در آورتگ۔ سنسکرت ء کتابانی تہ ء اولی دوئیں زائیکارانی نام گرگ بوتگ انت بلئے آہانی نبشتا نک چچ پشت نہ کپتگ انت۔ البت پانینی ء نبشتا نک پشت کپتگ انت۔ سکا ٹاینا ویا سکا چہ پانینی ء پیسر بوتگ انت۔ پانینی چہ مرچی اٹکل دومہزار چار سد سال پیسر بوتگ ء زبان ء باروء تاریخ ء مسترےں زائیکاراں چہ یکے زانگ بیت۔ آئی ء ”آشٹا دھیانی“ یا ہشت کتاب سنسکرت زبان ء آئی ء بُن رہبند ء شاہکارے زانگ بیت۔ دنیا ء ٹوہ ٹوہیں زبان زانٹاں پانینی ء لبر ء توارانی تشریح کنگ ء کار رہبند (Method) باز ساٹرا اتگ۔ آہانی نزد ء پانینی ء رہبند چو مئے ہم دور ء رہبندانی پیم ء نوک و ٹوکلا انت۔

چینی زائیکاران کی موباز نیشٹانک دست کپتگ انت آ گیشتر چینی زبان ء بُن ر ہبند ء سر ء انت ء گیشتر بُن ر ہبند ء منطق ء سیادی ء بابت ء انت ۔ ہنؤگیس دور ء زبان زائیکانی نزد ء بُن ر ہبند ء منطق دو جتاجتائیس زائشت انت البت یونان ء پد ء آئی ء تاثیر ء رومن (Roman) دور ء گڈ تمامیس یورپ ء زبان ء سر ء بازکار بوتگ ۔

یونانی زائیکاراں، کہ آہانی سرکماش افلاطون (۴۲۷ تا ۳۴۷ پیش چہ عیسیٰ ات) زبان ء آئی ء رُدم ء ر ہبندانی بارو ء باز نیشٹہ کتگ ۔ افلاطون ء کتاب کراتیلوس (Cratylus) ء تہ ء زبان ء بُن ء بہہ ء بابت سقراط ء ہر موگینیس (Hermogenes) ء پد ء سقراط ء کراتیلوس ء نیام ء گپ ء تزان بیت ۔ گوش انت کہ ارسطو (۳۸۴ تا ۳۲۲ پیش چہ عیسیٰ ء) اولی زائیکارات کہ وتی فلسفہ ء شنگ ء تالان کنگ ء ہمرائی ء آئی ء یونانی زبان ء بُن ر ہبند (گرامر) ء ڈلگ ڈلگیس راہدارانی (اصولانی) بابت ء ہم نیشٹہ کتگ ۔ چرائی ء رندسیی قرن ء رواقی (Stoic) فلسفیاں کہ آہانی کماش زینو (Zeno) ات، یونانی زبان ء بُن ر ہبند سرجم کت ۔ گڈ چہ رواقیاں دیونی سیوس ترلیسی (Dionysius Thrax) اولی بُن ر ہبندکار (گرامر زانت) ات کہ آئی ء یونانی ء سرجمیس بُن ر ہبندے نیشٹہ کت ۔

یونانی تہذیب ء رُند رومنانی (Romans) مزن بادشاہی (Empire) برجم بوت ۔ رومن زائیکار چہ یونانی فلسفہ ء لیزانک ء ہنچو اثر مند بوت انت کہ آہاں زبان ء بُن ر ہبند ء بابت ء وتی زبان بزاں لاتینی ء تہ ء درستیس یونانی لجز ء بلدگال (اصطلاح) رُرت ء وتی کت انت ۔ مارکوس ورو (Marcus Varro) (۱۶۶ تا ۱۱۶ پیش چہ عیسیٰ ء) لاتینی زبان ء اولی بُن ر ہبندکار انت ۔ آئی ء بُن ر ہبند De Lingua Latina (لاتینی زبان ء بابت ء) ۲۶ تا ۲۷ بندانی (جلدانی) تہ ء ات کہ چر اہاں تہنہا لہتیس تاک بند پشت کپتگ ۔ ورو چو پائینی ء ہیم ء نوک رنگ (Modern) زانگ بیت ۔ آئی ء نزد ء زبان چہ ہر چیز ء

پیسر یک وسیلہ ہے کہ مردم گوں یک ءدومی ءحال شونی (Communicate) بکن انت۔
 وروء گڈ ایلوس دوناتوس (Aelius Donatus) کہ چارمی قرن عیسائی ءبوگ ءپر سکین
 (Priscian) کہ ششمی قرن عیسائی ءبوگ لاتینی زبان ءمستریں بُن رہندکار زانگ
 بنت۔ پر سکین ءبُن رہند ہژدہ تاک بندانی تہ ءانت ءزانیکارانی نظر ءاے لاتینی ءکامل
 تریں بُن رہند انت۔

رومن مزن بادشاہی ءزوالی ءعربستان، ایران ءقطبی افریقہ ءاسلام ءسوب مندی ء
 گڈ ہر کس ءلوٹ ات کہ عربی زبان ءیاد بہ گپیت پر چے کہ اے قرآن ءنوکیں حاکمانی
 زبان ات۔ چیز کے سال نہ گوست زانیکاراں عربی ءبُن رہند سرجم کت۔ گوش انت
 عربی ءاولی بُن رہندکار ابوالاسود الدؤلی (۱۶ھ تا ۶۹ھ) ات۔ بلنے آئی ءبُن رہند
 مروچاں پشت نہ کپتگ۔ البت دگہ زانیکاراں نبشتگ کہ عربی حرفانی سرء چیر ءنقطہ کہ
 جنگ بنت آ بندر ءابوالاسود ءشروع کتگ انت۔ چرائی ءرند عمرو بن عثمان سیبویہ و
 الخلیل الازدی ءعربی بُن رہند نبشتہ کتگ۔ سیبویہ (سی بہ وہیہ) ءکتب ”الکتاب فی
 النحو“ (بز اں بُن رہند ءکتب) پشت کپتگ ءزبان زانسانی نزد ءآئی ءمزن ارز شے
 ہست۔ بلنے الازدی ءبُن رہندکار بوگ۔ عربی ءزانیکاراں آئی ءکتبانی ذرا جیں لڑے ء
 نام کپتگ بلنے بید چہ ”کتاب العین“ ءآ درست بیگواہ بوگ انت۔ ”کتاب العین“
 عربی زبان ءاولی ”لبر بلد“ (لغت) انت۔ گوش انت کہ عربی نبشتہ ءرہند ءتہ ءزبر،
 زیر و پیش ءنشان الازدی ءتجویز کتگ ات انت۔

عباسیانی دور ءبغداد ءعبرانی زبان ءبازیں نیم بندگیں بُن رہند نبشتہ بوگ انت
 کہ اشانی نبشتہ کار یہودیانی مسورہ و قرئت فرقہ ءزانیکار بوگ انت۔ چریشاں پیسراگاں
 عبرانی زبان ءبُن رہند بوگ انت گڑا آ پھک ءگار بوگ انت۔

رومن زمانگ ءِ رندلا تینی ءِ بُن رہبنداں دُرستیں یورپی زبانانی سرءِ سکیں ٹوہیں
 تاثیرے ہشت - کم ءِ گیش درستیں زبانانی بُن رہبندکاراں وتی بُن رہبندلا تینی ءِ بُن رہبندانی
 گیگان ءِ نبشتہ کت انت ءِ کوششت اش کت کہ آہانی بُن رہبندلا تینی راہدارانی (اصولانی)
 کالیں عکس بہنت -

یورپ ءِ سرءِ یونانی ءِ لاتینی ءِ تاثیر ہنچو شاہیگان ات کہ اودءِ ننگ ءِ پاد آگ،
 دادءِ گپت، زبان ءِ ادب، فلسفہ ءِ سائنس ءِ تمامیں ربیدگ (بزاں کلچر) اے ہر دو زبانانی
 منت وارات انت۔ یورپی زانیکاراں یونانی ءِ لاتینی ءِ کلاسیکی ادب ءِ فلسفہ ءِ کتاب وتی وتی
 زبانانی نہ ءِ تہینت انت۔ چراہاں بازینے کہ یونانی ءِ لاتینی ءِ شہ زانیکار ءِ عالم ات انت
 یونانی ءِ لاتینی کتابانی سرءِ تبصرہ ءِ آہانی تفسیر نبشتہ کت ءِ اے پیم ءِ آہاں زبان کواسی
 (Philology) ءِ بُن ہشت ایرکت۔ بلئے زبان کواسی ءِ اے زانشت پہ نظام
 (Systematic) نہ ات ءِ تا مدتے ہنچو منت۔ گوش انت کہ جرمن زبان کواس
 فریڈرِخ وولف (Friedrich Wolf) اولی زبان کواس ات کہ آئی ءِ محکمہء وتی
 نبشتاکانی نہ ءِ زبان کواسی ءِ را یک نظامے دات ءِ آئی ءِ راسانسی زانشتے جوڑ کنگ ءِ
 کوششت کت۔ یورپ ءِ رندگیں زبان کواس چرائی باز اثر مند بوت انت۔ اے پیم ءِ زبان
 کواسی ءِ مقصد ءِ مراد نبشتگیں یا چاپ بوتگیں کتاب ءِ سیاہگانی پہ نظام، پلگار ءِ الکاپ (تصحیح)
 ءِ آہانی سرءِ تبصرہ ءِ نگدکاری کنگ ات۔

نوزدہمی قرن ءِ اول سرءِ چہ زبان کواسی ءِ ”دیم پہ دیکی زبان کواسی
 (Comparative Philology) ءِ بُن ہشت ایرکت بوت بلئے اے بری اشی ءِ
 سوب ہندستان ءِ سنسکرت زبان بوت انت۔

ہسپدہمی قرن ۽ بگرتا نوزدہمی قرن ۽ گڈ سرۂ یورپی نوآبادکاراں ایشیا ۽ افریقہ ۽ با زیریں ملک چیر جت انت ۽ آہان ۽ وتی غلام اش جوڑکت۔ آہانی ہمراہی ۽ عیسائی پادری ہم اے ملکاں آتک انت تا کہ وتی دین ۽ تبلیغ ۽ بکن انت ۽ اودۂ مردماں عیسائی بکن انت۔ چہ اشاں با زینے ۽ ہندی زبان یاد گیت انت تا کہ مردماں گوں ہماہانی زبان ۽ گپت بکن انت ۽ وتی پاکیں کتاب انجیل ۽ ہے زبانانی تہ ۽ پترین انت۔ چراہاں با زیناں ہندی زبانانی بابت ۽ کتاب ہم نبشتہ کت۔ پادریانی ہمرانی ۽ نوک آبادکاراں افسراں ہم ہندی زبان یاد گیت انت ۽ آہانانی بابت ۽ کتاب اش چاپ کت۔ چرے افسراں لہتیں انسان دوستیں افسر ہم ہست ات کہ چہ کست ۽ کینگ ۽ پاک ات انت۔ ہندستان ۽ کش ۽ گورۂ ملکاں آہاں باز کارکت۔ اگاں مابلوچی زبان ۽ درورۂ بچاریں چھے انسان دوستیں افسراں چو کہ لانگ ورثہ ڈیمز (Longworth Dames) ۽ اے دگراں منے زبان ۽ بابت ۽ ہمینچک کارکتگ کہ مروچی سدسا لگوزگ ۽ رند ہم ما آہانی کارانی یک چارکے ۽ کدۂ ہم کت نہ کتگ۔ چھے نوک آبادکاراں افسراں یکے سر وکیم جونز (Sir William Jones) ات کہ بنگال ۽ چیف جسٹس ات۔ آئی ۽ بنگالی زبان ۽ ہمراہی ۽ سنسکرت زبان یاد گیت۔ آ کہ وت یونانی، لاتینی ۽ فارسی ۽ شتریں کو اس ۽ زانت کارے ات سک حیران منت کہ سنسکرت زبان یونانی ۽ لاتینی ۽ چہ چیتچک نژیک انت۔

آئی ۽ فروری ۱۸۶۱ عیسوی ۽ ”ایشیا ٹک سوسائٹی“ ۽ دیم ۽ وتی مشہوریں گشتانک دات۔ گوش انت آئی ۽ ہے گشتانک سوب بوت کہ یورپی زبان کو اس مجبور بوت انت کہ سنسکرت ۽ نیمگ ۽ دلگوش بکن انت ۽ آئی ۽ گوں یونانی، لاتینی ۽ یورپ ۽ اے دگہ زباناں دیم پیم (Compare) بکن انت۔ آئی ۽ گشتانک ۽ اہم ترین بہرۂ من وانوکانی دیم ۽ پیش کناں کہ من چہ ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) ۽ کتاب ۽ ررتگ: ۳

Sanskrit language, whatever be its antiquity, is of a wonderful structure; more wonderful than the Greek, more copious than the Latin, and more exquisitely refined than either, yet bearing to both of them a stronger affinity, both in the roots of verbs and in the forms of grammar, than could possibly have been produced by accident; so strong, indeed, that no philologist could examine them all three, without believing them to have sprung from some common source, which, perhaps, no longer exists.³

”سنسکرت زبان توری ہمینچک کوہن یا نوک بہ بیت یک عجب رنگیں ردے بندے ء واہند انت ء چہ یونانی ء کامل تر ء چہ لاطینی ء شاہگان تر ء چہ ہر دکان یک عجیب دالے ء سنج دار تر انت۔ اے گوں ہر دوئیں زبانان نڑکیں سیادی یے داریت کہ چرائی ء کارگالانی (Verbs) بن ء بیہم ء بُن رہندی دروشمانی تہ ء (ہنچو شتر شتر) پیداور انت۔ (اے حقیقت ء) ماتہنا یک قضا (حادثہ) یے گوشت نہ کنیں۔ چچ زبان کو اسے اے ہر سیں زبانانی چکاسگ ء رند گوشت نہ کنت کہ اے (درست) چہ یلکس بُن زہ ء ودی نہ بوتگ انت۔ اے بُن زہ بوت کنت کہ مروچاں پشت نہ کپتگ۔“ ۳۔

چہ سرولیم جوز ء اے گشتانگ ء گڈ یورپ ء تمائیں زبان کو اسان گوش ے Sanskrit mania ء علت ء گپت بزاں آ پہ سنسکرت ء یادگرگ ء گنوک بوت انت ء چہاں بازیناں ہندستان ء نیمگ ء دیم کت۔ تاچیل ء پنجہ سالان یورپی زبان کو اسانی اہم ترین ء دوستناک ترین بُن گپ سنسکرت ء آئی ء گوں اے دگہ ہند ء یورپی (Indo-European) زبانان سیادی ات۔

ڈنمارکی زبان کو اس راس موس راسک (Rasmus Rask) ء کہ چہ سرولیم جوز ء نبشتانکاں سک اثر مند ات، وئی نبشتانک Old Norse or Icelandic Language

۱۸۱۲ عیسویء شنگ کت۔ اشیء تہ آئی ء کوہنیں نارویجی زبان، سنسکرت، یونانی، لاتیائی ء اے دگہ سکینڈی نیویائی زبان دیم پہ دیم کت انت ء آہانی ہوا ریں خاصیت پیش داشت انت۔ بلئے ”دیم پہ دیکی زبان کواسی“ ء بُن ہشت ایرکنوک جرمن زبان کواس فرآنز بوپ (Franz Bopp) زانگ بیت۔ آئی ء ۱۸۱۶ عیسوی ء وتی کتاب

Concerning the Conjugation System of Sanskrit Language in Comparison with those of Greek, Latin, Persian and German Languages.

چاپ کت۔ ۱۸۳۳ عیسوی ء فرآنز بوپ وتی دیم پہ دیکی بُن رہند بزاں،

Comparative Grammar of Sanskrit, Zend, Greek, Latin, Lithuanian, Gothic and German.

چاپ ء شنگ کت۔ اے کتاب ء سمر ء آئی ء پورہ نیں نوزدہ سال زحمت کش اتگ ات۔ دیم پہ دیکی زبان کواسانی پٹ ء پولائں چہ ثابت بوت کہ یونانی، لاتیائی، اوستاء زبان ء اے دگہ بازیں یورپی ء ایشیائی زبان چہ یلکیں بُن ء ہہمہ ء درکپتگ انت۔ آہاں اے درستیں زبانان ہند ء یورپی (Indo-European) یا ہند ء جرمنیک (Indo-Germanic) نام دات۔

نوزدہمی قرن ء گڈی سالان امریکائی سنسکرت زانت ء زبان کواس ولیم ڈی وِہنی (W.D. Whitney) اولی زبان کواس ات کہ آئی ء دیم پہ دیکی زبان کواسی ء زبان زانتی ء زانشت ء نیام ء فرق پڈرکُت ء لوٹ ات ء کہ زبان زانتی ء راہ راستیں معنا ء سائنسی بُن پدانی سمر ء ایر بکنت۔ ۴۔ بلئے زبان زانتی ء سائنسی بُن ہشت حق ء راستی یستمی قرن ء اول سمر ء ایر کنگ بوت۔

زبان کو اسی زبان زانتی ۽ نیام ۽ مستریں فرق چي انت۔ اشی ۽ بارو ۽

انسائیکلو پیڈیا بریٹانیکا (Encyclopaedia Britannica)

چوش نبشتگ کنت:

...the differences were and are largely matters of attitude, emphasis and purpose. The philologist is concerned primarily with the historical development of languages as it is manifest in the written texts and in the context of associated literature and culture. The linguist, though he may be interested in the written texts and in the development of languages through time, tends to give priority to spoken languages and the problems of analyzing them as they operate at a given point of time. 5

(زبان زانتی ۽ زبان کو اسی ۽ نیام ۽) ”فرق ۽ پیر رویہ ۽ (لہتیں ہبرانی سر ۽) زور پر
دیگ ۽ یک مقصد ۽ سوب ۽ بوتگ ۽ انگت ہم ہست انت۔ زبان کو اس بندر ۽ زبانانی
تاریخی ردوم ۽ پیش دارگ لوٹ ایت (پہلے کار ۽) آ نبشتہیں سیاہگانی ۽ ہماہاں گوں تعلق
داروکیں ادب ۽ دودانک (Culture) ۽ رد ۽ گپ جنت۔ زبان زانت نبشتگیں سیاہگانی ۽
جتا جتا نیں وہاں زبانانی ردوم ۽ بابت ۽ ہم بلکیں دلچسپی بدرایت۔ بلنے آ زبانانی یک
خاصیں دور ۽ وہد ۽ گپ ۽ تزانی (زبان ۽) کارمرزی ۽ آئی ۽ تپاس کنگ ۽ مشکلاں
گیشینگ ۽ پہلے دیم ۽ کارانت“۔ ۵

زبان زانتی دو ہزار پینچ سو سال ء دراجیں سفر ء رند مروچیکیں منزل ء سر بوتگ۔
 اے سفرگوں بُن رہبند ء شروع بوتگ ء پد ء زبان کو اسی، دیم پہ دیکی زبان کو اسی ء زبان زانتی
 ء دروشم ء رُدوم کنان ء وتی ہنٹوگیں جاہ ء رس اتگ۔ تہنا بُن رہبند بہ بیت یا زبان کو اسی یا
 گڈ ء دیم پہ دیکی زبان کو اسی اے دُرست زبان زانتی ء ہواریں مڈی زانگ بنت۔ انسانی
 زانشت دُرست گوں یک ء دگر ء فرق دارانت بلئے باز جاہ ء گوں یک ء دگر ء نژ یک ہم
 کانت۔ چوانسان ء جند ء پیم ء انسانی زانشت ہم مدام یک ء دگر ء چمد ارانت۔

References:

نشون داری :-

1. Jean Atchison, General Linguistics, London, 1972, p 5.
2. (۲)۔ زبان کو اسی ء لبز بلوچی ء پیر ء ہست من نہ لوٹ ات پہ فلا لوجیا دگہ نوکیں لبزے جوڑ بکناں۔
 وانوک اے لبزے پہ ہے معنایا بز ان آنت۔
3. David Crystal, Linguistics, Penguin Books, Harmondsworth, 1974, p 147.
4. W. D. Whitney, The Life and Growth of Language: An Outline of Linguistic Science, New York, 1874, pp 315 - 316.
 من وپنی ء حوالہ چہ رابرٹ لارڈ ء جملی کتاب ء زرتگ۔
- Robert Lord, Comparative Linguistics, London, 1974, p 118.
5. Encyclopaedia Britannica, Linguistics, volume 23, 2007, p 40.

زبان زانتي ۽ زانشت

زبان زانتي ڇه ايت؟ اے یک ہنجیں جُستے کہ ہر یکے اشی ۽ پٽوءَ زانگ لوٹ ایت۔
ہنجو کہ من پیسر تر نیشک زبانی زانتي، زبان ۽ آئی ۽ کار بندگ ۽ سائنسی وانشت (مطالعہ)
۽ نام انت۔

ما گوتگیں بہرانی تہ ۽ زبان زانتي ۽ بُن ۽ جہہ ۽ رُدوم کاری (ارتقاء یا evolution) ۽
بابت ۽ گپ جنگ۔ اِدہ ما زبان زانتي ۽ سائنسی زانشت ۽ رُدوم ۽ بابت ۽ گونڈیں پیرا یے
نبشتہ کنیں۔ زبان زانتي ۽ سائنس ۽ بُن ۽ ہشت بیستمی قرن ۽ اول سر ۽ یورپ ۽ امریکا ۽ زانکار ۽
کوآساں کم ۽ گیش یکیں و ہد ۽ ایر کت۔ چُناہی ۽ یورپ ۽ فلسفہ ۽ زبان کوآسی ۽ اے دگہ
زانشتانی بارو ۽ چہ بازیں قرناں یکشل ۽ یک پیم ۽ کار بوتگ۔ اودہ زبان کوآساں زبان ۽
رُدوم ۽ آئی ۽ کارمرزی ۽ بابت ۽ سک بازپٹ ۽ پول کتگ خاص طور ۽ نوزدہمی قرن ۽ دیم پہ
دیکی زبان کوآساں۔ بزاں یورپ ۽ زبان زانتي ۽ یک نہ سستگیں سنئے (روایتی) ہست
آت۔ یورپی زبان کوآساں گوں وتی پٹ ۽ پولاں امریکائی زبان کوآسانی سر ۽ مزنیں
تاثير ۽ ہشتک ات۔ وِہنی (Whitney) ۽ تیمیں زبان کوآسانی تاثير ۽ امریکا ۽ نوک
باہندیں زبان زانناں کہ سائنسی راہ بند ۽ شر پُہستہ کارات انت، امریکہ ۽ تہ ۽ زبان زانتي ۽ بُن
ہشت ایر کت۔ اے زبان زانناں سروق فرانز بوآس (Franz Boas) ات۔
بوآس (Boas) بندر ۽ انسان زانت بزاں anthropologist یے ات۔ بلتے آئی ۽
زبان زانتي ہم ہیل گپت ۽ سہریں ہندیانی دود ۽ ربیدگ ۽ زبانانی سر ۽ پٹ ۽ پول بگج کت۔
اے پٹ ۽ پولی کارانی تہ ۽ دگہ بازیں انسان زانت ۽ زبان زانت ہم آئی ۽ ہمراہ ات انت۔

1911 عیسوی ء بوآس ء کتاب

(Handbook of American - Indian Languages)

ء اولی تاک بند (جلد) چاپ ء شنگ بوت۔ بازیں امریکائی زبان زانت بوآس ء امریکائی زبان زانتی ء سرخیل زان آنت۔ بوآس ء کتابانی شنگ بتیگ ء چیز کے سالان رند ایڈورڈ سیپر (Edward sapir) ء وتی کتاب Language چاپ کت۔ سیپر ء گڈ دگہ چنت سالانی تہ ء لے نارڈ بلوم فیلڈ (Leonard Bloomfield) ء کتاب چاپ ء شنگ بوت کہ آئی ء نام ہم Language ات۔ اے بنگیجی کتاباں گوں امریکہ ء تہ ء زبان زانتی ء سائنسی زانت ء بُن ردایر کنگ بوت۔

ہے توکاں یورپ ء ہم ہزارانی زبان زانت، زبان زانتی ء ہر بُن گپ ء سر ء کتاب نبشتہ ء شنگ کنگ ء ات آنت، بلتے چہ اے درستاں سویٹزرلینڈ ء زبان کوآس فردیناں دو سوئور (Ferdinand De Saussure) سک نامدار بوت۔ آئی ء کتاب A Course in General Linguistics کہ بُندر ء فرانسیسی زبان ء تہ ء ات، 1916 عیسوی ء چاپ بوت۔ اے کتاب ء تہ ء دو سوئور ء زانگ جاہی (یونی ورسٹی ء) گشتانک ات آنت کہ آئی مرک ء سنے سالان ء گڈ آئی ء شاگرداں مچ کتگ ء چاپ ء شنگ کتگ ات آنت۔ دو سوئور ء اے گونڈیں کتاب ء زبان زانتی ء درو شم پہک ء بدل کت ء تمایں دنیا ء زبان زانتانی سر ء مزینیں تاثیرے ہشت۔ بازیں یورپی زبان زانت دو سوئور ء یورپی زبان زانتی ء سرخیل زان آنت۔

دو سوئور ء زبان زانتی ء رادوجاہ ء بہر کت۔ آئی ء اے بہران ء Diachronic

Synchronic ء نام دات آنت۔

Diachronic ۽ لبرى معنا ”جتا جتانى وهدانى توكان“ انت، بزاى تاريخى (زبان زاننى) Synchronic ۽ معنا ”يك خاصىن وهدے ۽ (هبر ۽ كار)“ بزاى هے هئوگىن يا يك خاصىن وهدے ۽ ياقى زيان زاننى تاريخى (Historical) زبان زاننى ۽ لبر پير ۽ هست ات، بلنن دوسو سور ۽ ايشى ۽ يك نو كىن نامے دات تاريخى زبان زاننى ۽ بن كپ جتا جتانى وهداى نبشتك كنگىن زبان ۽ سر ۽ هميات ۽ تجزيه كنگ ات ۽ اے زبان كو اسى (Philology) ۽ درو شم ۽ چه بازىن قرناى بوتك بلنن دوسو سور گوشت كه زبان زاننى بايد انت كه يك خاصىن وهدے ۽ كپ ۽ تزانى زبان ۽ كيشتر اهميت بدنت ۽ آنى ۽ سر ۽ كار بكنت آنى ۽ ايشى Synchronic زبان زاننى ۽ نام دات جيفرى سمپسن (Geoffrey Sampson) اے دوىن رابندانى بابت ۽ چونبشت كنت (۱):

"Although diachronic linguistics came first chronologically, synchronic linguistics has certain logical priority....." (1)

”وهد ۽ زمان ۽ لحاظ ۽ ”تاريخى زبان زاننى (بے شك) پير ۽ (كارمرز) بوتك بلنن قى زبان زاننى منطقى لحاظ ۽ تاحد ۽ اوليت دارايت...“

ماگندىن كه بو آس ۽ آنى ۽ همكار امريكه ۽ ته ۽ هم هے آسر ۽ سر بوتك ات انت، بلنن آهاى وتى رابند ۽ يك خاصىن نامے پرنه كت، يورپ ۽ ته ۽ دوسو سور ۽ تاثير هنجو زورمند ات كه آنى ۽ منوكاى هر جاھ زبان زاننى ۽ گردانك (دائرہ يا Circle) جوړ كت انت چرے گردانكاى پراگ (Prague) كو پين هاگن (Copenhagen) ۽ جينيوا (Geneva) ۽ گردانك سك نامدار بوت انت ۽ آهاى زبان زاننى ۽ سانس ۽ ديم ۽ برگ ۽ مزنىن كردے پيش داشت۔

دوسو سؤور ء نوکیں بُن فکر (Theory) ء آئی ء بے درو ریں تاثیر ء بابت ء ڈیوڈ کرسٹل چونبشتہ کنت (۲):

".....There is no doubt that De Sassure's pioneer thinking on the theoretical issues had a fundamental and lasting effect on language study....." 2.

”اشی ء تہ ء چ شکے نیست کہ بُن فکر بزاں تھیوری ء اُڑ ء جنجالانی بارو ء دوسو سؤور ء بُنکیجکاری فکر ء زبان ء والشت (مطالعہ) ء سر ء یک بُنی ء دائمی تاثیر ء ہشتگ“۔

نوم چومسکی ء آشوپ

1957 ء سال ء نوم چومسکی ء (Noam Chomsky) وتی کتاب (Syntactic Structures) چاپ ء شنگ کت۔ چومسکی ء اے کتاب ء زبان زانتی ء سائنس ء تہ ء گوش ء یک آشوپے (انقلابے) آورت۔ دوسو سؤور ء چہ پد نوم چومسکی ء زبان زانتی ء تہ ء یک نوکیں نوبت ء باری یے بندات کت۔ آئی ء چرے کتاب ء ء گڈ دگہ بازیں کتاب نبشتہ ء وتی بُن فکر (تھیوری) دیم ء بُرتگ۔ دُنیا چومسکی ء یک سیاسی فلسفی، زانوگر (دانشور) ء جھدکارے زانت بلے آ بندر ء زبان زانتے ء تیوگیں تاریخ ء مسترین زبان زانتاں چہ یکے زانگ بیت۔ چومسکی ء سٹشی (روایتی) راہداران ء (اصولان ء) بیہار دات (چیلنج کت) ء زبان زانتی ء یک نوکیں بُن فکرے (تھیوری یے) پیش کت بزاں Transformational - Generative Grammar ء بُن فکر کہ آ رندر ء generativism ء نام ء مہشور بوت۔ چومسکی ء زبان زانتی عقلیت کار (mentalist/rationalist) زانگ بیت۔ آ زبان زانتی ء زانشی تب زانتی (Cognitive Psychology) ء بہرے زانت۔

ہر نوکیں بُن فکر ء خیالے ء وڑ ء چومسکی ء بُن فکر ء یک بلائیں حیثہ (Controversy) یے بندات کت۔ اے بُندر ء کوہن ء نوک ء حیثہ ات۔ سرظاہر ء چومسکی ء زبان زانتی دو جتانیں زانشتانی تہ ء بہر کت، بلئے اشانی تہ ء بازیں فرق ء پیرے نیست۔

زبان زانتی ء پجار

زبان زانسانی مزنیں بہرے اے نہ لوٹ ایت کہ زبان زانتی ء یک گچینی ء گونڈیں پجارے پیش بکنت۔ اگاں آ باز بگوش انت۔ گڑاگوش انت کہ زبان زانتی، زبان ء (کار بندگ ء) سائنس انت یا گڑا زبان زانتی زبان ء سائنسی وانشت ء نام انت۔ زبان زانسانی اے انان گرگ ء (احتیاط کنگ ء) مردم سر پد بوت کنت۔ تاوہدے کہ زبان زانتی ء بارو ء یکے شمر بہر بہر ء نبشتگ مکنت وانوک تہنا دو چار گالردانی وانگ ء اے زانشت ء شمر سر پد بوت نہ کنت۔

انسانی زبان مظہرے زبان ء ہر یک نقش ء درو شم، ہر یک بہرے ء ہر وڑ ء تہرے۔ آئی ء تیوگیں تک ء پہناتانی وانشت ء نام زبان زانتی انت۔ اے دگہ سائنسانی دیم ء زبان زانتی سک کسان سال انت، بلئے گوستگیں سدسالانی تہ ء ایشی ء سک باز ردوم کنگ۔ اے ردوم ء اندازگ چرے گپ ء جنگ بیت کہ اشی ء تہ ء نوکیں بُن فکر (Theory) ء بُن خیال (Concept) ء ہزارانی خاصیں بلدگال (Terms) کارمرز بوہگان انت۔ زبان زانسانی کارایش انت کہ زبان ء بابت ء ہر وڑ ء ہر رنگیں احوال (data) کچ بکن انت ء زبان زانتی ء راہدارانی (اصولانی) رد ء آہانی تجزیہ ء تحلیل بکن انت۔ زبان یا زبانانی پوشیں شکل ء درو شمے نیست کہ زبان زانتی آئی ء ڈلگ چار کت بکنت۔ گپ ء تزانی (Spoken) زبان ء ہر بیہیں توار، ہر وڑیں لہز ء گال گزنج فقرہ، (Phrase) ء ہر

تھریں گالر دانی (Sentences) تھمیا ت ء تجزیہ کنگ یک زبان زانتے ء بُنی کسب ء کار انت۔ تھنایش ناں زبان ء رُوم کاری (ارتقاء) ء تاریخ ء آئی ء تہ تبدلی ء سدلی ء آئی ء وانگ ء وانینگ ء گوں یک راجے ء ء گوں اے دگہ زبان آئی ء سیادی ء نژدگی ء گوں جتا جائیں گالوارانی (لجہ بانی) تھمیا ت ء اے دگہ درستیں سائنس ء زانشتاں گوں آئی ء سیادی اے کل زبان زانتی ء بُن گپ ء بُنی بہر انت۔

ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) اے بابت چونبشتہ کنت (۳):۔

Linguistics' subject matter..... is unique: at one extreme it overlaps with such 'hard' sciences as Physics and Anatomy, at the other, it involves such traditional 'Arts' subjects as Philosophy and Literary Criticism. 3.

”زبان زانتی ء بُن گپ یکتا انت۔ یک نیمگے اے گوں فزکس (Physics) ء اناٹومی (Anatomy) ء پیمنیں، سکیں سائنساں گوں شریداری کنت ء دومی نیمگے ء اے گوں فلسفہ ء لبرانکی نگدکاری ء سَنَتی ء اِزِمی، زانشتانی بُن گپاں گوں ہم ہمکاری کنت۔“

مادے یک بُنی حقیقتے بے تزانگ مکنین کہ درستیں سائنس، اگاں آ گوں زبان زانتی ء چُک ء (براہ راست) سیادی بکن اُنت یا مکن انت، بلتے درست یک ناں یک زبانے ء وسیلہ ء وتی احوالاں (data) چُج کن انت ء وتی پُٹ ء پولی آ سمران (results) پدے یک زبانے ء وسیلہ ء شنگ ء تالان کن اُنت۔ ہنچو انسان ء چند بے زبان ء گنگ ء ناتوان بیت، ہچے وڑے سائنس ہم بے زبان ء پھک ء بے وُس ء لنگ ء لاچار بنت۔ بزاں زبان ء تھنا زبان ء سَوَب ء سائنس ہست ء زندگ اُنت ء دائم ء رُوم کنان اُنت۔

زبان ء ہے کارمرزی ء سَوَب ء زبان زانتی گوں درستی سائنساں سیادی کنت ء گوں آہاں
کاردارایت۔

زبان زانتی وت ء یک سائنسی زانشتے لیک ایت نون بیات بچاریں کہ اے
چتور سائنسی انت۔ منے ذہنانی تہ ء سائنس ء بُن خیال (تصور) ایش انت کہ فزکس
(Physics) ء کیمسٹری (Chemistry) ء ہے پیمیں دگہ جسدی (Physical)
زانشت اصیلیں سائنس انت۔ عجیبیں ہبر ایش انت کہ منے ذہن استار زانتی ء
(Astronomy) ہم ہما سہمت قبول کنت، بلے وہدے ماسوشل سائنس یا ہیومن سائنس
ء گپ ء کنیں منے ذہنانی تہ ء یک نزوریں شکے ودی بیت کہ اے چون سائنسگو شگ
بنت؟ بے شک فزکس ء کیمسٹری ء یک جسدی (Material) بُن پدے ہست، بلے
استارانی زانشت ء کہ ماہما دمان ء قبول کنیں سرظاہر ء چج جسدی بُن پد نیست بید چہ ایشی ء
کہ ما استارانی رُژن ء گندین ء نوکی چل ء چیز کے سال پیسر چہ ماہ ء لہتیں سنگ ء ڈوک اش
آورتگ ء سائنس زانت ہے سنگ ء ڈوکانی سر ء انگت ہم کارکنگ ء انت۔ چرے سنگ ء
ڈوکاں پد بیت کہ کروڑانی کروڑیں استار درست جسد دار انت ء ہے جسدی ہستی ء
سَوَب ء آبانی رُژن ہر گور ء شنگ ء تالان انت۔ سائنس، بندر ء، دنیا ء تمامیں مظہرانی
(Phenomena) بابت ء زانگ ء پٹ ء پول کنگ ء زانشت ء نام انت۔ انسان ہم
چچے مظہراں یک مظہرے۔ انسان ء چند ء آئی ہر کار ء ہر کرد، ہر فکر ء خیالے ء ہر ہبر ء تزان
ء زانگ ء آبانی سر ء پٹ ء پول کنگ سائنس ء گردانک (دائرہ) ء تہ ء کیت۔

زبان زانتی اے پیم ء ہم سائنسے انت کہ ایش اے دگہ سائنسانی وڈ ء انسانی زبان
ء مظہر ء سر ء کار کنت ء زبان ء وانشت ء پٹ و پول ء پہ یک سائنسی کار راہ بندے
(Method یے) کارمرز کنت۔ سائنس توری جسدی (Physical) بہ بیت، چا گردی

(Social) بہ بیت یا زندمانی (Life) بہ بیت آئی ء پٹ ء پول ء وتی یک لَس (عمومی) کار راہبندے ہست۔ اے کار راہبندے سے مزین خاصیت آنت۔ ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) اِشاں چونشان دنت۔ (۵):

(۱)۔ پھک پڈری (Explicitness)

(۲)۔ ردء بندیں نظام (Systematicness)

(۳)۔ دَرگواچنی (Objectivity)

ہنچو کہ وانوک وت شرزان آنت درستی سائنس یک وڑ نہ آنت ء گوں یک ء دومی ء فرق ء پیر دارانت ء پرے سَوَب ء ہر یکے وتی وتی چا گردے جتا جتائیں راہبند کارمرز کنت، بلتے اے درستی سائنسانی لَس (عمومی) کار راہبند ہما انت کہ ڈیوڈ کرسٹل ء بُرزے نشان داتگ بزاں سائنسی پٹ ء پول باید انت کہ:

(۱)۔ سرجمی ء پھک ء صاف ء پڈر (واضح) بہ بیت آئی ء تہ ء چچ پیہیں باز معنائی (Ambiguity) ء ضدکاری (Contradiction) ممیت۔

(۲)۔ اے تیوگیں کار سرجمی ء پہ ردء بند ء بہ نظام بہ بیت۔

(۳)۔ اے چہ ہر پیہیں دکشی ء دلواہی ء بُستر ء پھک ء دَرگواچن (بزاں معروضی یا Objective) بہ بیت۔

سائنسی پٹ ۽ پول ۽ بُن پد

سائنس ۽ آسمان ۽ رس انگلیس اے مزین شائیں ماڻی بندر ۽ بُن فکر (Theory) ۽ بُن پد ۽ سرءِ مک ۽ قائم انت۔ بُن فکر (Theory) ۽ دُور بکن اے بُرز ۽ بلندی ماڻی هما دمان ۽ دُرایت ۽ گول ۽ اکاں ۽ وار بیت ۽ گار بیت۔

سائنس زانئانی مستریں کسب ۽ کاروتی پٹ ۽ پولانی آ سرءِ بُن فکر (Theory) اڈ کنگ انت۔ سائنسی پٹ ۽ پول ۽ تہ ۽ چہ بُن فکر ۽ مستریں چیز ۽چ نیست۔ بلئے بُن فکر ۽ منزل ۽ رسگ ۽ پیک سائنس زانئانی ۽ پیک لازم انت کہ پٹ ۽ پول ۽ اولی دو پداکاکاں بگوازیں ایت گُرا آ بُن فکر ۽ بُزتری ۽ گُدی پدانک ۽ سر بیت۔ بزاں سائنس ۽ پٹ ۽ پولی کارکرد (Procedure) ۽ سئے پدانک انت بزاں:-

قیاس (Hypothesis) < قانون (Law) < بُن فکر (Theory)

(۱)۔ اولی پدانک:- چُرت ۽ قیاس (Hypothesis) سیگ انت۔ بزاں یک چیزے ۽ باروءِ تئی دل ۽ بازیں خیال (Ideas) کاینت۔ تو آ بانی باروءِ دائم ۽ چُرت جن نئے ۽ قیاس کن نئے بلئے تو چمایاں شرتریں قیاس ۽ زورے ۽ آئی ۽ سرءِ تهمیات کن نئے۔ تو وہ دے الم بوت نئے کہ تئی اے چُرت ۽ قیاس ۽ یک بُن پدے هست تو آئی ۽ قیاس یا Hypothesis ۽ نام دئے ۽ دُنیا ۽ دیم ۽ پیش کن نئے۔

(۲)۔ دومی پدانک قانون یا Law سیگ انت۔ انسانی راجمان ۽ تہ ۽ قانون ر بهندانی (Rules) ۽ نهچیں پترے کہ آئی ۽ چیزے اے ر بهند کارکن انت۔ سائنسی قانون ۽ معنا چہ راجی معنا پھک ۽ جتا انت۔ سائنسی زانشت ۽ تہ ۽ قانون (Law) پٹ ۽ پولی کارکرد

(Procedure) ءِ دومی ءِ برزتریں پدانک انت۔ بزاں تو لوٹ نئے وتی قیاس ءِ (Hypothesis) وتی گند ءِ چارانی (Observations) وسیلہ ءِ ماں ہستیں احوال ءِ (Data) ءِ روشنی ءِ راست ثابت بکن نئے، تو کہ بازیں بلکیں بے حسابیں تجربا تان ءِ ءِ گڈ شرڈ کم بوت نئے کہ تنی قیاس تہنا یک قیاسے نہ انت بلکیں چرائی باز دیم ءِ تر انت گڑا تو گوشت کن نئے کہ تو ہما چیز یا خیال ءِ قانون در گیتنگ۔ نوں تو ہے قانون ءِ سائنسی دنیا ءِ دیم ءِ پیش کن نئے۔

(۳)۔ سائنسی پٹ ءِ پول ءِ سبی ءِ بُستری پدانک بُن فکر (Theory) انت۔ یک بُن فکرے (Theory) بازیں قیاس ءِ قانونانی ہنچیں ہو رہندی (مجموعہ) یے کہ آہانی سر ءِ گوں مزن زحمت ءِ دل سیاہی ءِ سالانی سال پٹ ءِ پول بوتگ ءِ آہاں ہستیں حقیقتانی ءِ احوال (Data) ءِ روشنی ءِ دروگ ثابت کنگ ءِ ہر کوششت بے سوب بوتگ گڑا تو بزان کہ تو یک سوب مندیں بُن فکرے (Theory) سر جم کنگ۔

سائنسی کار کرد (Procedure) ءِ اے دراجیں پیرا ءِ مول ءِ مراد ایش انت کہ زبان زانتی ہم وتی پٹ ءِ پول ءِ تہ ءِ ہے کار کرد ءِ کار مرز کنت۔ چو سائنس زانت ءِ پیم ءِ زبان زانت ءِ ہم مستریں کسب ءِ کار بُن فکر (Theory) سر جم کنگ انت۔

زبان زانتی ءِ سے تہر: (Categories)

زبان زانتی ءِ زانشت ءِ سے تہراں بہر کنگ بیت۔ اے سبیں تہرانی نام ایش انت۔

(۱) تاریخی (Historical) زبان زانتی۔

(۲) بیان کاریں (Descriptive) زبان زانتی۔

(۳) بُن فکری یائس (Theoretical or General) زبان زانتی۔

ادۛ ما ایشانی یک گونڈی پچارے پیش کنیں:

(۱)۔ تاریخی زبان زانتی۔ زبان ۛ کارمرزی ۛ تہ ۛ بدلی ۛ سدلی ۛ رُدوم ۛ جتا جتائیں وہداں آئی ۛ جتا جتائیں کارمرزی ۛ نشان دنت۔ تاریخی زبان زانتی ۛ Diachronic زبان زانتی ہم گوش انت۔

(۲)۔ بیان کاریں زبان زانتی۔ یک خاصیں زبان ۛ آئی ۛ کارمرزی ۛ بابت ۛ زبان زانتی ۛ راہدارانی (اصولانی) رِده معلومات چُچ کنگ ۛ آہاں بہر بہر ۛ بیان کنگ ۛ آہاں شُرگیش ۛ گیوار کنگ ۛ باز پہ تہمبیل ۛ رِده بند دیگ۔

(۳)۔ بُن فکری یا لَس (عمومی) زبان زانتی۔ زبانانی کارمرزی ۛ بابت ۛ قاعدہ ۛ قانون ۛ راہبند درگیجگ ۛ آہاں دیم ۛ آرگ ۛ نشان دیگ۔

زبانانی نشانیں ٹک بندی

(Typological Classification)

زبانانی ٹک بندی ۛ تنے وہدی دو تہر دیم ۛ آتگ انت۔ یک تہرے ”جے نے ٹک“ (genetic) براں ”حصین بُندریں“ یا geneologically (بُن ۛ پھی یا ”ہم گٹھمیں“) ٹک بندی انت۔ اے ٹک بندی ۛ وسیلہ ۛ زائیکاریکیں گٹھم ۛ کول ۛ ہم سیادیں زبانان جتا جتا نشان دینت ۛ آہاں یک پہ یک ۛ سر ۛ بُن کن انت۔ دومی تہر انت زبان زانتی ۛ راہدارانی پدۛ زبانان ”نشانیں تہرانی“ (types) تہ ۛ بہر کنگ۔

داں نوزدہمی قرن ۛ زائیکاراں ”ہم گٹھمیں“ ٹک بندی ۛ سر ۛ گیشتر زور پر داگ۔ ہے سَوَب انت کہ اے داہیں ٹک بندی ۛ باروۛ مارا ہزارانی حساب ۛ کتاب

دست کپ آنت۔ بلئے نوزدہمی قرن ء جرمن زبان کو اس (philologists) ول ہیلیم فان ہمبولٹ (Wilhelm von Humboldt) ء اوگسٹ فان شلیگل (August von Schlegel) ء اے دگہ جرمن زبان کو اسان زبانانی ٹک بندی ء پہ نشانیں تهرانی (types) سرء زیات زورپردات۔ زبان زانت تنی ویدی ہم آ بانی ٹک بندی ء رند گیری ء کن آنت۔ اے ٹک بندی زبانان سے (۳) نشانیں تهرانی تہ ء بہر کنت کہ اشانی لڑچوش آنت:

(۱)۔ گزنج کاریں (Inflecting or fusional) زبان:

اے ہما زبان آنت کہ اشانی تہ ء ”تزانی بہرانی“ (parts of speech) رنگ ء درو شم دائم ء بدل بیان بنت۔ بلوچی، انگریزی، پارسی، اردو، سندھی، عربی ء دُنیا ہزارانی زبان گزنج کار آنت۔

”گزنج کار“ چے ء گوش آنت؟ اے بلد گال ء من inflections یا affixes ء لبزاں پہ کارمرز کنگ ء اوں۔ گزنج کار (گزنج دیوک) ہما گال آنت کہ لبزانی دیم ء یا توک ء یا پشت ء کارمرز بنت ء آ بانی درو شماں بدل کن آنت ء چریشاں ہر یکے وتی وتی جا گہہ ء یک بُن ر بندی (گرامری) کردے نشان دنت۔ گزنجکارے کہ لبزے ء دیم ء بنیت آئی ء ”سری گزنج“ (prefix) گوش آنت۔ اگاں آ گالے ء توک ء کارمرز پہ بیت آئی ء ”تہی گزنج“ (infix) ء اگاں آ لبزے ء گد سرء بنیت آئی ء ”پدی گزنج“ (suffix) گوش آنت۔ ادء ما گزنجکارانی کارء کرد ء لہتیں درور پیش کنیں چوش کہ ”کتاب“ ء نام گال آنت:

”کتاب“ ء گال لہتیں درو شم گوں گزنجکاراں:۔ کتاب ء (کتاب + ء) ء پدی گزنج چوکہ ”کتاب ء بیار“ (کتاب + ء) ء پدی گزنج بزاں ”یک کتابے“ (کتاب ء (کتاب + ء) پدی گزنج چوکہ ”کتاب ء نام“ (کتابوں (کتاب + (ا) وں) ء پدی گزنج

چوکہ ”کتابوں زُرت اَنت“ (کتابیں (کتاب + ”(ا) یں“ ء پدی گزُنج چوکہ ”کتابیں گارُکت“ یزاں ما (ہما) کتاب گارُکت (کتاب ء (کتاب + ”ء“ ء پدی گزُنج چوکہ ”کتاب ء بُرت“ یا ”کتاب ء بُرت اَنت“۔

ستا گالانی لہتیں دَرور:۔ سُہریں (سُہر + ”(ا) یں“ ء پدی گزُنج) شُونز یں (شُونز + ”(ا) یں“ ء پدی گزُنج) زیبا یں (زیبا + ”(ء) یں“ ء پدی گزُنج چوکہ ”زیبا یں یدارگ۔“ (مستیں (مست + ”(ا) یں“ ء پدی گزُنج چوکہ ”مستیں لیڑہ“۔

کار گالانی لہتیں دَرور:۔ رَوَگ ء اَنت (رَوَگ + ”ء“ ء پدی گزُنج + وِہکار یزاں verbal tense اَنت) وانگ ء اَنت (وانگ + ”ء“ ء پدی گزُنج + ”اَنت“ ء سَری گزُنج + وِہکار ”اَنت“۔

من زاناں کہ گزُنجکارانی پیراسک دراج کش بوگ بلئے اے یک سَکیں جوانیں بُن گئے۔ من لوٹ اَنت وانوک اِشی ء شَر سَر پد بَنت۔

(۲)۔ چَتا کاریں (isolating) یا گیش اتگیں (analytic) زبان:

اے تہر ء زبانانی تمامیں لبر ء گال گالِ دانی تہ ء شَر شَر گیش اتگ اَنت ء وتی وتی جا گہاں پھک ء آجو اَنت یزاں اِشانی رَنگ ء دَر وِشم بدل نہ بَنت۔ اِشی ء مطلب بَندر ء اِیش اَنت کہ اے گالاں بَچ وِڑ یں گزُنج کار مان نیست۔ چَتا کاریں زبانانی تہ ء لبرانی دَر وِشم (توری آ نام گال بہ بَنت، نام بدل بہ بَنت، ستا گال بہ بَنت یا گزُرا اَکجام ہم تَرائی بہرے یزاں part of speech بہ بَنت، آہانی دَر وِشم پَچیرانی پَچیر بدل نہ بَنت۔ ہند ء یورپی، سامی ء اے دگہ بازیں ٹکائی کارمرز کنوک تَرائی بہراں بُن رَہند ء یک بُنکی (بُنیادی) و اَلُمی یں (ناگزیریں) بہرے زان اَنت۔ ما وِت نام گال، کار گال، نام بدل، ستا گال و

اے دگرستیں تزانى بہراں وتى بُن رَہندء ارواہ زانیں ء اے ہبر مئے گت ء گمان ء ہم نیت کہ یک زبانے ء بُن رَہند بے ”تزانى بہراں“ سرجم ء پیلو ہم بوت کنت، بلئے چوہچبر نہ انت۔ چینی ء اے دگر ”گیش انگیں“ زبانانى بُن رَہند چہ مئے ہند ء یورپی ء سامی رَہنداں پہک ء جتا انت۔ گوش انت کہ چینی زبان ء تہ ء ”نام گال“ ء ”کارگلانى“ تہ ء چچ فرق ء پیرنیست۔ ہے داب ء اے دگر بُن رَہندی راہداراں (اصولاں) پہ ”جتا کاریں یا ”گیش انگیں“ زبانانى تہ ء آبانى وتى خاصیں راہندء راہدار ہست انت۔ پیشکالے نارڈ بلوم فیلڈ ء (Leonard Bloom Field) کہ زبان زانتی ء شہزانتے زانگ بیت، ہشتاد سال پیسر مئے وڑیں مردم ء ڈاہ داتگ انت کہ:

It is a mistake to suppose that our parts of speech system represents universal features of human expression. (L.Bloom field, Language, London, 1973 reprint, p.198)

”اے گمان کنگ (پہک ء) رد انت کہ مئے تزانى بہرائى نظام ء تہ ء (تمائیں) انسانانى (وتى ہبراں) درشان کنگ ء گوناپ دُنیا ء تیوگیں زبانانى تہ ء اَلْمٰی ء (یکیں داب ء) ہست انت۔“ (لے نارڈ بلوم فیلڈ)۔

”جتا کاریں“ یا ”گیش انگیں“ زبانانى کارمرز کنوک گالردے ء تہ ء خاصیں ”نشان گلانى“ (particles, markers, modifiers) وسیلہ ء وتى ہر وڑیں مطلب ء درشان کن انت۔ اے زبانانى تہ ء چینی، ویٹنامی، تگالوگ (فیلیپینوزبان) ء زربارى ء رودر آتکی ایشاء دگر بازیں زبان ہوار انت۔

(۳) چسپ کاریں (Agglutivative) زبان:

agglutinate ء معنا چینگ انت۔ بزاں یک چیزے ء گوں دگہ چیزے ء
 چینگ ء چسپینگ اے تھر ء زبانان ”نشان گال“ گزنج کارانی دروشم ء گوں اے دگہ لبر ء
 گالاں رد پہ رد چسپان کن انت ء یک نوکیں گالے یا گالر دے جوڑ کن انت ء گال ء
 گالر دانی رنگ ء دروشم ہنچو پدیر بنت گوش نئے زاناں آ یک زمز یلے ء جتانہ بیوکیں کڑی
 انت۔ اے تھر ء زبانانی تہ ء ترکی، جاپانی، سواحلی، ہنگری یا میگیار، فنی (فن لینڈ ء زبان) ء
 اے دگہ بازیں زبان ہوا انت۔

لہتیں ”چسپ کاریں“ زبانان ”نشان گال“ یک بُنی گالے (stem) ء پشت
 ء رد پہ رد چسپان بنت، بلے لہتیں دگہ زبانانی تہ ء نشان گال گزنج کارانی دروشم ء بُنی گال ء دیم ء
 گوں یک ء دگر ء چسپان کن انت۔

جہل ء مادوزبانانی (ترکی ء سواحلی ء) دروراں پیش کنیں:

ترکی زبان ء درور۔ ترکی ء بُنی گال (stem) پیسر ء کیت ء نشان گال
 ”پدی گزنجانی“ دروشم ء بُنی گال ء گوں چسپان کن انت چوکہ اے جہلی گال یا
 لبر انت (منے بُن رہند ء راہدارانی پدے ما اشی ء گالر دے زانیں):

kirilmadilarmi (کرل مادی لرمی) بزاں (کر + اِل + ما + دی + لَر + می) اے
 گال ء kir (کر) بزاں پز شگ یا پز وشگ بُنی گال (stem) انت ء اے دگہ تمامیں لبر
 ”نشان گال“ انت کہ پدی گزنجانی دروشم ء پشت ماں پشت گوں یک ء دگر ء چسپ اتگ
 انت۔ منے بُن رہند ء پدے اے یک گالے نہ انت اشی ء تہ ء درستی شش (۶) ”گال“ انت
 چوکہ:۔ کر + اِل + ما + دی + لَر + می اشی ء ہر یک ”گالے“ ء گیش ء گیواری چوش بیت:

”کر“ (پڑشنگ یا پزوشنگ) + ”اِل“ (نا تچکس ”بدل توار“ ہزاں passive voice ء نشان گال) + ”ما“ (ناں یا نفی ء نشان گال) + ”دی“ (شگوست یا ماضی ء نشان گال) + ”نر“ (یک چیزے ء بازی ہزاں جمع ء نشان دنت) + ”می“ (جُست ء پُرس ء نشان گال) اشی ء لہزی تڑانک چوش بیت:۔ پڑشنگ + نہ + شگوست ء نشان گال + جُست ء نشان گال۔ اے گال ء برابر یں بلوچی تڑانک چوش انت ”(چے) آ نہ پڑشنگ ات انت؟“

تُرکی ء اے دَرور من چہ راہرٹ لارڈ ء کتاباں ء زُررتگ۔ بچارت:

(R.Lord, Comparative Linguistics, London, 1974, p.55)

نوں ما ”سواحلی“ زبان ء یک دَرورے وانوکانی ہزمت ء پیش کنیں۔ ہنچوش کہ پیسر ء نشان دیگ بوتگ سواحلی ء تمامیں لہز ء نشان گال ”سری گزنجانی“ دَروشم ء بُنی گال ء دیم ء رند پہ رند کارمرز بنت۔ چوش کہ:

اَولی دَرور: ni+ta+m+penda ہزاں nitampenda

بلوچی ر ہند ء اے چوش بیت: نی ٹام پیٹا ہزاں نی + ٹا + م + (بُنی گال) پیٹا ایشی ء گیش ء گیواری چوش بیت:

من + آ یوک ء یادیمتری وہد ء نشان گال + (آئی ء) + دوست (دارگ) اشی ء برابر یں بلوچی تڑانک چوش انت: ”من آئی دوست داراں“۔

دومی دَرور: wanakupenda ہزاں وا + نا + کو + پیٹا (بُنی گال)

لہزی تڑانک: آ + ہنؤگ (حال) ء نشان گال + تڑا + دوست (دارگ) ایشی ء برابر یں تڑانک چوش انت: ”آ ترا دوست داراں“۔

سیمی درور: tuliwapenda (ٹولی واپینڈا) ہزاں ٹو+لی+وا+پینڈا (جی گال)

لبزی ترانک : ما+ (شگوست (ماضی) نشان گال) + آہان ء + دوست (دارگ)

اشی ء برابرین ترانک چوش انت: ”ما آہان ء دوست داشت“ ہزاں ”مارا آ دوست
بوت انت“ سواحلی ء اے درور ہم من چہ رابرٹ لارڈ ء کتاب ء زرتگ انت۔ بچارات:

(R.Lord, Comparative Linguistics, London, 1974, p.208)

”نشانیں تهرانی“ پیرامید ء بلاس نہ بیت۔ گوئگیں قرن ء لہتیں زبان زانتاں یک
چاری تهرے ء ہم نشان دی کتگ۔ جہل ء ماہے چاری تهر ء بابت ء نبشتگ کنیں:

(۴) ہوارکاریں (polysynthetic or incorporating) زبان:

اے زبانی نہ ء ”گزنچکار“ ء ”چسپ کاریں“ تهرانی بازیں خاصیت مان انت
اے دگہ زبانی دیم ء (مقابلہ ء) ”ہوارکاریں“ زبانی گال سک ذراج کش انت۔ منے چم و
گوشاں آہانی گال سرجمیں گالر دجاہ کائنت۔ آسٹریلیا ء ”بندری“ زبان، امریکہ ء سہریں
ہندی موباک (Mohawk) زبان ء اسکیمو (Eskimo) ء دگہ بازیں زبان ”ہوارکار“
زانگ بنت۔ اد ء ما آسٹریلیائی ”بندری“ زبان تیوی (Tiwi) ء اسکیمو (Eskimo)
زبانی دو درور وانوکانی دیم ء پیش کنیں:

”تیوی“ درور:

ngirruunthingapukani (ngi-rru-unthing-apu-kani)

ہزاں (ا) گلی رو (ا) ن تگ آپوکانی (ا) گلی رو+ (ا) نتنگ+ آپو+کانی
اے گال ء درستی پیست توار ء چار ”گال“ ء یک ”نشان گالے“ مان انت۔ بلوچی ء ایشی ء
لبزی معنا چوش بیت۔

مَن + شگوست ء نشان گال + داں یک و ہد ء + و رگ + دَم ء سائت ایشی ء
برابر یں تڑانک چوش انت:

”مَن یک پیم ء و ران کُت“۔ پے اے دَرور ء بچا رات:

(D.Crystal, The Cambridge Encyclopedia of language,
C.U.P., 1992, p.293)

جہل ء ما ”اسکیمو“ ء دَرور ء پیش کنیں:

angyaghallangyugtuq (angya+ghalla+ng+yug+tuq)

ایشی ء گیش ء گیواری چوش بیت:

اَنگیا + گھلا + (ا) نَگ + یَگ + تُق ... اے گال ء لبری تڑانک چوش انت:
بوجیگ + پدی گزنج کہ چیزے ء مزن نشان دَنت + لوگ + دَست ء آرگ + پدی
گزنج کہ آ سبی تہرے ء (3rd person لیے ء) نشان دنت۔

ایشی ء برابر یں تڑانک چوش انت:

”آ لوٹ ایت یک مزنیں بوجیگے دست ء بیارایت“۔ بچا رات:

D.Crystal, as mentioned above, p.90

بازیں زبان زانت ”ہوارکاریں“ نشانیں تہر ء غیر ضروری زان اَنت۔ آ ہانی
گو شگ ایش انت کہ اے یک پَہک ء ناہو دگ ء گیشیں تہرے۔

بُن رِہند

بُن رِہند لبز سید ہاشمی ء داد اِنت۔ چرائی ء پیسر بلوچی ء ”صرف و نحو“ ء ”قواعد“ ء لبز کارمرز بوتگ اِنت۔ بزاں بُن رِہند عربی ء ”قواعد اللغۃ“ فارسی ء ”دستور زبان“ ء انگریزی ء Grammar ء ہم معنا اِنت۔ (عربی ء برے برے ”النحو“ ء ”الصرف والنحو“ ہم بُن رِہند ء معنا ء کارمرز بوتگ اِنت) بُن رِہند یک زبانے ء کارمرز کنگ ء بُنی رِہندانی (بزاں Rules یا ضابطہ ہانی) نام اِنت۔

ہر کس کہ یک زبانے ء ہبر کنت توری آ عامی یے بہ بیت یا مزنیں وانندہ یے آپہ سرمائی یا بے سمائی (بزاں شعوری یا لاشعوری طور ء) وتی زبان ء بُن رِہند ء چہ شُرز انتکار اِنت۔ ادء من پہ درور بلوچی ء یک گالر دے نبشتگ کناں چوکہ:

”ولمرا دء وتی چُک اسکول ء بُرت۔“

اگاں ما اے گال ردء لبزانی ردء بندء بدل بکنیں ء یک شپانکے ء بگوشیں کہ ”وتی اسکول ء بُرت چُک ولمرا دء“ آ یک برے مارا پہ حیرانکی ء چارایت پدء چکندایت ء گوش ایت ”واجہ تو چے گوشگ ء نے؟ تئی ہبر چچ پہ ردء بند نہ اِنت۔ وتی ہبراں شرگیشین کہ ما بلوچ بچبر چونہ گوشیں“ آ شپانک بچبرانی بچبر نہ اسکول ء شتگ ناں کہ مُلا یے ء کڑء ونگ ء۔ ما آئی ء پھکیں ”ناوانندہ یے“ زانیں بلئے حقیقت چونہ اِنت آ چہ وتی زبان ء بُن رِہند ء شُرز انتکار اِنت۔ اے دگہ ہبرے کہ آ سرمائی ء (شعوری طور) نزانت کہ آئی ء اے ”نگدکاری“ مئے زبان ء بُن رِہند ء گوں یک ء کٹک ہم دپ اِنت۔ ہے وڑء جہلی گال ردء ہم زبان ء کارمرز کنگ ء راست ء ناراستیں دڑوشماں پیش دار اِنت :

چا کروتی برات ء لوگ ء شت۔

نوں بیا ات ہے گالرِ دء جھلی رنگ ء بچاریں:

وتی شت لوگ ء چا کر برات ء۔

اے گالرِ دء لبزِ دُرست ہما اُنت کہ بُرز تری گالرِ دء اُنت، بلئے ہر کس
(توری آ ”وانندہ یے“ بہ بیت یا ”ناوانندہ یے“) شُرزان ت کہ اے دومی گالرِ دء رِ دء بند
راست نہ اُنت۔ پمیشکا اے گالرِ دبلوچی بُن رہند ء گوں دپ نہ وارت ء ناراست اُنت۔

جہل ء من دو چار دگہ کسانکلیں دَر وَر پیش کنناں چو کہ:

برات ء لوگ، چا کر ء نچ، مچ ء سمر ء، دُر چک ء ساہگ ء۔

بلئے اگاں ما اِشاں چو بگویشیاں یا نبشتہ بکنیں لوگ ء برات، نچ ء چا کر، سمر ء مچ ء یا
ساہگ ء دُر چک، اِشاں چچ کس سر پد نبیت پمیشکا ما گوشت کنیں کہ اے گوں بلوچی ء بُن
رہند ء ہم دپ نہ اُنت ء ناراست اُنت۔

بُن رہند ء بابت ء مردم بازیاں رِ دیاں خیال (Misconceptions) داراُنت۔ آہانی نَز دء ہما قوم کہ پُشت ء پُشت کپتگ اُنت یا ہما زبان کہ نبشتہ ء وانگی زبان
نہ اُنت آہاں بُن رہند نیست۔ ما واتی جند ء زبان ء بچاریں چہ مروچی ء ہشاد ء نود سال پیسر
بلوچی باز کم نبشتہ کنگ بو تگ بلئے کس گوشت نہ کنت کہ بلوچی ء بُن رہندے نیست۔
راستیں ہبرا لیش اُنت کہ دنیا ء دُرستیاں زبانناں بُن رہند ہست۔ اے زبانناں توری کروڑانی
کروڑ مردم کار مرز بکن اُنت یا تہنا لہتیاں حسابی نیں مردم، بزاں دنیا ء چچ زباناں بے بُن
رہند نہ اُنت۔

بازیں مردم بُن رہندہ تہنا یک بہرے یا یک گونا پے (Aspect لے) بُن رہند زان اُنت چو کہ نر مادگ ۽ پہ جتائیں لبز یا گالر دانی تہ ۽ نر مادگ ۽ پہ خاصیں بدلی ۽ سدلی چو کہ اردو ۽ گوش اُنت ”لڑکا جارہا ہے“۔ ”لڑکی جارہی ہے“۔ یا گڑا عربی زبان ۽ تہ ۽ ”کُتَب“ (بُزائ آ مرد ۽ یا بچک ۽ نبشتہ کت) ”کُتَبْت“ (آ جنین آدم یا جنیک ۽ نبشتہ کُت)۔

من ۽ یاد اُنت ۱۹۶۲ یا ۱۹۶۳ ۽ سال ۽ کراچی ۽ بلوچی اکیڈمی ۽ کارگس ۽ نژیک ۽ یک خوجائیں یا مہمنیں ورنایے نشتگ اُت۔ آئی ۽ ”ایم ایس سی“ کتگ اُت ۽ ”سی ایس پی“ ۽ امتحان ۽ تیاری کنگ ۽ اُت ۽ برے برے منے کارگس ۽ ہم آ تک۔ آ کہ بلوچانی میتگ ۽ نشتگ اُت آئی ۽ کمو باز بلوچی ہم یاد گپتگ اُت۔ یک روچے آئی ۽ باز پہ معصومیگوشت کہ ”بلوچی ۽ بُن رہند نیست“۔ منے دُرستانی گوش ٹال بوت اُنت۔ مراد ساحر ۽ یک ۽ دودگہ ورنہ ہم ہمودا نندوک اُت اُنت۔ ساحر ۽ منی نیمگ ۽ وتی خاصیں انداز ۽ چار اُت ۽ گوشت ”اشی ۽ جواب ۽ تو و ت بدئے“۔ من چہ آ ورنہ ۽ جُست گپت ”تو چون زان نئے کہ بلوچی ۽ بُن رہند نیست؟“ گوشت ۽ ”شمئے زبان ۽ نر مادگ نیست“۔ من گوشت ”تو چنور زان نئے کہ بلوچی ۽ نر مادگ نیست۔ تو من ۽ بگوش کہ مرد ۽ جن، جنیک ۽ بچک، اسپ ۽ مادیان ۽ کُروس ۽ ٹیکنیک نر مادگ نہ اُنت گڑاچے اُنت؟“ آئی گوشت ”منی مطلب کارگالانی (verbs) ۽ تہ ۽ بلوچی ۽ نر مادگ نیست چو کہ ”جنیک آ تک“ ۽ ”بچک آ تک“۔ ”مرد اسپ ۽ آپ دیگ ۽ اُت“۔ ”جنین ہم اسپ ۽ آپ دیگ ۽ اُت“۔ ”منچو تو و ت زان نئے اردو ۽ تہ ۽ نر مادگ فرق کن اُنت چو کہ ”لڑکا آیا“۔ ”لڑکی آئی“۔ ”آدمی گھوڑے کو پانی دے رہا تھا“۔ ”عورت گھوڑے کو پانی دے رہی تھی“۔ ”پیشکا من گوشاں بلوچی ۽ بُن رہند نیست“۔ ”من چرائی ۽ جُست گپت ”تئی دل ۽ انگریزی ۽ بُن رہند ہست کہ نیست؟“

آئی ء چکندت ء گوشت ”اے چوئیں جسے؟ انگریزی ء چون بُن رہند نیست؟“ من گوشت ”آچا مہربانی بکن ہے گالرداں نون تو انگریزی ء بگوش۔“ آئی ء تہناولی ء دومی گالرداںگریزی ء گوشت انت براں۔ The girl came. The boy came. بلئے پدء پہ یک شتریں دمانے ء بے توار ء سک کو چرابوت۔ زانت ءے کہ آئی ء سکیں ردے وارنگ، گوشت ءے ”Sorry من ردکتگ“۔ من گوشت ”ترا میار نیست۔ بازیں مردم اے بیہیں ردی کن انت۔ تو بُن رہند ء یک کسانکیں گوناپے ء (aspect) بُن رہند ء چند زانگ ءے۔ اگاں تو بگوشیں کہ بلوچی ء کارگالاں تر ء مادگ ء فرق ء پیر نیست گڑا تو حق ء سرء ات ءے۔“ اے قصہ ء آرگ ء مطلب ایش ات کہ بازیں مزنیں وانند بیں مردم ہم بُن رہند ء بابت ء شتر زانکار نہ انت۔ کارگالانی تہ ء تر ء مادگ ء نیام ء فرق نہ کنگ ء پہ بلوچی تہنا نہ انت فارسی، انگریزی ء دنیاء دگہ بازیں زبانی تہ ء کارگالانی تہ ء تر ء مادگ ء فرق ء پیر نیست۔ تہنا کارگالی تر ء مادگ ء بابت ء ناں، دنیاء دُستیں زبان بن رہند ء اے دگہ گوناپانی تہ ء ہم گوں یک ء دگر ء فرق ء پیر دارنت۔ چوکہ جنس (Gender) ء گوناپ انت دنیاء تہ ء ہنچیں زبان ہم ہست انت۔ چوکہ لاتینی بوتگ یا کہ روسی ء جرمن زبان انت۔ اے زبانی تہ ء مردمانی ء چیزانی جنس سے (۳) جاہ ء بہر کنگ بنت براں تر ء مادگ ء بے جنس (Masculine, Feminine and Neuter Genders) منے دل ء سے جنس سک باز انت۔ بلئے پولش (Polish) زبان ء جنس چار (۴) جاہ ء بہر کنگ بنت۔ اشی ء تہ ء تر یں جنس دو (۲) جاہ ء بہر بنت چوکہ (۱) تر یں جنس نمبر یک (۲) تر یں جنس نمبر دو (۳) مادگیں جنس ء (۴) بے جنسیں جنس۔ بلئے کس گوشت نہ کنت کہ اے سہ (۳) یا چار (۴) جنسی زبانوں بُن رہند ہست اے دگہ کُلّیں زبان بے بُن رہند انت۔

بُن رِہندِ سِرءِ چمشتا نکلے

اے نبشتا نکلے ءِ دومی بہرءِ من بُن رِہندِ سِکس گونڈیں تار تار تیرے نبشتگ اُت۔
 بڑاں گونٹگیں دو ہزار ءِ پنج سہ سالانی توک ءِ سنسکرت، یونانی، لاتینی، عربی ءِ عبرانی بُن
 رِہندانی بُن رد چون ایر کنگ بوتگ ءِ ہندوستان، یورپ ءِ عربستان ءِ بُن رِہند ءِ چون ردوم
 کتگ۔ یونانی ءِ لاتینی زبانانی برکت ءِ یورپی زبانانی بُن رِہندانی تہ ءِ باز کار بوتگ۔ اود ءِ بُن
 رِہند کاراں باز براں لاتینی بُن رِہند ءِ کورکانی رند گیری ہم کتگ۔ ایشی ءِ سوب ایش بوتگ
 کہ اے زبان چہ ہزار سال ءِ ہم گیشتر یورپی مردمانی مذہبی، لہزائی ءِ دودانکی زبان بوتگ۔
 لاتینی ءِ یورپ ءِ دزستیں زبانانی سِرءِ مزنیں تاثیرے ہشتگ۔ اے تاثیر ءِ دگہ یک بُنی سوبے
 اے بوتگ کہ فرانسسی، اسپینی، اٹالیا، پرتگیزی ءِ رومانی ءِ دگہ لہتیں کسانیں زبان ہند ءِ
 لاتینی ءِ گالوار (لہجہ) بوتگ اُنت، بلتے گڈ چہ لاتینی ءِ زوالی ءِ بیگواہی ءِ کم کم ءِ ردوم کنان ءِ
 وت جتا نیں زبان جوڑ بوتگ اُنت۔ اے زبان لاتینی ءِ جند ءِ چک ءِ نماسگ اُنت، بلتے وتی
 مذہبی ءِ دودانکی سِرءِستی (Supremacy) ءِ سوب ءِ لاتینی ءِ یورپ ءِ اے دگہ زبانانی سِرءِ
 ہم مزنیں اثرے ہشتگ کہ اے زبانانی تہ ءِ جرمنیک (Germanic) ءِ سلاواک
 (Slavic) ٹھانی زبان ہم ہوار بوتگ اُنت۔ پمیشکا اے زبانانی بُن رِہند کاراں ہم کوشست
 کتگ کہ وتی بُن رِہنداں لاتینی ءِ رہدارانی (اصولانی) رند گیری ءِ نبشتگ بکن اُنت۔

لاتینی ءِ گاری ءِ زوالی ءِ رند بُن رِہند سِرءِ مسترین ءِ اہم ترین بُن رِہند
 پور رِہند (Port-Royal) ءِ دلاس (عمومی) ءِ عقلی بُن رِہند (Grammaire
 General et Raisonnee) زانگ بیت۔ اے بُن رِہند نبشتہ ءِ سرجم کنوک
 فرانسسی زانوگر، پادری ءِ راہب بوتگ اُنت کہ آہاں اشی ءِ سِرءِ بیست سال ءِ چہ گیشتر کار
 کتگ۔ پور رِہند فرانس ءِ کوہنیں سِرءِ شہر (دار الخلافہ) بڑاں ویر سائی (Versailles) ءِ

یک میٹگے ۽ نام انت کہ اے پادری ۽ راہب ہمود ۽ ہندوک بوتگ انت۔ پیشکا اے بُن رہبند پور رُوایال ۽ نام ۽ مہشور انت۔ اے بُن رہبند ۱۶۶۰ء سال ۽ بے گسے ۽ نام ۽ چاپ ۽ شنگ کنگ بوتگ ات۔ بلئے کواس (Scholars) گوش انت کہ اشی ۽ حقیقتیں میسوک ۽ سرجم کنوک کلود لانسلو (Claud Lancelot) ۽ انتوان آرتو (Antoine Arnauld) بوتگ انت۔ اے بُن رہبند وتی و ہد ۽ کامل ترین بُن رہبند زانگ بیت۔ پور رُوایال ۽ کواساں کوشست کتگ کہ اے بُن رہبند ۽ عقلی ۽ منطقی راہدارانی (اصولانی) ہم دپی ۽ (مطابق ۽) نبشتہ یکن انت۔ اے بن رہبند ۽ چیری سرنام (Sub-title) چوش انت بزاں (ہما راہدار) کہ دُرستیں زبانی تہ ۽ یک وڑ (Common) بنت ۽ آہانی نیام ۽ مسترین فرق ۽ پیر“ چریشی ۽ پد ریت کہ آہاں کوشست کتگ ہما راہداراں (اصولان) درگیج انت کہ آہانی اطلاق دُرستیں زبانی سر ۽ یک یم ۽ بہ بیت۔

گوستگیں بہرانی تہ ۽ من زبان کواسی ۽ دیم پہ دیکی زبان کواسی ۽ بابت ۽ نبشتہ کتگ ات۔ من اے ہم نبشتہ ات کہ سر ولیم جونز ۽ رند دیم پہ دیکی زبان کواسی ۽ چون ردوم کت ۽ ہندویورپی زبانی بابت ۽ بازیں دیم پہ دیکی (تقابلی) بُن رہبند نبشتہ کتگ بوت انت۔ اے بُن رہبندانی تہ ۽ فرائز بوپ ۽ دیم پہ دیکی بُن رہبند وتی و ہد ۽ اہم ترین بُن رہبند ات۔

ہے پٹ ۽ پولانی تہ ۽ کواساں ہندویورپی زبانی تہ ۽ توارانی بدلی ۽ سدلی (Sound-change) ۽ سر ۽ ہم باز کار کتگ ات۔ آہاں پیش داشتگ کہ یک توارے یک ہند ۽ یورپی زبانی ۽ گالوارانی تہ ۽ یا اے دگہ ہم سیادیں زبانی تہ ۽ چون بدل بیت۔ یورپ ۽ تمامیں زبان کواس وتی وتی ملکاں اے بُن گپ ۽ سر ۽ کار کتگ ۽ ات انت۔ بلئے راس موس راسک (Rasmus Rask) ۽ یاکوب گرم (Jakob Grimm) ۽ ہند ۽ یورپی زبانی تہ ۽ بازیں توارانی بدلی ۽ سدلی ۽ قانون (Law) درگیٹک انت کہ

آگرم ۽ قانون (Grimm's Law) ۽ نام ۽ مشہور بوت۔ گوش آنت کہ راس موس راسک ۽
 چہ یا کوب گرم ۽ پیسیر اے قانون درگیتلگ آت، بلئے وشنامی یا کوب گرم ۽ نصیب بوت۔ آئی
 ۽ اے قانون ۱۸۲۲ء سال ۽ چاپ ۽ شنگ کت۔ ہنچو جاہ کیت اے ہر دوئیں زبان زانتاں کم
 ۽ گیش یکیں وہد ۽ اے قانون درگیتلگ آت۔ ما گرم ۽ اے قانون ۽ بابت ۽ دگہ جاہے گپ
 جنیں۔ گرم ۽ اے قانون تواریانی بدلی ۽ سدلی ۽ بابت ۽ گڈی دانک (حرف آخر) نہ آت
 پرچیکہ بازیں دگہ توار ہنچین ات آنت کہ اے قانون ۽ گردانک ۽ (دائرہ) چہ در،
 بے رہند (Irregular) ۽ کلبن (بزاں کل بے نہ آت یا Exceptions) ات آنت۔
 ہمیشکا اے دگہ بازیں زبان کواساں کوشست کت کہ ہے کلبنیں (استثنائی) تواریاں پہ ہم
 قانون درگیچ آت، بلئے آ درستانی قانون نیم بنگ ات آنت۔ تاکہ ۱۸۷۵ء سال ۽
 ڈیخمارکی زبان زانت کارل ویرنیر (Karl Verner) ۽ بازیں بے رہندین ۽ کلبنیں
 تواریانی قانون درگیتک ۽ زبان کواسانی دیم ۽ پیش کت۔ اے قانون ۽ ویرنیر ۽ قانون
 (Verner's Law) گوش آنت۔

نوک باہندیں بُن رہندکار (Neogrammarians)

۱۸۷۰ء دہ سالی ۽ جرمنی ۽ تہ ۽ بازیں زبان کواس بُن رہند ۽ سر ۽ کارکنگ ۽ پہ یکجاہ
 بوت آنت۔ آہاں ہند ۽ یورپی تواریانی بدلی ۽ سدلی ۽ بابت ۽ دعویٰ کُت کہ ”تواریانی قانونانی
 (Sound Laws) تہ ۽ (چچ وڑیں) کلبن (استثنا یا Exceptions) نیست“۔ (۱)

'Sound laws have no exception'. 1

اے جَم بندی (گروہ) ۽ تہ ۽ گیشتر نوک باہندیں زبان کواس ات آنت۔ آہانی
 پیریں ہماراں آہاں پہ مسخرا (Junggrammatiker) بزاں ”نوک باہندیں بُن رہندکار“

ء نام پر بست۔ اے نام تا روج مرچی آ بانی پشت ء لُچ اتگ۔ اے جم بندی ء تہ ء اوگسٹ
لیسکیان (August Leskian) ء کارل بُرگمان (Karl Brugmann) ء پیمن ٹوہیں
زبان کو اس ہم گون ات انت۔ کارل بُرگمان ء ہندو یورپی زبانانی دیم پہ دیکی (تقابلی) بُن
رہبند، کہ پنچ تاک بندانی (جلدانی) تہ ء انت، تنے وہدی ہم دیم پہ دیکی بُن رہبند ء شتر تریں
کتاب زانگ بیت۔

توارانی بابت ء نوکیں رہبند کارانی بُرزی دعویٰ ء سرء چہ ہما وہداں بگرتا اے
وہدی یک پیم ء نگدکاری کنگ بوتگ۔ جان لائینز (John Lyons) اے باروء چو
نبشتہ کنت: ۲۔

".....the thesis that sound-laws operated without
exception was patently false." 2

”اے گوشگ کہ توارانی قانونانی تہ ء ہچ کلین (exception) نیست شتر پڈر
کنت کہ اے (پہک ء) ردء ناراست ات۔“

سنٹی (روایتی) بُن رہبند

بُن رہبند ء سرء دُنیا ء درستیں ملک ء دَمگاں نبشتہ کنگ بوتگ۔ مئے وتی ہسا گلیں
لماں ترا درستیں زبانانی بُن رہبند رس انت کہ گیشتر عربی یا فارسی زبان ء گیگان ء نبشتہ کنگ
بوتگ انت۔ اے بُن رہبندانی درستیں بہرء بلد گال (اصطلاح) عربی ء جند ء تہ ء انت۔
عربی زبان ء دودانک (Culture) ء تیوگیں مسلمان قومانی زبانانی سرء مزنین تاثیرے
ہشتگ۔ اگاں تو مُلا یے ء جُست بگرے آ ترا گوش ایت کہ دنیا ء شتر ء الکاپ تریں بُن
رہبند عربی سیگ انت۔ ہے وڈء یورپ ء اے خیال عام بوتگ ء انگت بازیں مردم اے
خیال کن انت کہ لاتینی بن رہبند شتر تریں ء ”منطقی تریں“ بُن رہبند انت۔

ہنچو کہ لاطینی تمامیں یورپ ۽ مذہبی ۽ دودانکی (Cultural) زبان بوتگ۔ ہے
 وڑ ۽ عربی اسلامی ملکانی تہ ۽ مذہبی ۽ دودانکی زبان بوتگ۔ منے کش ۽ گور ۽ درستی زبانانی بن
 رہندکاراں عربی ۽ رندگیری کنگ۔ اے درستی زبانانی بُن رہند کہ اشانی تہ ۽ اردو ہم
 ہوار انت، سستی یا روایتی بُن رہند انت۔ اے بن رہندانی سر ۽ باز کم زانشتی (علمی)
 نگدکاری کنگ بوتگ۔ اردو کہ وتی من ۽ چرے زبانان گیشتر ”بودناک تر“ زانگ بیت
 آئی ۽ بُن رہندکار ہم سنت ۽ ہزاں روایت ۽ دز ۽ مجانی تہ ۽ دست ۽ پاد جنگ ۽ انت۔ ما
 و باز پد ۽ ایں، بلے اردو ۽ سر ۽ کروڑانی کروڑ کلدار خرچ بوتگ ۽ انگت ہم بیان انت بلے
 افسوزی ہبر ایش انت کہ اردو زبان زانتی انگت ہم باز پشت ۽ انت۔ منے اے عادت
 بوتگ کہ ماہر جاہ ۽ ہر و ہد ۽ اردو ۽ گیگاناں گریں، بلے اردو زبان زانتانی تہ ۽ تنے و ہدی یک
 ہم بُن فکر کارے (Theorist یے) ودی نبوتگ۔ آوت انگریزی ۽ اے دگہ یورپی زبان
 زانتانی چمدار انت۔ اگاں ما بگویش کہ منے کش ۽ گور ۽ ملکاں (البت بید چہ فارسی ۽) بُن
 رہند یک اوشتا تگیں آپے گڑا مار د نہ بنیں۔

اے اوشتا تگیں آپ ۽ دیم ۽ یورپی بُن رہند یک مسست ۽ تجوکیں دریا یے۔ یورپی
 بُن رہندانی سر ۽ ہر دور ۽ ہر و ہد ۽ نگدکاری کنگ بوتگ۔ من اد ۽ یورپ ۽ تہ ۽ بُن رہند ۽ ردوم
 ۽ یک گونڈیں چمشانکے دیاں۔ منی گور ۽ اد ۽ اردو، فارسی ۽ عربی ۽ بُن زہ (Sources)
 نیست انت ہمیشکا من تہنا یورپی بُن زبانی سر ۽ تیکو کنگ ۽ اوں۔ بلے حقیقتیں ہبر ایش انت
 کہ یورپ ۽ تہ ۽ بُن رہند ۽ سر ۽ چہ ہر جاہ ۽ زیات کار بوتگ۔ ہمیشکا کسے مجبور نہ انت کہ
 اے دگہ بُن زبانی چمدار بہ بیت۔

یورپی بُن رہبندءِ سرءِ چممشانکے :

(۱)۔ گالرِ دءِ جوڑِ شت یا ساخت (Structure) ءِ بابت ءِ افلاطون ءِ ارسطو ءِ فکر ءِ خیال۔

(۲)۔ تزان ءِ بہرانی (Parts of Speech) باروءِ رواقی (Stoic) فلسفیانِ فکر ءِ خیال۔

(۳)۔ نیامی باریگاں (قرونِ وسطی ءِ) معنائِ بُن ءِ پیہمہ ءِ بابت ءِ مکتبِ دوستیں (Scholastic) کوّاسانی (Scholars) فکر ءِ خیال۔

(۴)۔ ہفدہمی قرن ءِ تجربہ بُنشتیں (Empiricist) ءِ عقلیت کاریں (Rationalist) فلسفیانِ نیام ءِ فلسفی ءِ فکری جیڑہ ءِ داوا ءِ آبانی فکر ءِ خیال۔

(۵)۔ ہزودہمی قرن ءِ انگریزی بُن رہبندانی تہ ءِ زبان ءِ راست ءِ ناراستیں ڈروشماں نشان دیگ ءِ آبانی سرءِ زور پر دیگ۔

(۶)۔ نوزدہمی قرن ءِ دیم پہ دیکی زبان کوّاسانی زبان ءِ تاریخ ءِ بابت ءِ فکر ءِ خیال۔

ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) گوشِ ایت کہ اے تمہائیں فکر ءِ خیالانی تہ ءِ ”زور مند ءِ نزوریں نقطہ مان بوتگ۔“ ۳۔

"Each one of them had strong and weak points." 3

ہنچو کہ من پیسرگیں بہرانی تہ ءِ نبشتہ کتگ بیستمی قرن ءِ زبان زانفتی ءِ سائنس ہمیشکا دیم ءِ برگ بوت کہ زانتکاراں چارات کہ کوہنیں زانشت (توری زبان کوّاسی ءِ بہ بیت یا بُن رہبندءِ) سائنسی لوٹ ءِ گزراں پورا کنگ ءِ نہ انت۔ تاکہ نوم چومسکی ءِ زبان زانفتی ءِ بابت ءِ وتی نوکیں آشوپِ بُن فکر پیش کت۔

بُن رہندہء زانشت

بُن رہندہء ما یک زبانے ۽ دلگاہ گوشت کنیں۔ بید چہ اے دلگاہ ۽ زبان، زبان نہ مان ایت۔ ہے دلگاہ ۽ سَوَب ۽ یک زبانے ۽ کارمرزی پہ رد ۽ بند ۽ معنا دار بیت۔ بن رہندہ لہتیں ہنچیں رہندانی ہزاں Rules یا ضابطہ ہانی نام انت کہ آ ترا سوج دینت کہ تو یک زبانے ۽ توار ۽ لہزاں چون ماں گالر دانی تہ ۽ کارمرز بکن نئے۔ توری اے کارمرزی گپ ۽ تزان ۽ بہ بیت یا نبشتہ ۽ عربی زبان ۽ پمیشکا بُن رہندہ ”قواعد“ گوش انت کہ قاعدہ ۽ لہز بازی (جمع) انت کہ آئی ۽ معنا ہم بُنشت (بُن ہشت یا بنیاد) انت ۽ ہم رہند یا Rule انت۔ انگریزی ۽ لہز Grammar (گرامر) وتی جاہ ۽ وت یک جتا ئیں تار تے ۽ واہند انت۔ بلئے بُن رہندہ ۽ عربی ۽ لہز ”القواعد“ اے زانشت ۽ حقیقتیں کردہ (Function) پیش دارایت۔

انگریزی لہز Grammar ہندہ یونانی زبان ۽ لہزے کہ رند ترا گیشتریں یورپی زبانانی تہ ۽ کارمرز کنگ بوتگ۔ اے ہندہ ۽ دولہزانی ہو رندی ۽ ہزاں گرامما Gramma (حرف) ۽ تیکے Tike (ازم) ۽ لہزانی ہزاں (نبشتگیں) حرفانی ہنر۔ پد ۽ اشی ۽ معنا حرفانی راست نبشتگ کنگ ۽ ازم بوتگ۔ بلئے کم کم ۽ ایشی ۽ معنا یونانی ۽ جندہ تہ ۽ بدل بیان بوتگ تانکہ ایش پہ زبان ۽ توار ۽ لہز ۽ گالر دانی راستیں کارمرزی ۽ نشان دیوک بوتگ ہزاں بُن رہندہ ۽ معنا ۽ کارمرز کنگ بوتگ۔

ہنچو کہ انسان بے زبان ۽ پھک ۽ گٹ ۽ گنگ بیت، ہے وڑ ۽ زبان بے بُن رہندہ زبان نہ مان ایت۔ انسانی چلے کہ ودی بیت، پدا ٹمبرک ۽ ورنہ بیت ۽ گڈ سر ۽ پیر

بیت ء چرے دنیا ء روت آپہ سرمائی یا بے سائی شپ ء روچ وتی گپ ء تزان ء بُن رہبند ء راہداراں (اصولاًں) کارمرز کنت۔ فرینک پامر (Frank Palmer) گوش ایت: ۴۔

"What sets man apart from the rest of the animal kingdom is his ability to speak; he is an speaking animal-homo loquens. But it is grammar that makes language so essentially a human characteristic. For though other creatures can make meaningful sounds, the link between sound and meaning is for them of a far more primitive kind than it is for man, and the link for man is grammar. Man is not merely homo loquens; he is homo-grammaticus." 4

”ہما چیز کہ انسان ء چرے دگہ ساہداراں جتا کنت آ آئی ء ہبر کنگ ء بُود یا قابلیت ایت۔ پمیشکا ایشی ء ”گپ جنوکیں“ ساہ دار گوش ایت۔ بلتے بندر ء اے بُن رہبند ایت کہ زبان ء یک انسانی خاصیت بخش ایت۔ پرچیکہ ساہدار ہم معنا داراں توار چہ دپ ء کش ایت، بلتے توار ء معنائ نیامی کڑی پر آ ہاں سگلیں ابتدائی تھرے سیگ ایت۔ انسان ء گور ء اے کڑی بن رہبند سیگ ایت۔ انسان نہ تہنا ”گپ جنوک“ ایت آئی ء ”بُن رہبند کارمرز کنوک“ ہم گوش ایت۔“

بُن رہبند ء بابت زبان زانت دو جا گہاں بہر ایت۔ یک بہرے بُن رہبند ء یک لکین ء ہنری (Technical) معنائے ء کارمرز کنت۔ اے بہر بن رہبند ء چہ توار زانتی (Phonology) ء معنا زانتی (Semantics) جتا زانت۔ بلتے دگہ یک بہرے تا حد ء توار زانتی ء معنا زانتی ء ہم بُن رہبند ء بہرے زانت۔

دُنیا ۽ کَم ۽ گیش چار ہزار زبان کارمرز بنت۔ بلتے اے دَرستیں زبانی بُن رہبند
چہ یک ۽ دومی ۽ پہک ۽ جتا آنت۔ دُورین ۽ گستاخیں زباناں بل یلکیں ٹک ۽ زبانی
بُن رہبند ہم گوں یک ۽ دگر ۽ فرق ۽ پیردار آنت۔ چو کہ :

کوردی، بلوچی، پشتو ۽ فارسی یا جرمن، انگریزی ۽ ڈچ (ہالینڈ ۽ زبان) یا گڑا
فرانسیسی، اسپینی، اٹالیا ۽ پُرتگیزی زبان آنت۔

ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) بُن رہبند ۽ بچار ۽ چوش کنت۔ ۵

"A grammar... is an account of the language's possible sentence structures, organized according to certain general principles." 5

”یک زبانی ۽ بُن رہبند آ زبان ۽ ممکنیں جوڑشانی (ساخانی) ہنچیں پیرایے
کہ آئی ۽ لہتیں لَس (عمومی) راہدارانی ہم دپی ۽ (مطابق ۽) رد ۽ بند دیگ بہ بیت۔“
اد ۽ من یک دگہ بچارے پیش کناں کہ نوم چومسکی ۽ طرفداریں دو زبان
زانتانیک انت۔ آ گوش آنت: ۶۔

"A grammar... is a set of rules which have two main tasks. They separate grammatical from ungrammatical sentences, thus making explicit claims about what is 'in the language' and what is not." 6

”یک بُن رہبندے ہنچیں رہبند (Rules) آنت کہ آ دو مزنیں کار پیش
دار آنت۔ آ بُن رہبند ۽ گوں ہم دپیں (Grammatical) گالرداں چہ بُن رہبند ۽ ناہم

دیں (Ungrammatical) گالِرداں جتا کن اَنت ۽ دعوٰی کن اَنت کہ چے ”زبان ۽ تہ ۽ اَنت“ (بزاں راست اَنت) ۽ چے نہ اَنت (بزاں ناراست اَنت)۔“۔ ۷۔

منے گور ۽ اے خیال عام اَنت کہ کجام یک زبانے ۽ بابت ۽ بُن رہند ۽ زانشت (علم) گڈسری دانک (حرفِ آخر) اَنت ۽ چرائی ۽ بُرزتریں دگہ بیچ زانشتے نیست بلے اے خیال ۽ گوں حقیقت ۽ بیچ سیادی نیست۔ یک زبانے ۽ زانگ ۽ بابت ۽ بُن رہند ۽ کردار (Role) سک اہم اَنت بلے زبان ۽ حقیقتیں زانشت زبان زانقی ۽ جند اَنت کہ بُن رہند ہم اشی ۽ یک بہرے۔

بُن رہند ۽ شش تہر

(۱)۔ سو جکاریں یا سُنجی بُن رہند (Prescriptive Grammar) اے بُن رہند ۽ ہما کتاب اَنت کہ ترا سوج دینت بلکیں چہ سوج ۽ ہم دیم تر ترا حکم دینت کہ تو زبان ۽ یک خاصیں وڑے ۽ کارمرز بکن ۽۔ اے بُن رہند کارانی گور ۽ لَس مردم کہ یک لبزے ۽ گالِردے ۽ چہ سَنتی ۽ کتابی بُن رہند ۽ دَر دگہ وڑے ۽ کارمرز بکن اَنت آ درست رڈ ۽ ناراست اَنت ۽ زبان ۽ پیٹین اَنت ۽ خراب کن اَنت۔ پیشکا آ مردماں ”حکم“ دینت کہ پچمر چوش مکن اَنت۔ ہژد ہی ۽ نوزد ہی قرناں برطانیاء امریکہ ۽ اے داہیں بُن رہند ماں ہر وانگ جاہ ۽ ہر بازار ۽ شنگ بوتگ اَنت۔ اے بُن رہندانی تاثیر تنے و ہدی ہم پشت کپتگ۔ اشی ۽ مستریں سَوَب ایش بوتگ کہ اے بُن رہند کار چہ لاتینی بُن رہند ۽ ہنچو اثر مند بوتگ اَنت کہ آ ہاں گوش ۽ جہاد کتگ تا کہ آئی ۽ بُن رہندی راہداراں اے دگہ درستیں زبانانی سر ۽ پہ زور ۽ مُش اَنت۔ اے بُن رہند کارانی لڑ سک دِراج اَنت بلے ہژد ہی قرن ۽ بگرتا بیستمی قرن ۽ چہ سدانی سدا نگریزیں بُن رہند کاراں سے نام سک مشہور بوتگ اَنت بزاں،

Henry Fowler, Bishop Robert Lowth, Lindley Murray,

ہنری فاؤلر، بشپ رابرٹ لاؤت ولنڈلی مری ہز دہی قرن ء بوتگ انت۔ آبانی بُن
 رہند ۱۶۲ء ۹۴ء سالوں چاپ ء شنگ بوتگ انت۔ ہنری فاؤلر نوزدہی ء بیستمی
 قرن ء نیامجین ء بوتگ ء آئی ء وتی تمامیں زند ء انگریزی زبان ء ”رکیٹنگ“ ء جہد کتگ۔
 آئی ء A Dictionary of Modern English Usage سوجکاریں یا نسخہی بن
 رہند ء انجیل زانگ بیت۔ سوجکاریں بُن رہند کاراں اے ہبر ہچر قبول نہ کتگ کہ زبان
 ہم چو انسانانی پیما بدل بنت۔ نسخہی بن رہند ء برے برے Normative ہم گوش
 انت کہ اے لبز ء معنا ہم سوج کار انت۔

(۲)۔ بیان کاریں (Descriptive Grammar) ہما بُن رہند انت کہ آ
 زبان ء تمامیں شکل ء دروشماں ہما پیما ء کہ ہست انت آہاں ہما وڑ ء بیان یکنت ء
 اے بیان ء گیش ء گیواری (Explanation) ء تہ ء ہیچ پیماں ”حکم“ یا ”قضاوت“
 (Judgement) مان مہ بیت۔

(۳)۔ وائینگی بُن رہند: (Padagogical Grammar) اے ہما بُن رہند
 انت کہ اسکول ء دگہ وانگ جاہانی تہ ء چُکھاں یا مستریناں وائینگ بنت۔ اے بُن رہند
 گیشتر در آمدیں زبانانی وائینگ ء پکار مرز بنت۔

(۴)۔ نشون داری یا حوالہی بُن رہند (Reference Grammar) ہما
 بُن رہند ء گوش انت کہ یک زبانے ء پٹ ء پول ء پہ حوالہی کتابے بہ بیت۔ اے بُن رہند
 ء نویسکار کوششت کنت کہ بُن رہندی حقیقتاں یک ہنچیں تہر تہرین ء ہمک پہنات ء
 کاملیں (Comprehensive) طرزے ء پیش بکنت کہ اے دگہ مردم آ کتاب ء یک
 حوالہی کتابے ء بستار ء کار مرز بکن انت ء چرائی ء فائدہ بڑ ورت۔

(۵)۔ بن فکری بُن رَہ بند (Theoretical Grammar) ہما بُن رَہ بندء گوش آنت کہ آئی تہ ء یک خاصیں زبانی ء بدل ء تمایں زبانی ہم دروشمیں (Common) شکلائی بابت ء گپ ء بحث ء اے شکلائی کار بندگ ء ہم دروشمیں راہداراں نشان بدنت کہ اے راہدار چون درستی زبانی پٹ ء پول ء تجزیہ ء تحلیل ء پکارمرز کنگ بہ بنت۔

(۶)۔ سنتی بُن رَہ بند (Traditional Grammar) ہما بُن رَہ بند آنت کہ زبان زانتی ء زانشت ء پیسر کارمرز بوتگ آنت۔ اے رَہ بندی تہ ء گوشتگیں چنت قرانی یونانی، لاتینی، سنسکرت، چینی ء عربی ء عبرانی ء اے دگہ زبانی بُن رَہ بند ہوا رَہ آنت کہ آ زبان ء تہمیات ء چکا سگ ء پ یک خاصیں کار رَہ بندے (Method) یے کارمرز کن آنت ء آ زبان ء یک خاصیں طرزے ء پیاس کن آنت۔

اے بُری تہرانی گیش ء گیوار کنگ ء پ من ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) ء زانت بلدے (انسائیکلو پیڈیا) چہ ملک زرتگ۔ براں

(The Cambridge Encyclopedia of Language, 1992)

بُن رَہ بند ء بُنکی بُن خیال (Concept)

بُن رَہ بند یک سکیں پراہ ء شاہیگانیں بُن گپے۔ اشی ء بابت ء من کوشست کنناں کہ اشی ء بُنکی (بنیادی) بُن خیالاں وانوکانی دیم ء گونڈی ء پیش بکناں۔ اے بن گپ ء سرء تہنا چنت سیاہگ بہرانی (پیراگرافی) یا چنت تاکدیمانی تہ ء نبشتہ کنگ سک گران آنت۔ بُن رَہ بند کاراں ہمیشکا اے زانشت ء راجتا جتا نیں ونداں بہر ء بانگ کنگ۔ چہ درستاں

کوہن تر ء مشہوریں وِند مورفیم زانتی (Morphology) ء گالرِ د سازی (Syntax) سیگ
 اَنت۔ مورفیم زانتی ء کوہنیں باریگاں Accidentia اش ہم گوشنگ کہ چہ لاتینی ء
 Accidentia لبز ء در کپتگ۔ ہنچو جاہ کیت اولی دور ء عرب کو اس چہ لاتینی ء اے دو بُن
 گپیں بہر ء بانگ ء زانکار بوتگ اَنت پمیشکا آہاں ہم وتی بُن ر بہند دو جاہاں بہر کتگ،
 بزاں صرف ء نحو ء بُن گپاں۔ بلوچی ء اولی بُن ر بہند کہ مولانا عبد الصمد سر بازی ء نبشتہ کتگ
 آئی ء ہم عربی ء رند گیری ء وتی کتاب ”بلوچی صرف ء نحو“ ء نام ء شنگ کتگ ما ادا پیسر
 لبز زانتی ء بابت ء گپ جنیں پد ء گالرِ د سازی ء سر ء۔

لبز زانتی یا مورفیم زانتی : (Morphology)

لبز زانتی یک زبانی ء لبزانی ء آہانی جتا جتا نیں دروشمانی بارو ء گپ جنت ء
 آہاں تپاس کنت۔ من جہل ء لہتیں درور پیش کناں:

- (۱)۔ کِتاب ء (کتاب + ء)۔ (چو کہ کتاب ء نام)
- (۲)۔ کتاب ء (کتاب + ء)۔ (چو کہ کتاب ء ایر کن)
- (۳)۔ کتاباں (کتاب + آں)۔ (چو کہ کتاباں بیار)

بُزری ہر ستیں لبز دو دو بہراں بہر کنگ بنت چو کہ:

کتاب + ء، کتاب + ء، کتاب + آں

اے ہر ستیں لبزانی بُنی دروشم ”کتاب“ اَنت۔ ”ء“، ”ء“، ”ء“ ء ”آں“ گزنج
 کاریا گمک گال (Affix) اَنت ء وتی وتی جا گہ ء بُنی لبز ء پیم ء معنا ہم دار اَنت۔ اے گزنج
 کار نام گال (اسم یا Noun) ء جتا جتا نیں جاوراں (Cases) پیش دار اَنت۔ زبان زانتی

دَرکپوکیں (استخراجی) مورفیم زانتی پیش دارایت کہ چون یک لبرے مورفیمے ء
 دَروشم بدل بوتگ ء آ یک نوکیں معنایے دارایت۔ چو کہ زردار یا زَرزوال ء لبر آنت کہ
 آہانی بُنی لبر ”زر“ انت کہ وت یک جتانیں معنایے دارایت بلئے اگاں تو دار یا زوال ء
 کمک گالاں گوں آئی ء گنڈ پدئے اے لبرانی معنا پہک ء بدل بیت۔ ہیم یم ء راست ء
 ناراست ء لبر ء مورفیم آنت۔ ادء ہم ”نا“ ء کمک گال ء راست ء بُنی گپ ء معنا پہک ء بدل
 کتگ۔ ہیم وڑء اُشتری، ہری، جنگول، پچم چار یا ترسناک ء لبر آنت کہ اے دَرست
 دَرکپوکیں (استخراجی) مورفیم زانتی ء شتریں دَرور آنت۔

لبرانی جَم بندی: (Word Classes)

بُن رہندکاراں چہ کوہنیں باریگاں زانتگ کہ لبر جتا جتانیں خاصیت دار آنت۔
 آہاں اِشان ء جتانیں جم بندیانی یا طبقہ ء گروہانی تہ ء بہر کتگ۔ سَنتی بن رہندکاراں اِشانی
 ہبر ء تزان ء بہر بزاں (Parts of Speech) گوشتگ۔ زبان زانت اِشاناں لبرانی جم
 بندی گوش آنت۔ ہر زبان ء تہ ء لبرانی جم بندی چرے دگہ زباناں کُوباز فرق کن آنت۔ بلوچی
 ء تہ ء ما اِشاں چو بہر کت کنیں:

نام گال (Noun) نام بدل (Pronoun) ستا گال (Adjective) کار گال
 (Verb) کار ستا (Adverb) پیش گال (Preposition) پد گال (Postposition)
 ہوار گال (Conjunction) ء حیران گال (Interjection)۔

بلوچی ء اے لازم نہ انت ما اے دَرستیں جم بندیاں پہکی ء بزوریں۔ بلئے اے
 یک ہنچیں بن گپے کہ اشی ء سمر ء مارند ء گپ جنیں۔

بُن رَہندی تہر (Grammatical Categories)

(۱)۔ کارگوناپ (Aspect) ایش کارگال ء گوناپ ء پیش دارایت کہ یک کارے بیت یا بیگ ء انت یا بوتگ۔

(۲)۔ جاور (Case) گال رد ء تہ ء نام گال ء جاور ء پیش دارایت۔

(۳)۔ جنس (Gender) نام گال ء جنس ء پیش دارایت بزاں نر، مادگ یا بے جنس۔

(۴)۔ چاڑ (Mood) گالرِ دے چاڑ ء پیش دارایت۔ اے چاڑ ء نشان دیوک کارگال انت کہ آچتور گالرِ دے تہ ء کارمرز بیت۔

(۵)۔ شمار (Number) نام گالانی شمار ء پیش دارایت چوکہ ”تا“ (Singular)، ”دوکس“ (Dual)، ”سے کس“ (Trial) و ”باز“ (Plural) بلوچی ء تہنا ”تا“ ء ”باز“ کارمرز بنت۔ چوکہ سنگت ء سنگتاں۔

(۶)۔ وہدکار (Tense) کارگال ء وہد ء پیش دارایت بزاں آنی شگوست (Past)، ہنٹوگ (Present) ء دیم تر (Future) ء جاوراں پیش دارایت چوکہ شت، کیت ء روت (انت)۔

(۷)۔ بدل رد یا بدل توار (Voice)۔ یک گالرِ دے ء چہ یک دروشے ء ہنچو بدل کنگ کہ آنی ء معنابدل مہ بیت۔ چوکہ کتاب ء بُرت (آنی ء دست ء) کتاب برگ بوت۔

گالرِ دسازِی (Syntax یا Syntactics)

گال ردسازِی یک گال ردے ء لہزانی یکجاہی ء آبانی رد ء بندین ء معنا داریں وانشت (مطالعہ یا Study) ء نام انت۔ انگریزی ء Syntax ء گال چہ یونانی زبان ء

Syntaxis ء لبزء ءر کپتگ کہ آئی ء معنا ردء بند انت بزاں گالاں ردء بند دیگ۔ سستی (روایتی) بُن رہند کاراں گالرءء پجار ء چو کتگ کہ ”آ یک پورہیں خیالے درشان بکنت“۔ بلئے زبان زانت اے پجارء قبول نہ کن انت پُرچہ کہ ہر یک لبزے وتی جا گہء ء وت یک پورہ نیں خیالے سہرا کنت۔ ما وقتے یک لبزے چہ دپ ء درشان کنیں یا اشکنیں یا گُڑا آئی ء وانیں مئے ذہنانی تہ ء ہما لبزء یک عکسے دیم ء کیت۔ ہما عکس ء ما خیال گوشیں۔ چمے سَوَب ء لبزء را Unit of Sense بزاں ”خیال یا معنا ء یلّی“ ہم گوش انت۔ ہر یک لبزے وتی پشت ء یک خیالے ء معنایے دارایت۔ بلئے تانکہ ہم لبزاں ما گالرء ء کارمز ممکنیں کس نزانت کہ ماچے گوشگ لوٹیں۔ گالرء لبزانی ہنچیں جم بندی یے ء خیالانی ہنچیں لڑے کہ اشکنوک یا وانوک ء یک گلوہے سرکنت۔ بلئے اگاں ما گالرء ء بُزری پجارء قبول ہم بکنیں کہ گالرء یک پورہ نیں خیالے درشان کنت پدء ہم گالرءانی تپاس کاری ء (تجزیہ ء تحلیل ء) ء رند ما اے آ سرء سربنیں کہ اے پجار یک بروبریں پجارے نہ انت۔ ادء من پہ درور سئے ۳ گالرء وانوکانی دیم ء پیش کنناں:

(۱) پُلاں اسکول ء نہشت۔

(۲) پُلاں اسکول ء نہشت پرچیکہ آئی ء لاپ درد کنگ ء ات۔

(۳) پُلاں اسکول ء نہشت پرچیکہ آئی ء لاپ درد کنگ ء ات ء آئی ء تپ ء ہم گپتگ ات۔

بُزری پجار ء پدء تہنا اولی گالرء دیک خیالے نشان دنت، بلئے دومی گالرءء دو خیال مان انت بزاں (۱)۔ پُلاں اسکول ء نہشت۔ (۲)۔ آئی ء لاپ درد کنگ ء ات۔ بلئے سیمی گالرءء سئے ۳ خیال یکجاہ انت، بزاں (۱)۔ پُلاں اسکول ء نہشت۔ (۲)۔ آئی ء لاپ درد کنگ ء ات۔ (۳)۔ آئی ء تپ ء ہم گپتگ ات۔ چرے دروراں شمر پڈر انت کہ

ہمک گالر دتھنا یک ”خیالے“ نشان نہ دنت۔ پمیشکا ما گوشت کنیں کہ کوہنیں بُن رہبند
کارانی پجارن زورء ناسرجم انت۔

گوش انت کہ کوہنیں ۽ چراہاں رندتری بُن رہبند کاراں گالر دء اٹکل دوسد پجار
پیش کتگ۔ اے تمائیں پجار ادء منے دردء نہ ورائت البت زبان زانت گالر دء بُن رہبندء
چہ درستاں اہم ترین جوڑشت (Structure) زان انت۔

نوم چومسکی ۽ بُن فکر (Theory) بندرء گالر دسازى ۽ بُن فکرے۔ آئی ۽ اولی
کتاب Syntactic Structures کہ آئی ۽ زبان زانتی ۽ سائنس ۽ بُن پد پہکء
جکسینت، گالر دسازى ۽ تہر تہریں جوڑشتانی ۽ زبان زانتی ۽ تہ ۽ آہانی بُن ردی کردار
(Role) ۽ بابت ۽ انت۔ چومسکی گالر دء زبان ۽ بُنشت (بُنی ہشت) زانت۔ زبان ۽
کارمرزى ۽ لہزانی اہمیت ۽ چہ کس ناں (انکار) کت نہ کنت۔ بلئے تہنا لہزانی مچی ۽ یکجاہی
چچ پیہیں درد نہ وارت، تانکہ آ گالر دے پہ ردء بند کارمرز کنگ مہ بنت۔ ادء من لہتیں لہز
نہشتہ کنان چو کہ درچک، چاکر، ناکو، ساہگ، نشنگ۔ اے درستیں لہزاں اگاں ما سہب تا
بریگاہ برپٹین ۽ بگویشیں مردم چچ سرپد نہ بنت کہ ما اے لہزاں پرچے رپٹگانیں۔ ابید چہ جتا
جتائیں معناہاں چرے لہزاں کسے دگہ چچ سرپد نہیت۔ بلئے اگاں ہے لہزاں ما گالر دے ۽
کارمرز بکنیں چو کہ ”چاکرگوں وتی ناکو ۽ درچک ۽ ساہگ ۽ نشنگ“۔ گڑاہر کس سرپد نہیت
کہ ما چے گوشگ لوٹیں۔ زبان تہنا لہزانی مچی ۽ نام نہ انت۔ لہز وتی جاگہ ۽ بے شک
اہمیت دار انت۔ بلئے زبان ۽ مول ۽ مراد حال شونی (Communication یا ابلاغ)
انت ۽ حال شونی بے ہبر ۽ حال ۽ چچ ممکن نہ انت۔ ہے پیم ۽ ہبر ۽ حال ہم بے گالر دیا
گالر داں نامکن انت پرچیکہ گالر دہبر ۽ حال ۽ جان ۽ ارواہ زانگ نہیت۔ نوم چومسکی ۽ زبان
زانتی ۽ ماڑی پمیشکا گالر دسازى (Syntax) ۽ بُن پد ۽ سرء قائم انت۔

من بُرزءُ بُن رَہند ءِ آئی ءِ جتا جتا نیں بہرائی بابت ءِ ہر چے کہ نبشتنگ لازم نہ
 انت کہ آ پہ دُرستیں زبانان سد درسد مناسب بہ بنت پرچیکہ دُنیا ءِ تمائیں زبان چہ یک ءِ
 دومی ءِ فرق ءِ پیردار انت البت ءِ اے مُمکن انت کہ بازیں بُن رَہندی گوناپاں گوں اے
 دگہ زبانان تا حد ءِ ہم رنگی ہم نشان بدینت۔

References:

نشون داری :-

1. Reprinted in David Crystal, The Cambridge Encyclopedia of Lanugage, C.U.P, 1992, p329
2. John Lyons, Language and Linguistics, C.U.P, 1981, p196
3. David Crystal, Linguistics, Penguin, 1974, p40
4. Frank Palmers, Grammar, Penguin, 1975, p8
5. David Crystal, see ref.1, p88
6. N.Smith and D.Wilson, Modern Linguistics, Penguin, 1980, p14

توار چکاسی (Phonetics)

انگریزی ء Phonetics ء گال ء پہ من ”توار چکاسی“ ء نام زُر تگ کہ ایشی ء اردو ء ”صوتیات“ فارسی ء ”آواشناسی“ ء عربی ء ”علم الاصوات الکلام“ یا ”علم الصوتیات“ گوش انت۔

اے نبشتانک ء اولی بہر ء (بزاں ”سری دانک“ ء) من نبشتنگ ات کہ وتی ورنائی ء من لوٹ اتگ ات کہ بلوچی تواری چکاسی یا صوتیات ء بابت ء نبشتہ بکناں بلئے اے زانشت ہنچو پہ زوتی دیم ء روان ات کہ من سک پشت ء پشت کپتوں ہے سوب انت کہ بلوچی تواری بارو ء منی کار مہتل بیان بوت ء یک ہنچیں وقتے آ تک کہ من مار ات کہ اے منی ہو پی کارے نہ انت۔ حقیقتیں ہبر ایش انت کہ تواری چکاسی ء بارو ء منی زانٹکاری سک کوتاہ ء محدود ات۔ آ وہاں تواری چکاسی ء بابت ء شریں زانٹکاریں مردمانی زانگ (Perception) ایش ات کہ اے زانشت ء کار یک زبانی ء تواریں یک پہ یک ء نشان دیگ ء آ ہاں گیشینگ ء پراہاں مناسبیں نشانی (Symbol) ء حرف جوڑ کنگ انت۔ تواری چکاسی ء کار سر ظاہر ء ہمیش انت، بلئے اے چکاسگ ء پہ یک خاصیں سائنسی کار کردے (Procedure یے) ہست کہ آئی ء ہچ کس بے Training (بزاں بے کار در برگ ء) شر در بُرت کُت نہ کنت۔ اے کار ء در برگ بلو ہالو آسان ہم نہ انت۔ پریشی ء چندی ماہ ء سال در کار بنت۔

تواریچکاسی، زبان زانتی ء چہ درستاں کوہن تریں شاخ انت۔ دُنیا ء کوہن تریں
نہشتہ ء رہبند بُندر ء ہمارِ یگانی زانیکاراں وتی زبانی یک یک تواری شہر چکاس اتگ ء
پراہاں خاصیں نشانی اش جوڑ کتگ۔ ہے نشانیاں ما مروچی ”الفبا“ یا Alphabet
گویشیں۔ چھے الفبایاں رندر ء مئے ہنوگیں درستیں الفبا جوڑ بوتگ انت۔ اے کوہنیں الفبا
مئے کوہن تریں تواریچکاس گرائی (Phoneticians) نمیرانیں کارپد (کارنامہ) انت۔

تواریچکاسی، زبان زانتی ء چہ درستاں کوہن تریں زانشت انت۔ اگاں ما
یگویشیں کہ تواریچکاسی چہ زبان زانتی ء زانشت ء باز پیسر بوتگ گڑا ما رد نہ ہیں۔ دُنیا ء
کوہن تریں نہشتہ ء رہبند کہ تنے وہدی مئے دیم ء آتگ انت آہاں سرجم کنوک ہما
باریگانی بے درویریں زانیکار بوتگ انت۔ اے نہشتہ ء رہبندانی تہ ء مصری، فینیقی،
سُمیری، آشوری، اکادی، موہن جوڈو و ہیتی (Hittite) رہبند، کوہنیں ہندوستان ء برہمی
رہبند، کوہنیں ایران ء میخی رہبند، کوہنیں یونانی، کوہنیں چینی ء نیامی امریکہ ء مایا (Maya)
و آزٹیک (Aztec) ء رہبند۔ چرے رہبنداں لہتیں بُت دروشمیں رہبند (Pictograph) ء
لہتیں سرجمیں الفبا بوتگ انت۔ ہنچو جاہ کیت کہ کوہن ء چہ کوہن تریں رہبند کل بُت دروشم
بوتگ انت ء زانیکاراں رندر ء کم کم ء ہے رہبند بدل کنان کتگ ء گڈ سر ء سرجمیں الفبا اش
جوڑ کتگ انت۔

تواریچکاسی ء زانشت

تواریچکاسی انسانی تواریان ء یک پہ یک ء نشان دیگ ء آہاں گیشینگ ء پراہاں
خاصیں نشانی (Symbol) کارمز کنگ ء سائنس انت۔ اے زانشت زبان زانتی ء چہ
درستاں سائنسی تر ء ٹیکنیکل تریں شاخ انت۔

نوزدہمی بیستمی قرن ان زائیکاراں انسانی توارانی چکاسگ ء پھ نوکیں نوکیں مشین جوڑ کُت اُنت۔ مروچاں دُرستیں زانگ جاہاں (یونیورسٹیاں) توار چکاسی ء چکاس جاہ (Laboratory) ہست انت کہ اوداں تہر تہریں مشینانی وسیلہ ء گپ ء تزانی تواراں سائنسی صورت ء چکاس انت ء آہانی بارو ء نتیجہ گیری کن انت۔

آر۔ ایچ۔ رابنسن (R.H.ROBINS) توار چکاسی ء پچار ء چوش کنت :

Phonetics is in general (that is, concerned with speech, sounds as such without reference to their function in a particular language), descriptive and classificatory.... (R.H.Robins, General Linguistics, C.U.P, 1975 p.120)

”توار چکاسی سمرتا سمر بیان کار انت ء تواراں ٹکائی تہ ء (بہر کنت) اشی ء مستریں کار گپ ء تزانی توارانی چکاسگ انت۔ ایشی ء گوں اے ہبر ء کار نیست کہ یک خاصیں زبانی ء اے توارانی کردچے انت۔“ (بزاں توار چکاسی ء کار ہے تواراں یک پھ یک ء گیشینگ انت ء بس۔ اشی ء پھکیں ذمہ داری ہمد ء کیت ء توام بیت)۔

توارانی بابت ء اد ء یک ہبرے من بگوشاں کہ توارانی دَر برگ آسانیں کارے نہ انت۔ پرچیکہ بازیں بلکیں سدانی سد ہنجیں توار ہست کہ ما آہاں یک پیہ ء اشکنیں ء دگہ کسے آہاں پھک ء دگہ وڑے ء اشکنت۔ چوکہ عربی ء (ص)، (ض)، (ظ) ء (ق) ء توار انت۔ عرب اے تواراں یک پیہ گوش انت ء ما آہاں دگہ وڑے ء اشکنیں۔ اے و یک دگہ زبانی ء دَر ور انت، بلتے یلکیں زبان ء گوشوک ہم برے برے توارانی اشکنگ ء رد کن انت۔ توار چکاس گرانی گوشگ ایش انت کہ ہر یک مردے ء توار ء ہبرگوں دگہ

مردمے ء فرق کن آنت۔ اے حقیقت ء و ہر کس زانت پرچیکہ ما یک مردمے ء توار ء
 اشکنگ ء ہما دمان ء زانیں کہ اے فلانی ء توار انت۔ بلے زانیکارانی گو شک ایش انت
 کہ اے دگراں بل کجام ہم یک مردمے یک توارے یا لبرے ء اگاں دومی برے بگوش
 ایت آ توار یا لبر سد در سد یک پیم نہ بنت۔ توار چکاس گر تہر تہریں مشینانی وسیلہ ء
 اے گوشت کنت کہ اے توار چتورگوں یک ء دومی ء فرق کن آنت۔

توار چکاسی ء چکاس جابانی (Laboratories) تہ ء ہما مشین کہ کارمرز بنت
 چراہاں لہتینانی نام ایش آنت :

Sound Spectrograph (اے توارانی موجاں کسان کسانیں کشککانی
 وسیلہ ء کاگد یا بُت پردگ (Screen) ء سمر ء چپ ء راست ء بُرز ء جہلاد چاپ کنت کہ
 اِشاں ”توار چاپ“ (Voice Print) گو ش آنت)

Pneumatachograph۔ اے مشین پُپاں چہ در کیوکیں گواتی موجاں چکاس ایت۔
 Electropalatograph۔ اے ٹکی تواراں چکاس ایت۔

Electroaerometer۔ اے سینگ ء دپ ء پوز ء گواتی موجاں چکاس ایت کہ آ توار
 بنت ء چہ دپ ء یا پوز ء در کپ آنت۔

Electromyograph۔ اے مشین دپ ء پوز ء بَرگوشتانی (بزاں Muscles ء)
 کسان کسانیں سمر ء پُراں (Movement آں) چکاس ایت کہ آ تواران ء چہ دپ ء یا
 پوز ء در کپگ ء پہ ملک کن آنت۔

Electrolaryngograph۔ ایش گر ء گر ء تواراں چکاس ایت۔

Sound Synthesizer۔ اے گوشاں کیوکیں یا اشکنگی تواراں گیشین ایت ء چکاس ایت۔

مئے دل ء گپ ء ترائی تواراں گیشینگ ہچ گزائیں کارے نہ انت بلئے حقیقت چو نہ انت۔ ماتہنا ہما تواراں زانت کنیں کہ میئے جند ء زبان ء ماں کارمرز بنت یا میئے ہساہگیں زباناں کار بندگ بنت بزاں ہما ہساہگیں زبان کہ ما آہاں شریاد کپتگ ء آہانی کارمرزی ء شمرزائیں۔ بلئے اے دگہ زبانانی بازیں توار پسا ہنچو درآ مدانت ہنچو کہ آہانی کارمرز کنوکانی چند انت۔ میئے گورا (ب) ء (پ) ء (ک) ء (گ) ء توار شرگیش اتگیں توار انت۔ چو کہ باد ء پاد یا کار ء گار ء توار انت۔ بلئے تو یک عربے ء بگوش کہ اے تواراں بہ گیشین ایت ء بگوش ایت آ اے تواراں ہچبر گیشینت کُت نہ کنت پرچے کہ آئی ء زبان ء تہ ء، (پ) ء (گ) ء توار نیست انت۔ ہمیشکا تو گندے کہ گیشتریں عرب انگریزی ء Park ء Pen ء تواراں بارک ء بین گُش انت۔ ہنچو کہ عرب میئے تواراں گیشینت کُت نہ کن انت، ہے وڑ ء ماہم آہانی تواراں گیشینت کُت نہ کنیں۔ چو کہ (ص) (ط) (ظ) (ض) (ق) ء (ع) ء توار انت۔ پسا اے تواراں گیشینگ سک گران انت۔ میئے گوشاں اے توار (س) (ت) (ز) (ک) ء آلف ء توارانی مٹ انت۔ بلئے عرب اے تواراں شمر شرگیشین انت ء گش انت۔ عرب (ض) ء توار ء سر ء خاص طور ء ہنچو پہر بند انت کہ وتی زبان ء ”ثَغِيه الضاد“ یا ”ثَغِيه الاصل“ گوش انت بزاں (ضاد) ء توار ء زبان۔

مَن اِدء یک دگہ در ورے پیش کناں بزاں میئے ہساہگیں زبان سنڈھی ء در ورے۔ میئے گور ء [ب] ء توار کیئے انت، بلئے سنڈھی ء [ب] ء توار ء سے گوناپ انت بزاں [ب]، پ و پ۔ چشاں گڈتری ب (بزاں پ) ء توار میئے رودراتکی

گالوارا کارمرز بیت۔ چوکہ بھانگر (بزاں ہمباز کنگ) ءلبر ءبھ ءتوار انت۔ اے [ب] بندر ء [ب] ءھ (بزاں بھ ء) ہواریں توار ء دنت، بلنئے منئے گؤرا پ ء بدل نیست۔ منئے گوش اے ہرستیں توارانی تہ ءچ فرق کت نہ کن انت۔ پٹا اے ہرستیں توارانی توار ایک انت۔ سندھی ء دگہ لہتیں توار انت کہ تہنا سندھی اش گوشت کن انت۔ چوکہ ڈ ء ہمرنگیں توار انت بزاں ٲ، ٲ، ٲ و ٲ ء توار یا گ، گ، گ ء توار انت۔ پٹا ٲ، ٲ و ٲ ہرستیں ڈ ء توار گ، گ و گ ء توار گ ء توار دینت۔ ما اے توارانی تہ ءچ پیمنیں فرق ء پیر نہ گندیں بلنئے حقیقت ایش انت کہ اے دُرست جتا جتائیں توار انت۔ پمیشکا زائیکاراں پرے توارانی واسطہ جتائیں نشانی (Symbol) یا حرف جوڑ کتگ انت۔

اے دُرستیں بُرزی دُرورانی مول ء مراد ایش انت کہ یک درآ مدیں زبانی ء تواراں پہمگ ء آہاں گیشینگ آسانیں کارے نہ انت۔ اے توارانی گیشینگ ء پہ مزنیں زائیکاری یے پکار بیت۔ درآ مدیں زبان وتی جاگہہ ء باز بریکیں زبان ء کارمرز کنوک ہم وتی بازیں تواراں شمر گیشینگ کت نہ کن انت۔ اد ء من بلوچی ء چند ء رودرآ تکی ء رنشانیاں گالوارانی دُرور ء پیش کناں۔ اے گالوارانی تہ ء، ذ، ٲ (انگریزی ء_v ء توار ء مٹ چوکہ وہاٲ (Wha:v) بزاں دہا یا واب) ف، خ ء غ ء توار انت کہ اے دگہ گالوارانی تہ ء کارمرز نہ بنت ء اے گالوارانی کارمرز کنوک اشاں گوشت کت ہم نہ کن انت۔ بلنئے اشی ء معنا اے نہ انت کہ اے بلوچی توار نہ انت۔ اے ہمینچک بلوچی انت ہمینچک کہ منئے اے دگہ دُرستیں توار انت۔ اے حقیقت مارا شمر پیش دارایت کہ منئے ہنوگیں نبشتہ ء رہند یک سرجمین ء پیلوں رہندے نہ ایت۔

توار چکاس گر (Phonetician) مستریں کار نہ تہنا تواراں پہ نشانی جوڑ کنگ
 ء سیاہگ بند بزاں (Record) کنگ انت بلکیں آئی ء چد مستریں کار ایش انت کہ آ
 ہر یک توارے ء بُن زہ (Source) ء ہم نشان بدنت ء ہم شر شر گیشین ایت ء بیان
 بکنت کہ آ توار جان ء شہ ء کجام بند ء بوگ ء چہ در کپتگ۔ اے کار ء پہ توار چکاس گر
 باید انت کہ توارانی جان زانتی ء (Physiology) ء شر استاد بہ بیت۔ اے کار کرد ء
 (Procedure) ”جان زانتیں توار چکاسی“ (Physiological Phonetics)
 گش انت۔

اے حقیقت ء ہر کس زانت کہ گپ ء تزاری توار چہ دپ ء در کپ انت بلے آہانی
 بُن زہ انسان ء پُپ انت۔ مے دڑستیں توار، گوات ء شکل ء چہ مے پُپاں چست بنت ء مے
 سیگانے پردگ (Diaphragm) ء پد ء گڑ ء گڑ ء گڑ و ء راہ ء ٹک، لڈک، دنتان ء لُنتانی
 وسیلہ ء چہ دپ ء یا پوز ء در کپ انت۔ گڑ ء گڑ و ء رند دپ ء چند ء توک ء ہر توارے جتا
 جتا ئیں راہاں ٹک، لڈک، آ روک، دنتان ء لُنتانی ٹک ء دپ ء چہ در کپ انت ہمیشکا مے
 دڑستیں توار یک رنگ ء یک یم نہ انت۔ جان زانتیں توار چکاسی تہر تہریں مشینانی وسیلہ ء ہر
 رنگ ء ہر دڑیں تواراں یک پہ یک گیشین ایت ء نشان دنت۔ توار چکاسی تہنا یک زبانی ء
 گپ ء تزاری تواراں گوں کار نہ داریت آ دڑستیں زبانی تواراں گوں کار داریت۔ یک
 توارے کہ چہ گڑ ء گڑ و ء رند یک خاصیں راہ ء وسیلہ ء چہ دپ ء (یا پوز ء) در کپ ایت گڑا
 آ توار توری ہر زبانی ء بہ بیت آ دائم ء یکیں توارے ء شکل ء چہ دپ ء در کپ ایت چو کہ
 سادہیں [ب] یا سادہیں [ج] ء توار انت۔ ایشانی توار دُنیا ء دڑستیں زبانی تہ ء یک وڑ ء
 یک رنگ ء انت۔ ہنچو کہ من بُرز ء نبشگ کہ توار چکاسی دنیا ء تمایں زباناں گوں کار

دارایت۔ پچے سَوَب ء زائیکاراں کوشست کُتگ کہ دَرستیں زبانی تواراں پہ یک دُنیا گیریں
 الفبا یے جوڑ بکن اُنت۔ ڈینمارکی زبان کو اس اوٹو یس پرسن (Otto Jespersen)
 اولی زائیکارات کہ آئی ء اے صلاح داتگ اُت کہ یک دنیا گیریں الفبا یے اڈ کنگ بہ
 بیت کہ آئی ء تہ ء تمامیں زبانی تواراں پہ جتائیں ء گیش اٹگیں حرف بہ بنت۔ فرانس ء تہ
 ء توار چکاسی ء استادانی گلے ء کہ نام ءے (Phonetic Teachers Association) اُت
 ۱۸۸۶ ء سال ء یک دُنیا گیریں الفبا یے جوڑ کت ء چاپ ء شنگ کت۔ اے گل ء نام رَند
 تر ء ہزاں ۱۸۹۷ ء سال ء بدل کنگ ء ”توار چکاسی ء دُنیا گیریں گل“
 (International Phonetic Association) ایر کنگ بوت۔ اے الفبا ء بُنی
 راہدار (اصول) ایش انت کہ ہر یک توارے ء پہ پہک ء جتائیں ”یک حرفی نیں“ نشانی
 یے جوڑ کنگ بہ بیت۔ آہاں کوشست کُتگ اُت کہ دنیا ء ہما زبان کہ آہاں زائیکارات اُت اُنت
 ہما دَرستیں زبانی تواراں الفبا ء تہ ء ہوار کنگ بہ بنت۔ بلئے ہنچو کہ وہد گوزان بوتگ ء دگہ
 نوکیں نوکیں زبانی سرء کار بوتگ آہاں اے الفبا ء تہ ء نوکیں نوکیں نشانی ء حرف جوڑ کنان ء
 اے الفبا سرجم کنان کُتگ۔ دُنیا ء تمامیں زائیکار (توری آہرچ مُلکے ء بہ بنت) ہے الفبا ء
 کارمرزن اُنت۔

توار چکاسی ء شاخ

توار چکاس گراں اے زائشت سے شاخانی تہ ء بہر کُتگ کہ آہانی لڑچوش انت :

- (۱)۔ ہبرگیشینوکیں توار چکاسی (Articulatory Phonetics) گپ ء ترائی تواراں
 چکاس ایت (کہ آچتور چہ پُپ ء سینگ ء چست بنت ء چہ دپ ء یا پوز ء دَر کپ اُنت)
 ء آہاں ٹکائی تہ ء بہر کُنت ہزاں Classify کُنت۔

(۲)۔ رسائی توار چکاسی (Acoustic Phonetics) توارانی موجاں نشان دنت کہ آ
چتور گزوات ء وسیلہ ء چہ گشوک ء تا اشکنوک ء سربنت۔

(۳)۔ گوش دارگی توار چکاسی (Auditory Phonetics) پیش دارایت کہ اشکنوک
ء گوش ء بہم (ذہن) گپ ء تزاری تواراں چتور اشکن اُنت ء ہجہ کار اُنت۔

توار چکاس گر تواران ء دائم ء تچکیں سیمکائی براں Brackets ء تہ ء نبشتگ کن اُنت
چو کہ : [ب]، [ر]، [س] یا [ل] یا گڑاے دگہ دزستیں توار۔

توار چکاسی زبان زانتی ء چہ دزستاں بُودناک تریں (Develped) شاخ
اُنت۔ اے زانشت ہنجو پراہ ء شاہگان اُنت کہ مروچاں و ت یک جتا نیں سانسے جوڑ
بوتگ۔

تزان پچی لیے ء چون ودی بیت ؟

اولی جُست ء پَسو ء ہر کس زانت کہ تزان ہما انسانی توارانی ہوار سواری (مجموعہ) ء
نام اُنت کہ آ معنادار اُنت ء مردم آ ہاں پہ حال شونی ء (Communication) کارمرز
کن اُنت۔ بنی آدم دگہ ہم بازیں توار چہ دپ ء کش اُنت چو کہ گُل گُل ء توار، جَلگ ء توار،
چیشگ ء توار، یک نادراہ ء نژوگ ء نارگ ء توار، پُورت کنگ ء توار، گارتگ ء توار،
شیزارگ ء توار، دَنان نخبینگ ء توار۔ ایش ء ہے وڑیں دگہ بازیں تواراں ماتزان گوشت
کُت نہ کنیں۔ اِشی ء تہ ء ہچ شکے نیست کہ اے داہیں توار اشکنوک ء حالے دینت کہ دومی
مردم چے کنگ ء اُنت۔ بلئے زبان زانتی گوں معناء کارداریت ء بے معنائیں تواراں گوں
آئی ء ہچ وڑیں کار نیست۔

نوں بیانیں دومی جُست ۽ نیمگ ۽ کہ تزان چون و دی بیت؟ اے جُست ۽ جواب
 بلکیں ہم آسان انت بلئے اے شُرگیش ۽ گیواری لوٹ ایت۔ تزان جان ۽ توک ۽ چہ و دی
 بیوکیں ہما تواری نام انت کہ آ گوات ۽ درو شم ۽ پُپاں چہ چُست بنت۔ جان ۽ بازیں
 بند ۽ بوگ (organs) گوں وتی ہواریں سُر ۽ پُراں گوات ۽ راہاں برے بند انت، برے
 کمک ۽ برے باز پُچ کن انت۔ ہے پُچ ۽ بندیں گوات و ہدے ”توار بوگانی“ (vocal
 cords) تہ ۽ رَو انت ۽ چہ دَپ ۽ یا پونز ۽ توار ۽ درو شم ۽ درکپ انت ما اِشاں ”تزان
 “گو شیں۔ اد ۽ یک حقیقتے باید انت کہ نشان دِ یک بیت کہ تزان ۽ و دی کاری ۽ اے
 تمامیں کار کرد (process) ۽ انسان ۽ اعصابی نظام (nervous system) ۽ کردار
 چہ درستاں بُن پدی (بنیادی) انت۔ جان زانتی (physiology) مارا پیش داریت کہ
 ساہ کشگ (respiration) ”توار بوگانی“ وسیلہ ۽ تواری و دی کنگ
 (phonation) ۽ معناداریں تزان ۽ ہبرانی شُر شُر درشانی (articulation) ۽ اے
 کار کرد (process) ۽ تہ اے درستیٰ بُنی جاو (عوامل یا factors) گوں یک ۽ دگر ۽
 کُمک ۽ ہکاری کن انت ۽ اعصابی نظام ۽ چار گزاری ۽ آئی ۽ وسیلہ ۽ تزان و دی کن انت۔
 اگاں اعصابی نظام ۽ چار گزاری مہ بیت یا آئی ۽ عیبے مان بہ بیت گڑا مردم یا و پہک ۽ تزان
 و دی کُت نہ کن انت یا گڑا لُج انت ۽ چُست بے معنائیں توار و دی کن انت۔

تزان ۽ و دی کاری (production) ۽ تہ ۽ جہلی بند ۽ بوگ ۽ جان ۽ لہتیں دگہ
 بہر ہوار بنت کہ اِشانی لُڑ چوش انت:

دَپ، پونز، دَنان، آردک، کُک (دُڈیں کُک ۽ لہمیں کُک) لَلک، لُٹ، گُٹ
 (pharynx) گُٹو (epiglottis) گُڑ (Larynx) گُڑاڑی (windpipe) یا
 (trachea) سینگ ۽ پہلوگ ۽ ہڈانی کُتس (chest and thoracic cavity) ۽
 سینگ ۽ پردگ بزاں diaphragm ۽ توار بوگ (Vocal cords)۔

گرم ۽ قانون (Grimm's Law)

زبان هم چوانسانانی ۽ ابرم (فطرت) ۽ مظهرانی وڙ ۽ دائم ۽ بدل ۽ سدل بنت۔
 مائوتی بلوچی زبان ۽ بچاریس گوشتگیس پیتاد سالان اشی ۽ ته ۽ بازیس بدلی ۽ سدی ودی بوتگ
 آنت۔ اگاں مُلا فاضل ۽ مسست توکلی پده ۽ زندگ به بنت ۽ ثربت، شالکوٹ ۽ کراچی ۽
 بازاراں بیا آنت ۽ مردمانی هبراں ۽ شُکن آنت آهاں ۽ منچو معلوم بیت که آ یک در آ مدیس
 مُلکے ۽ آ تلگ آنت که اود ۽ مردم کوشست وکن آنت که بلوچی گپ ۽ بجن آنت بلنے آهانی
 زبان ۽ منچو بدل بوتگ که آ مردمانی گیشتریس هبراں ۽ به سر پدنه بنت۔ اے هبر ماران نشان
 دنت که ۽ چ زبانه دائم ۽ یک دالے ۽ نه مان ایت۔ وده ۽ زمانگ ۽ همرانی ۽ هر زبانه ۽
 توار، لبر، گالرد، نبشته ۽ بُن ر بهند یک پیم ۽ بدل بیان بنت۔ اگاں تهنا پیتاد سالان یک
 زبانه ۽ توک ۽ بیتچک بدلی ۽ سدی آ تلگ گڑا ما بچاریس که هزاراں سالانی ته ۽ آ
 چیتچک بدل بوتگ آنت۔ زبان کواس (philologists) ۽ زبان زانناں گوشتگیس سے
 سد سالان مزن زحمت ۽ دلسیاهی کش اتگ که هزاراں سالانی پشت کپتگیس یا گاریس زبانان
 سر پد به بنت ۽ آهانی سانسیتپاس کاری ۽ بکن آنت۔ ۽ منچو که من پیسر ۽ نبشته کتگ که
 سړولیم جونس ۽ گشتانک ۽ نبشتانکان ۽ ۽ رند تها میں یورپ ۽ امریکه ۽ ته ۽ زبان ۽ مپاس کاری
 ۽ یک نوکیس جُنزے بنا بوت۔ زانکاراں چارات که سنسکرت، کو هنین یونانی، لاتینی،
 کو هنین جرمنیک ۽ کو هنین پارسی ۽ بازیس نقش ۽ در وشم گوں یک ۽ دگرے ۽ هم رنگی نشان
 دینت۔ آهے آ سر ۽ سربوت آنت که اے تها میں زبان بندر ۽ چه یک زبانه ۽ در کپتگ
 آنت۔ آهاں اے زبان ۽ ۽ ۽ یورپی، یا ۽ ۽ جرمنیک، ۽ نام دات که اکل چار هزار
 سال کو هین ات۔ آهاں وتی پول کاریانی ۽ اے تها میں زبانانی دیم په دیکی (تقابلی)

وانشت (مطالعہ) وپاس کاری ء رند، بُندری ہند ویورپی ء زبان ء آئی ء بُن ر ہبند جوڑ کُت ء آئی ء Proto-Indo-European ہزاں ”اولی یا بُندری ہند ویورپی زبان“ ء نام دات۔ زانتکارانی اے رُمب ء تہ ء جرمنی ء یاکوب گریم (Jakob Grimm) ء آئی ء برات ول ہیلم (Wilhelm) ہم یک یک ناں یک وڑے ہوارات آنت کہ Grimm brothers ء نام ء مشہور بوت آنت۔ اے ہر دوئیں برات وتی وہد ء مزنیں استاد، پول کار، زبان کواس ء بُن ر ہبند زانت ات آنت۔ بلئے عجبیں ہبرایش انت کہ آ دُنیا ء تہ ء پ دگہ یک سَو بے ء سک نامدار بوت آنت۔ آہانی جرمنیک گیدی قصبہانی کتاب (Children's Tales) رُوت نہ تہنا تماہیں یورپ ء امریکہ ء بلکیں تیوگیں چار دانگ ء دست پہ دست بوت ء تینے وہدی ایشی ء دُنیا ء یک سد ء چہ ہم گیشتر زبانانی تہ ء تزینگ بوتگ۔ ۱۸۲۲ع سال ء یاکوب گریم ء وتی کتاب ”جرمنیک ء بُن ر ہبند“ چاپ کُت۔ یک ہبرے ادء من شریگیٹیشیناں کہ ”جرمنیک“ ء معنا تہنا جرمن زبان نہ انت۔ اشی ء تہ ء کوہنیں جرمن ء (۱) ابید اے ٹک ء ڈرستیں زبان ء گالوار ہوار آنت۔

”بندری جرمنیک زبان“ یا Proto-Germanic اٹکل دوہزار پنچ سد سال پیسر چہ ہند ویورپی زبان ء جتا ء وت یک آجونیں زبانے جوڑ بوتگ، یاکوب گریم ء وتی اے کتاب ء تہ ء اے نشان دات کہ ”بندری ہند ویورپی“ ء سے (۳) توار جتا جتانیں وہداں چون بدل بیان بوتگ آنت۔ اے توارانی بدلی ء سدلی ء لُڑ چوش انت:

اولی باریگ:- بُندری ہند ویورپی زبان <----- بُندری جرمنیک زبان،

”بھ“ [bh] ء توار ----- ماں ”ب“ [b] ء توار ء بدل بوتگ

”ڈھ“ [dh] ء توار ----- ماں ”ڈ“ [d] ء توار ء بدل بوتگ

”گھ“ [gh] ء توار ----- ماں ”گ“ [g] ء توار ء بدل بوتگ

دومی بار یک :- بھدري جرمنک زبان -----> کوھنیں جرمن زبان (۱)

”ب“ [b] ءتوار ----- ماں ”پ“ [p] ءتوار ءبدل بوتگ

”ڈ“ [d] ءتوار ----- ماں ”ٹ“ [t] ءتوار ءبدل بوتگ

”گ“ [g] ءتوار ----- ماں ”ک“ [k] ءتوار ءبدل بوتگ

سیمی بار یک :- کوھنیں جرمن زبان -----> نوکیں جرمن (۲)

”پ“ [p] ءتوار ----- ماں ”ف“ [f] ءتوار ءبدل بوتگ

”ٹ“ [t] ءتوار ----- ماں ”ث“ [θ] (۳) ءتوار ءبدل بوتگ

”ک“ [k] ءتوار ----- ماں ”خ“ [x] (۴) ءتوار ءبدل بوتگ

یا کو ب گ ر م ء ء چند ء اے توارانی بدلی ء سدلی ء قانون ء نام نہ داتگ۔ آئی ء اشان
راہبندی rules گوشنگ، بلئے رند تری زبان زانٹاں اشان ء قانون ء نام داتگ۔

(۱)۔ ”کوھنیں جرمن زبان“ اٹکل چارده سدسال پیسر چہ ”جرمنک“ زبان ء سستگ ء جتا بوتگ۔

(۲)۔ نوکیں جرمن زبان اٹکل پنچ سدسال پیسر چہ کوھنیں جرمن ء سستگ ء وت یک نشانیں زبانے
جوڑ بوتگ۔

(۳) ء (۴)۔ اے ہر دوئیں حرف (θ , X بزاں ث ء خ) یونانی ء ”دنیا گیریں الفبا“
(International phonetic alphabet) ء گچین گنتگیں نشانی آنت کہ زبان زانت اش
کارمزکن آنت۔

نبشتہ زانتی (Graphology)

نبشتہ زانتی ء دو معنا آنت۔ یکے ایش انت کہ وڑوڑیں ”دست رندانی“ (handwritings) چکا سوک ء پیاس کنوک چرے دست رنداں بزان آنت ء ثابت بکن آنت کہ اے دست رند گئیگ آنت۔ دومی معنا انت یک زبانی ء نبشتہ ء ر بند ء وانشت بزاں مطالعہ۔ یک ہنچیں زبانی ء پہ اثر نوک ر بندے اڈ کنگ کہ آئی ء وت ء نبشتہ ء ر بندے مہ بیت یا گڑا یک زبانی ء ر بندے بدل کنگ یا الکاپ کنگ ء (اصلاح کنگ ء) پہ نوکیں نشانی ء حرف جوڑ کنگ یا گچین کنگ ہم ہے زانشت ء بہرے زانگ بیت۔ اداء ما ”نبشتہ زانتی“ ء ہے دومی معنائ گوں کارداریں کہ ایشی ء گوں زبان زانتی ء تچکیں سیادی ہست ء اے ”توارچکاسی“ (Phonetics) ء بہرے زانگ بیت۔ ”توارچکاسی“ ء اے بہرائگت نوک گام انت۔ زانکاراں گوشتگیں چل ء پنجاہ (۴۰-۵۰) سالوں چہ ایشی ء بابت ء نبشتگ کنگ بنا کتگ ء ایشی ء سائنسی رنگ ء دروشمے دیگ ء کوشت کتگ۔ ”نبشتہ زانتاں“، ”گیشتر“ توار زانتی“ (Phonology) ء بلد گالانی (اصطلاحانی) رند گیری کتگ ء نبشتہ زانتی ء بلد گال ہم ہما راہدارانی پدے (مطابقا) جوڑ کتگ آنت۔ چوش کہ:

(۱) توار (phone) ء بدل ء ”نبشت“ (graph)۔

(۲) بُن توار (phoneme) ء بدل ء ”بُن نبشت“ (grapheme)۔

(۳) توار گونگ (allophone) ء بدل ء ”نبشت گونگ“ (allograph) جہل ء

ما ”نبشت“، ”بُن نبشت“، ”نبشت گونگ“ ء بابت ء نبشتہ کنیں کہ ”نبشتہ زانتی“ ایشانی

پجار ء چون کنت؟

(۱)۔ نبشت (graph) ہزاں نبشتہ ء کسان ترین ء پڈریں گوناپ توری اے دز نبشتیں یا ”ٹائپ“ ء گوناپے بہ بیت آئی ء ”نبشت“ یا graph گوش اُنت۔ چوش کہ ”نبشت“ ء جند ء لبر اُنت۔ اشی ء تہ ء چار حرف اُنت ہزاں ن + ب + ش + ت بلتے و ہدے ما اے لبر ء نبشتگ کنیں یا ”ٹائپ“ کنیں گڑا اے چاریں حرفانی دز و شماں بدل کنیں ء اِشاں چوش نبشتگ کنیں: ن + ب + ش + ت (اد ء تہنا گڈتری حرف ہزاں ”ت“ ء دز و شم بدل نہ بوتگ اے دگہ دزستانی دز و شم بدل بوتگ اُنت) ”ت“ ء دز و شم پرے سَوَب ء بدل نہ بوتگ کہ اے لبر ء گڈسر ء آتگ۔ ہر حرفے کہ یک لبرے ء گڈسر ء کیت آئی ء دز و شم بدل نبیت)۔ نوں بیات اے حرفاں یک پہ یک ء بچاریں۔ مئے رہند ء تہ ء گیشتریں حرفانی نبشتہ ء دو (۲) گوناپ ء لہتیں حرفانی سے (۳) گوناپ بنت چوکہ ”ن“ ء حرف اُنت اشی ء سے (۳) گوناپ اُنت ہزاں ”ن“ ء ”ن“ ء ”ن“ ء ”ن“ (گیہنی ”نون“ یا گین تواریں ”نون“) ہے وڑ ء ”ب“ ء دو (۲) گوناپ ہزاں ”ب“ ء ”ب“ ء ”ب“ ء ”ب“ ء دو (۲) گوناپ ہزاں ”ش“ ء ”ش“ ء ”ش“ ء ”ش“ ء دو (۲) گوناپ ہزاں ”ش“ ء ”ش“ ء ”ش“ ء ”ش“ ء ہم دو (۲) گوناپ اُنت ہزاں ”ت“ ء ”ت“ ء ”ت“۔ حرفانی اے تہر تہریں گوناپاں ما ”نبشتہ زانتی“ ء تہ ء ”نبشت“ یا graph گوشیں۔

(۲)۔ بُن نبشت (grapheme)۔ ہزاں یک نبشتہ ء رہندے ء تہ ء ہما کسان ء چہ کسان ترین ”یکّی“ (unit) ء نام اُنت کہ اگاں ما آئی ء بدل بکنیں گڑا آ ہما لبر ء معناء پہک ء بدل کنت۔ چوکہ ”شپ“ (shap) ء ”دپ“ (dap) یا ”نام“ (na:m) ء ”بام“ (ba:m)۔ اولی جُتک ء دو (۲) سے (۳) توار ی لبر اُنت۔ دومی ء تہ ء ہم دو دانگ سے (۳) توار ی لبر اُنت۔ چشاں ہر یک جُتکے ء ما اولی توار ء گوں دومی لبر ء اولی توار ا بدل بکنیں آئی ء معناء پہک ء بدل بیت۔ ہے داب ء ما دومی جُتک ء اولی توار ء بدل

کنیں آلزء معنہم پہکء بدل بیت۔ ہما حرف کہ اے معنایاں بدل کن آنت ہزاں ”ش“
 ”د“ ”ن“ ”ب“ ”بُن نبشت زانگ بنت۔

(۳)۔ نبشت گونگ (allograph)۔ نبشتہ ء حرفانی ہما گوناپ کہ آہاں گوں
 ”بُن نبشت ء“ ”تچکیں سیادی بہ بیت ”نبشت گونگ“ یا allographs گوش آنت۔
 ہزاں ”شپ“ ”دپ“ یا ”نام“ ”بام“ ء اولی حرفانی (”ش“ ”د“ ”ن“ ”و“ ”ب“ ء) گوناپاں
 ”نبشت گونگ“ گوش آنت چوکہ ”ش“ ”شہ“ ”د“ ”ن“ ”ن“ ”ب“ ”ب“ ء
 گوناپ آنت۔ اء ”د“ ء گوناپ بدل نہ بوتگ۔ اشی ء سَوَب ایش آنت کہ مئے نبشتہ ء
 رہندہ ء تہ لہتیں حرفانی گوناپ بدل نبشت چوکہ:

ء، ذ، ڈ، ر، ژ، ز، ث، و، ط، ظ۔ اے توری یک لبزے ء اول سرء یا نیام ء یا گڑا گڈ سرء
 بیا آنت اِشانی دُرُوم ءچبر بدل نہ بنت۔ نبشتہ زانت نبشت (graphs) ء بُن نبشتاں
 (graphemes) تیر سَریں سیمکائی تہ ء نبشتگ کن آنت چوکہ:۔ < ب >، < ہ >،
 < پ >، < چ >، < ت >، < د >، < ج >، < ح >، < ر >، < و >، < ی >، < ے >،
 الفبا ء تیوگیں نبشت ء بُن نبشت ہے داب ء نبیسگ بنت۔ ابید چہ الفبا ء حرفاں ”کی بورڈ“
 (keyboard) ء تہ ء دگہ ہرچ نشانے کہ ہست آذرست ”نبشت“ زانگ ء ہے داب ء
 نبشتہ کنگ بنت توری اے نشان شمار ء بہ بنت چوکہ ۱، ۲، ۳، ۵، ۱۰۔ یا کہ رہندی نشان
 (punctuation mark) ببنت یادگہ وٹیں نشان بہ بنت آہے وٹا نبشتگ کنگ
 بنت چوکہ:۔ < ۱ >، < ۲ >، < ۴ >، < ۹ > یا < و >، < ۰ >، < - >، < ؟ >، < ! >،
 یا گڑا < ہ >، < ” >، < “ >، < ’ > ء اے دگہ نشان۔ اے تمایں نشان نبشت
 گنگ بنت۔

توارزانتی (Phonology)

من وتی نبشتا نک ء اولی بہر ء تہ ء زبان زانتی ء شاخانی یک لڑے دا تگ ات بلے
من زاناں چتور اے لڑے تہ ء ”توارزانتی“ ء نام پشت کپتگ ات۔ توارزانتی، زبان زانتی ء
یک سکلےں اہیں بہرے ء بیدے اے زانشت ء زبان زانتی پہک ء ناسر جم مان ایت۔

توارزانتی، توار چکاسی ء داب ء یک زبانے ء تواراں گوں کاردار ایت۔ ہنچو کہ
من ہپٹمی بہر ء تہ ء نبشتگ کتگ کہ توار چکاسی یک یا بلکیں دڑستیں زبانانی تواراں چکاس
ایت ء آہاں یک پہ یک ء گیشین ایت ء نشان دنت۔ توارزانتی ہے کار ء چہ ہے جاہ ء
دست ء گیپت ء آئی ء دیم ء بارت۔ بلے اے زانشت تہنا یک خاصیں زبانے ء
تہ ء توارانی کردے (function) گیشین ایت ء نشان دنت ہمیشکا زانکاراں ایشی ء
functional یا practical phonetics ہم گوشگ۔ عہدی زانکاراں چوکہ
پانینی (Panini) بوتگ یا عرب یا رندگیں زانکار بوتگ اُنت، آہاں اے دونیناں یک
زانشتے زانٹگ۔ بلے ہندو دہی قرن ء رند توار چکاسی کم ء ءوت یک جتا ئیں سانسے جوڑ بیان
بوت۔ تانکہ بیستمی قرن ء سیمی تا پنچمی دہ سالیاں زانکاراں فونیم (Phoneme) بزاں بُنی
توار یا ”بُن توار“ ء بُن خیال (Concept) پیش کُت ء آئی ء دیم ء بران (بزاں
develop کنان) ایش کُت۔ توارزانتی ء ماڑی بندرے ”فونیم“ ء بُن خیال ء سرے میک
انت۔ بازیں زبان زانٹاں Phonology ء زانشت ء Phonemetics یا
Phonemics ء ہم نام دا تگ کہ اِشانی معنا فونیم زانتی ء زانشت انت۔ فونیم یا ”بُن توار“
ء بُن گپ ء سرے مادیمتر ء نبشتگ کنیں۔

توارزانتی ء زانشت تنیکہ نوک گام ء انگت ردوم کنان انت۔ بلئے ہنچو کہ چہ بُرزی
 پیرا پد رانت توارزانتی سد درسد زبان چکاسی ء چمدار انت۔ یک زانکارے تانکہ وت
 یک شتریں توار چکاس گرے مہ بیت آ ہچمر یک شتریں توارزانتے بوت کُت نہ کنت۔
 توارزانتی ء توار چکاسی ء فرق ء بازیں واینڈ ہیں مردم ہم پہ شتری سر پد نہ بنت۔ بلئے آ ہاں چچ
 میار نیست۔ راجر لاس ء یتیمیں یک ٹوہیں زبان زانتے اے ہبرء من ایت کہ اے دوئیں
 زانشتانی نیام ء ”سیم سر شتر پد رنہ انت“۔ اے

"... the lines" (between phonetics and phonology)

"aren't really that sharp...." (Phonology, Roger Lass, 1984, p.1)1.

توارزانتی ء اے ٹیمبرکیں زانشت یک ہنچیں ساہد اُر کے کہ آ دائم ء توار چکاسی ء
 اولاک ء بڈ ء سوار انت ء دیم ء روان انت۔ توارزانتی ء ہے کسان سالی ء سوب ء شتریں
 زانکاریں کو اُس (Scholars) ہم اشی ء بابت ء نبشتگ کنگ ء گران زان اُنت۔
 راجر لاس کہ توارزانتی ء بابت ء آئی ء کتاب یورپ ء امریکہ ء گیشتریں زانگ جاہاں
 (یونیورسٹیاں) وایننگ بنت، اے بابت ء چوش نبشتگ کنت۔ ۲۔

"It is probably impossible to write a text book on a
 contentious and evolving subject like phonology."
 (Phonology, Roger Lass, 1984, p.xiii)2.

”توارزانتی ء یتیمیں پُر جیڑہ ء ردوم کنوکیں بُن گپے ء بابت ء مکتبی (نصابی)
 کتابے ء نبشتگ کنگ یک ناممکنیں کارے جاہ کیت“۔

لاس وٽي هجي ڪتاب ۽ ته ۽ توار زانتي ۽ پجار ۽ چوش ڪنت ۳:

".....phonology is concerned with the function, behaviour and organisation of sounds as linguistic items...." (Phonology, Roger Lass, 1984,p.1)3.

”توار زانتي، زبان زانتي ۽ عنصراني بستار ۽ تواراني ڪرد ۽ سلوڪ ۽ آهاني رد ۽ بند ڪاري ۽ گون ڪارداريت“۔ ٻڙاں يڪ زبانه ۽ لبراني ته ۽ جتا جتاين توار چون ۽ رد ۽ بند وٽي وٽي جا گهاڻ ڪار ڪن انت۔ اگاں اے رد ۽ بند بدل ڪنگ به بنت لبراني معنياه بدل بنت يا گڙا آ پهڪ ۽ بے معنا بنت۔ اگاں ما توار زانتي ۽ يڪ گونڊ ڪين پجار ۽ پيش بڪنين گڙا ما گوشت ڪنين ڪه توار زانتي تواراني معنياه گون ڪاردار ايت۔ چھے گونڊ ڪين پجار ۽ زبان زانتي ۽ زبان چڪاسي ۽ فرق ۽ پير شتر پڊر بيت پر چيڪه زبان چڪاسي تواراني معنياه گون چچ ڪار ندار ايت۔ آ تهنا تواراني چند ۽ يڪ ۽ يڪ گيشين ايت ۽ نشان ڏنت۔

توار زانتي، توار چڪاسي ۽ وڙ ۽ ڌرتين زبانهاني تواراں گون ڪاردار ايت، بلنه آ اے زبانهاني تواراں يڪين وهه ۽ ناں بلڪين هر يڪ زبانه ۽ تواراني ڪرد ۽ رد ۽ بند ڪاري (نظام ۽) جتا جتا پياس (تجزيه ۽ تحليل) ڪنت۔ اشي ۽ سوب ايش انت ڪه هر يڪ زبانه ۽ تواراني ڪرد ۽ سلوڪ چرے دگه ڌرتين زبانهاني ڪرد ۽ سلوڪ ۽ گون باز فرق ڪن انت۔ يڪ توار زانتي يڪ خاصين زبانه ۽ پياس آ سراں (نتيجه هاں) يڪ دگه زبانه ۽ پياس ڪنگ ۽ ۽ ڪارمر زڪت نه ڪنت۔

هنچو ڪه من بستر ۽ نبشته ڪنگ ڪه توار زانتي ۽ زانشت بُن توار يا فونيم (Phoneme) ۽ بُن فکربزاں تهيوري ۽ مننت وار انت۔ گوش انت ڪه اوڻي زانتي ڪار ڪه آئي ۽ بُن توار يا فونيم ۽ بارو ۽ گپ جتگ آ پولينڊي زبان ڪو اس

J.Baudouin de Courtney (Philologist) بونگ کہ آئی ء نوزدہمی قرن ء
گڈی سالاں اے گونشنگ ات کہ تمامیں تواراں یک پہ یک ء و ت ء خاصیں رنگ ء
ڈروشم ہست۔ آئی ء اِشان ء بُن توار یا فونیم ء نام دات۔ بلئے آئی ء فونیم ء یک سرجمیں بُن
فکرے (Theory یے) پیش نہ کت۔ آئی ء گڈ اے دگہ ڈرستیں زبان زانتاں تا نکہ
نوزدہ سدسی ء دہ سالی ء بُن توار یا فونیم ء توار چکاسی ء بہرے زانت۔ سپہر (Sapir) دو
سوسور (de Saussure) و بلوم فیلڈ (Bloomfield) ء نبشتا کانی تہ ء مردم گندایت
کہ آہاں بُن توار ء بابت ء زانکاری بونگ۔ ”پراگ اسکول“ یا ”پراگ ء زبان زانتی
گردانک“ ء زبان زانتاں بیستمی قرن ء دومی دہ سالی ء گڈ سر ء بُن توار یا فونیم ء یک سرجمیں
بُن فکرے (Theory یے) پیش کت۔ چنت سالاں رند روسی زبان زانت
N.Trubetzkoy ء کتاب Principles of Phonology (توار زانتی ء راہدار)
چاپ ء شنگ بوت۔ Trubetzkoy و ت ہم ہے گردانک ء باسکے ات۔ آئی ء کتاب
اے بُن گپ ء سر ء اولی پیلویں کتاب زانگ بیت۔ پراگ اسکول ء زبان زانتاں گوشت
کہ یک زبانی ء جوڑشت (ساخت) ء تہ ء بُن توار یا فونیم ء کرد ء سلوک ء رد ء بندکاری
ء توارانی دگہ بازیں اڑ ء جنجال ہنچیں انت کہ توار چکاسی ء زانشت آہاں شرگیشینت کت
نہ کنت ہمیشکا یک ہنچیں زانشتے پکار انت کہ آہے کار ء بکنت۔ آہاں صلاح دات کہ
اے زانشت ء توار زانتی یا Phonology ء نام دِ یگ بہ بیت۔ آہاں پتپاس کاری
(تجزیہ ء تحلیل) ء کار رہند (Method) ہنچو زور مند ات کہ اے دگہ زبان زانتاں آہانی
رند گیری ہنا کت۔

بُن توار (فونیم---Phoneme)

پڑاگ اسکول ء زائیکارانی رند گیری ء اے دگہ زبان زانتاں ہم بُن توار یا فونیم ء، توار
چکاسی ء بدل ء توار زانتی ء یکی (unit) یے زانت ء توار زانتی ء زانشت اش دیم ء بران کت۔
لے نارڈ بلوم فیلڈ بُن توار ء بابت ء چوش نبشتہ کنت ۴:۔

"The phonemes of a language are not sounds but merely features of sounds..... (L.Bloom field, Language, 1973, p.76)4.

”یک زبانے ء بُن توار یا فونیم (وَت) توار نہ انت بلکیں توارانی گوناپ انت۔“
ڈیوڈ کرسٹل بُن توار ء پجار ء چوش کنت ۵:۔

".....phoneme is a minimal and distinctive sound feature." (David Crystal, Encyclopedia of Language, 1992, p.180) 5.

”بُن توار کسان ء چہ کسترین ء نشان ء پد ریں تواری گوناپے۔“

آر۔ ایچ۔ رابنس ہم بُن توار ء تواری گوناپے زانت۔ آ گوش ایت ۶:۔

"Phoneme is a sound segment or feature of a sound in an utterance...." (R.H.Robins, General Linguistics, 1975, p.122) 6.

”بُن توار، گپ ء تزان ء تہ ء تواری بہرکانی یا گوناپانی (نام) انت۔“

ہزاں بُن توار یا فونیم توار ء ہما یلی (unit) انت کہ آئی ء دگہ رنگ ء دروشم ہم ہست۔
چو کہ /پ/ ء توار انت۔ اگاں اے لہز ء اوّل سرء کیت گڑا اشی ء توار شمرش گیش اتگ

چوکہ/پادا/یا/پشک/ بلئے اگاں اے لبرے گڈ سرے بنیت چوکہ/آپ/یا/لوپ/ گڑاما گندیں کہ
اے توار چہ/پادا/د/پشک/ء/پ/ء کموفرک کنت ء چرہاں نزور تر و نرم تر گوشاں کپ ایت۔
توار زانت اے وڑیں دڑستیں تواراں یک زان انت کہ وت ء دویا گیشتر رنگاں پڈرکن
انت پمیشکا آشاں Allophone یا ”توار گونگ“ ء نام دینت۔

زبان زانتاں فونیم یا بُن تواراں ء چار تهرانی تہ ء بہر گتگ۔ چوکہ :

(۱) Segmentaphonemes بزاں کڑی داریں بُن توار کہ زمزیل ء کڑیانی وڑاہبت۔

(۲) Tone phoneme بزاں بدل بیوکیں بُن توار (ہما بُن توار کہ آئی ء توار چہ اے
دگہ ہمتواریں تواراں بدل یا بُز ء جہل یا زور مندی ء نزور بہ بیت)۔

(۳) Juncture phoneme بزاں ہم گزنجیں بُن توار (یک لبرے ء گڈی بُن
توار گوں دومی لبرے ء سری بُن تواراں ہوار بنت ء یک دگہ نوکیں لبرے جوڑکن انت)۔
چوکہ ”دلوش نام دار بوتگ“۔ دلوش ء وش ء نامدار ء نام یک نوکیں لبرے جوڑکن انت
بزاں وشنام۔

(۴) Intonational phoneme بزاں بام ء زیلی بُن توار (کہ چوسازے ء
توار ء داب ء بُز ء جہل بہ بیت)۔

توار زانت بُن توار یا فونیمیاں چوٹیں سیمکھانی (بزاں //) تہ ء نبشتہ کن انت
ہنچو کہ بستر ء من/پ/ء/پادا/ء/پشک/ء/آپ/ء/لوپ/نبشتگ کتگ انت۔

گوش انت کہ بلوم فیلڈ ء رند امریکائی زبان زانتاں بُن توار ء بُن خیال ء سرے جاہ ء بیجاہ
چہ حد ء زیات زور پرداتگ پمیشکا یورپی زبان زانتاں آہانی بازیں دعویٰ قبول نہ کتگ انت۔

جان لاینز (John Lyons) نبشتہ کنت: ۷۔

"Despite the impression that is given in many textbooks of the period, there is little doubt that the classical American phonemics fails, with many languages, to field a unique and universally acceptable analysis of their phonology." (J.Lyons, Language and Linguistics, C.U.P, 1981, p85) 7.

”ہماوہدء ملتبی (نصابی) کتابانی تہ ہر تاثرے کہ دیگ بوتگ آئی ء باوجود ہم اشی ء تہ ء چ شکے نیست کہ امریکائی کلاسیکی فونیم زانتی گوں بازیں زبانانی (تپاس کاری ء) بے سوب بوتگ کہ یک ہنچیں تپاس کاری (رہبندے) پیش بکنت کہ آؤکلا بہ بیت وائی ء ہر کس قبول بکنت۔“

ہنچو کہ چہ بُرزء دروہ سہرا انت۔ فونیم یا بُن توار ء بابت ء زبان زانتانی نیام ء باز اختلاف ہست۔ گوشتگیں پیتاد ء ہشتاد سالانی تہ ء توار زانتی ء زانشت ء باز ردوم کتگ، بلئے اے راستی ء ہر کس زانت کہ توری ہر زانشتے بہ بیت آئی ء چ گڈ سر نیست۔ زبان زانتانی نیام ء بازیں ہبرانی سر ء اختلاف بوتگ ء انگت ہم ہست۔ بلئے ماشر بزانیں کہ چ زانشتے بے اختلاف ء ہچہر دیم ء ثت نہ کنت۔ توار زانتی ہم تمامیں اختلافانی باوجود ہم ردوم کنان ء دیم ء روان انت۔

ہنچو کہ من پیسر ء نبشتہ توار زانتی ء بُنشت (بُنی ہشت) فونیم یا بُن توار زانگ بیت۔ بلئے ہے بُن توار ء چند زبان زانتانی نیام ء اختلاف ء مستریں سوب ہم بوتگ۔ اے ہبر ء ہر کس زانت کہ ہر نوکیں خیالے ء گوں لہتیں مردم ضرورت ء چہ زیات سر جوشی پیش دارنت۔ بُن توار یا فونیم ء باروہ ہم لہتیں زانکاراں وتی سر جوشی ء شہ زانتی ء پیش دارگ ء ہمینچک دیم ء شتگ انت ء ہے کساس ء سر زوری (انتہا پسندی) اش نشان داگت کہ اے

دگہ زائیکار آہانی سرزوری ء بدل کرد ء (رڈ عمل ء) بُن توار یا فونیم ء جند ء بے پکار
(غیر ضروری) زانگ ء آنت۔ ہجے سَوَب انت کہ بازیں زبان زانت شکی انت کہ اے
بُن خیال ء زبان زانتی ء زانشت ء تہ ء بلیکس شتریں دیترے (مستقبل ءے) میت۔ ڈیوڈ
کرسٹل اے بابت ء گوش ایت کہ: ۸۔

".....at the present moment in Linguistics...."
(there is a move) "to do away with the notion of the
phoneme altogether." (D.Crystal, LInguistics, 1974,
p.158) 8.

”منے روچاں زبان زانتی ء (زانشت ء تہ ء زائیکار اے فکر کنگ ء انت کہ) بُن توار یا
فونیم ء بُن خیال ء پہک ء گار بکن آنت۔“

نوم چومسکی ء آئی طرفدارانی فکر (کہ آہاں Generativists گوش آنت)
بُن توار یا فونیم ء بُن خیال ء آئی ء گوں توار چکاسی ء توار زانتی ء ہم سیادی ء ہکاری ء بابت ء
چرے دگہ زبان زانتاں باز فرق کنت۔ پمیشکا ڈیوڈ کرسٹل نبشتہ کنت کہ: ۹۔

"At present no general agreement has been
reached about the formal properties of phonological
theory." (D.Crystal, Linguistics, 1974, p.182) 9.

”توار زانتی ء بُن فکر ء تہ ء کجام کجام بُن گپ مان بہ بنت اشی ء بابت ء
(زبان زانت) اے ہنوگیں وہد ء پہک ء تپاک نہ آنت۔“

ڈیوڈ کرسٹل ء اے ہر چل سال ساری ء نبشتہ کنگ۔ اے چلیں سالانی تہ ء توار زانتی
ء سک باز دوم کنگ بلنے اشی ء بارو ء زبان زانتانی نیام ء انگت ہم اختلاف ہست آنت۔

توارزانتی ۽ کاررہند (Method)

توارزانتی، توار چڱاسی ۽ داب ۽ انسانی توارانی ۽ منجھیں زانشتے کہ آچہ توار چڱاسی ۽ چنت گام انگت دیم تر ۽ روت۔ آیک لبز ۽ یا گالر دے ۽ معنا آئی ۽ سیادی ۽ گوں اے دگہ لبز ۽ گالر داں پڊر کنت۔

توارزانتی لبز ۽ گالر دانیتپاس کاری ۽ (تجزیہ ۽ تحلیل ۽) پہ یک خاصیں کاررہند ۽ (Method) ۽ کارمرز کنت۔ اد ۽ ما زبان ۽ Vowel (بزاں حرف ۽ لٹت یا ”آ جوتوار“ اے) ۽ Consonant (بزاں حرف صحیح یا ”نا آ جوئیں توار“) ۽ کرد ۽ سلوک ۽ بابت ۽ گپ جنیں۔ توار چڱاسی اِشاں چوش گیش ۽ گیوار کنت۔ ”آ جوتوار“ (بزاں الف، و، ی۔ یے) ہما توار انت کہ آہانی سینگ ۽ پد ۽ دپ ۽ چہ در کپگ ۽ راہ گٹ یا بند مہیت ۽ آہ آ جوتی ۽ شمر شرپ ۽ چہ در بیا انت۔ ”نا آ جوئیں“ یا Consonants ہما توار انت چو کہ ب، ج، د، ک ۽ اے دگہ تیوگیں توار کہ چہ سینگ ۽ پد ۽ دپ ۽ چہ در بہ کپ انت آہانی راہ دپ ۽ توک ۽ پہ دمانکے ۽ گٹ بہت ۽ پدا چہ دپ ۽ در کپ انت۔ اے بوت توار چڱاسی ۽ گیش ۽ گیواری۔ توارزانتی (Phonology) اِشاں دگہ دا بے ۽ گیش ۽ گیوار کنت۔ توارزانتی ”آ جو“ ۽ ”نا آ جوئیں“ توارانی بابت ۽ توار چڱاسی ۽ گیش ۽ گیوار ۽ سرجی ۽ قبول کنت۔ بلئے آ ہے گیش ۽ گیوار ۽ دیم ۽ تر بارت ۽ پیش دارایت کہ ”آ جوتوار“ (Vowels) ۽ ”نا آ جوتوار“ (Consonants) چتور یک زبانے ۽ لبز ۽ گالر دانی معنایانی سر ۽ وتی تاثیر ۽ نشان دینت

(۱)۔ وتی نبشتانک ۽ پیسر ۽ من vowels ۽ نام ۽ پہ ”توار دار“ کارمرز کنتگ بلئے منی دل ۽ ”توار دار“ برابریں نامے نہ انت پر چے کہ consonants (حروف صحیح) ہم توار دار انت۔ بلئے آہانی توار چہ vowels (حروف ۽ لٹت) ۽ تواراں پہک ۽ جتا انت۔ پیشکا من اِشاں ”آ جوتوار“ ۽ ”نا آ جوتوار“ ۽ نام داتگ۔ اِشاں ما تہنا ”آ جو“ و ”نا آ جو“ ہم گوشت کنیں۔

ماچھے ہمبرء ہم توار چکاسی ء توار زانتی ء فرق ء زانت گت کنیں۔ بزاں توار چکاسی ء معنا گوں کار نیست آتہنا توارانی جندء یک پہ یک ء نشان دنت۔ بلئے توار زانتی لبرء گالردانی توارانی معنایاں گوں کار دارایت۔ توار زانتی ء نزدء آجویں توار (Vowels) گیشتر دونا آجویں توارانی (Consonants) نیام ء کارمرز کنگ بنت ء آبانی معنایاں پڈرکن انت چوکہ : /نام/ یا /na:m/، /سر/ یا /sar/، /میش/ یا /mesh/۔ توارانی اے وڈیں ٹکھاں syllable یا ”گالینک“، گوش انت۔ ”گالینک“ ء گال یا لبرء تہ ء باز فرق ہست۔ ہنچو کہ وانوک وت شمرزان انت گال یا لبر توارانی ہما ہور بندی ء گوش انت کہ آہاں معنایے بہ بیت۔ بلئے ”گالینک“ یا syllables دو وڈیگ انت۔ یکے معنا داریں گالینک انت چوکہ /گل/، /تاک/، /گوک/، /درا/، /نوک/، /شپ/۔ دومی بے معنائیں گالینک انت (چوکہ /پے/ ء /لک/۔ ادء نہ ”پے“ معنایے دارایت ناں کہ ”لک“ بلئے وہدے کہ اے دویں ہوار بنت گڑا ”پیلک“ ء گال یا لبرء جوڑکن انت) بزاں ہے بے معنائیں گالینکاں وتی ہمساهیں گالینکے ء یا گالینکاں گوں ہوار بنت یک معنا داریں لبرے جوڑکن انت۔ ادء من گالینکانی لہتیں درور پیش کناں :

(۱)۔ /سر/، /دل/، /روچ/، /بٹ/، /سیاہ/ بزاں پنج جتا جتا ئیں ”گالینک“ کہ معنا ہم دارانت پمیشکا ماماں لبر یا گال گوشیں۔

(۲)۔ تو + شگ /توشگ/، شے + پگ /شپگ/، پوت + تار /پوتار/۔ بزاں سے دانگ ہنچیں لبر یا گال کہ آبانی تہ ء دو ”گالینک“ مان انت۔

(۳)۔ وش + نا + می /وشنامی/، بے + آ + رام /بے آ رام/۔ بزاں دو (۲) دانگ سے (۳) گالینکیں لبر (لبرے کہ سے ۳ گالینکے مان انت)۔

(۴)۔ شہ + زا + نو + گر /شہ زانوگر/، بے + آ + را + می /بے آ رامی/۔ بزاں دو (۲) دانگ چار گالینکیں لبر (بزاں ہنچیں لبر کہ آہاں چار گالینک مان انت)۔

اے بوت ”آ جو توارانی“ (Vowels) پیرا۔ نوں بیا ات ”نا آ جوئیں“ توارانی (Consonants) کردء بچاریں۔ توار زانتی نا آ جوئیں توارانی گیش ء گیوارء اے وڑء کنت۔ بزاں نا آ جوئیں توار گیشتر گالینکائی (Syllables) ء کڑء گؤراں (Margins آں) کارمرز بنت ء لبزء گالانی معنایاں پد رکن آنت۔ اگاں ما اے آ جو ء نا آ جوئیں تواراں بدل بکنیں گڑا آ ہبرانی معنایا و بدل بنت یا گڑا آ پہک ء بے معنا بنت۔ نوں بیا ات ”نا آ جوئیں“ توارانی کردء بچاریں چوکہ /دَر/، /دَپ/، /شَپ/ اے لبزانی تواراں اگاں ما یک پہ یک ء جتا بکنیں گڑا اے گالاں ما چوش گیش ء گیوار کنیں:

(۱)۔ /دَر/ بزاں د+ آ جو توار+ ر۔ ادا ما گندیں کہ ”آ جو توار“ نیام ء آ تلگ ء ”نا آ جوئیں توار“ لبزء کڑء گؤراں آ تلگ آنت۔

(۲)۔ /دَپ/ بزاں د+ آ جو توار+ پ۔ ادا ہم ما گندیں کہ ”نا آ جو“ کڑء گؤراں کارمرز بوتگ آنت۔

(۳)۔ /شَپ/ بزاں ش+ آ جو توار+ پ۔ اے لبزء تہ ء ہم ”نا آ جو“ کڑء گؤراں آ تلگ آنت۔

نوں بیا ات توارانی کردء سُلوک ء آ بانی ردء بند کاری ء بچاریں کہ تہنا یک کسانگیں توار کے لبزء گالردانی معنایاں چون بدل کنت۔ اداء ما لبز ”لُنٹ“ ء دَر و رء پیش کنیں :

ما گندیں کہ اے لبزء تہ ء چار (۴) توار آنت۔ بزاں ل+ آ جو توار+ لُنٹ+ ٹ /Lunt/۔ اگاں ما /لُنٹ/ ء اولی توارء گوں /ک/ ء توار بدل بکنیں گڑا اے لبزک+ آ جو توار+ لُنٹ+ ٹ /kunt/ بزاں کُنٹ وانگ بیت ء /لُنٹ/ ء معنا پہک ء سمرجی ء بدل بیت۔ ہے وڑء اگاں ما /لُنٹ/ ء /ل/ ء بدل ء /س/ ء توارء کارمرز بکنیں /لُنٹ/ ء معنا

پیسرگیں وڑے پہک ۽ بدل بیت ۽ اے لبرزس + آ جوتوار + ن + ٹ / سُنٹ / وانگ بیت کہ
وَت پہک ۽ جتا ئیں معنایے دارایت۔

اگاں ما / لُنٹ / ۽ / کُنٹ / ۽ / سُنٹ / ۽ لبرانی / ل / واک / واس / ۽ تواراں دور بکنیں
گڑا تہنا / unt / بزاں آ جوتوار + ن + ٹ وانگ بیت۔ توارزانت اے لبری بُند کُ ۽
کہ وِت لبرزے نہ انت Environment یا ”چاگرد“ ۽ نام دینت اگاں ما یک
”چاگردے“ ۽ دیم ۽ یا گڈ سرے یک توارے گیش بکنیں گڑا آ لبرز معنایکپارگی بدل بیت۔
ہنچو کہ چہ بُرزی دَر وراں شَر سہرا بیت۔

ما بُرزے / لُنٹ / ۽ تہنا اوئی توار بدل کتگ بلئے اگاں ماشی ۽ گڈی توار بزاں / ٹ / ۽ گوں
/ ڈ / ۽ توار ۽ بدل بکنیں گڑا اے لبرز / لُنٹ / وانگ بیت ۽ اشی ۽ ”چاگرد“ (Environment)
ادے / Lun / بزاں ل + آ جوتوار + ن بیت۔ اے ”چاگردے“ گوں ہر توارے گیش بکن نئے
آ لبرز معنایا و بدل بیت یا گڑا آ پہک ۽ بے معنا بیت۔
چوکہ / لُنچ / (ل + آ جوتوار + ن + ج) یا / لُنک / (ل + آ جوتوار + ن + ک)۔

ما گندیں کہ / لُنچ / معنایے دارایت بلئے / لُنک / ہج معنایے ندارایت۔
چرے دَر وراں مادیت کنیں کہ ”چاگرد“ وِت ہجیر بدل نبیت آئی ۽ تہنا سری یا گڈی
توار بدل بنت۔ اے دَر ستیں دَر ورسہرا کن انت کہ توارانی کرد ۽ سلوک لبرانی ۽ آہانی معنا
یانی سرے مزنیں تاثیرے کل انت۔

اے وِبوت لبرانی سرے توارانی کرد ۽ سلوک ۽ تاثیر۔ نوں بیات بچاریں کہ توار، گالردانی
سرے ہم چتور وتی تاثیر ۽ کل انت۔ یک کسانگیں توارے تما میں گالردے ۽ معنایا و بدل
کنت یا گالردے چند ۽ پہک ۽ بے معنا کنت۔ پ دَر وراے گالردے بچاریات: ”دَر دپ ۽
گنٹے ایر انت“ اگاں ما ”گنٹ“ ۽ / ک / ۽ توارے گوں / ل / ۽ توارے بدل بکنیں گڑا اے گالرد

چوش وانگ بیت: ”درء دپ ء لٹے ایر انت“۔ ما گندیں کہ یک کسانگیں توار کے ء کرد ء سلوک ء تمائیں گالر دء معنا یکپارگی بدل کتگ۔ ”درء دپ ء لٹے ایر انت“ معنائے دارایت یا نہ دارایت اشی ء فیصلہ وانوک وت بکن آنت۔ اگاں ما کٹ ء لبز ء گڈی توار ء گوں/ڈ/ ء توار ء بدل بکنیں گڑا اے گالر داء داب ء وانگ بیت: ”درء دپ ء کٹڈے ایر انت“۔ ادء/ڈ/ ء توار ء نہ ٹھنا گالر دء معنا بدل کتگ، بلتے اے گالر د پھک ء بے معنا ہم کتگ۔

توار زانتی پلے کہ یک نوکیں زانشتے۔ بلتے ہے کسان سالی ء ہم اے باز دیم ء شتگ۔ اشی ء پٹپاس کاری (Analysis) ء کارر بہند (Method) ء تہ ء سدانی سد نوکیں بُن خیال (Concepts) دیم ء آتگ آنت۔ ما بُرز تر ء توارانی کرد ء سلوک ء آہا پٹپاس کاری ء ٹھنا لہتیں پھنا تانی سر ء گپ جتگ۔ توار زانت اے بُن گپ ء جھلا نکلیانی تہ ء شتگ آنت ء پٹپاس کاری ء کارر بہند اش سک باز دیم ء بُرتگ۔ مروچی توار زانتی ء تہ ء سدانی سد نوکیں بلد گال کارمرز بیگ ء آنت ہے سدانی سد بُن خیالاں چہ لہتیں ء درور ء من ادء جہل ء نبشتہ کنناں کہ اے توار زانتی ء زانشت ء تہ ء مدام کارمرز بنت۔ اے دگہ گرائیں لبز ء بلد گال (اصطلاح) وتی جاگہ ء من ادء انگریزی لہتیں ہنچیں لبز پیش کنناں کہ مردم آہاں شپ ء روج کار بہند آنت چوکہ :

Distribution, opposition, realisation, assimilation and dissimilation, dependency, relational concept, boundary-demotion.

توار زانتی ء اے دڑستیں لبزاں خاصیں ٹیکنیکل معنا دیگ بوتگ کہ اے معنا ابید چہ زبان زانتی ء چند لبز بلداں (لغتیں) دگہ چچ جاہ ء دست نہ کپ آنت۔

References:

نشون داری :

1. Roger Laas, Phonology, C.U.P., 1984, p.1
2. ibid (as mentioned above), p. xiii
3. ibid, p.1
4. L. Bloomfield, Language, London, 1973, p. 76
5. David Crystal, The Cambridge Encyclopedia of Language, C.U.P., 1992, p.180
6. R. H. Robins, General Linguistics, C.U.P., 1975, p.122
7. John Lyons, Language and Linguistics, C.U.P., 1981, p.85
8. D. Crystal, Linguistics, Penguin, 1974, p. 158
9. ibid, p. 182

معنا زانتي (Semantics)

معنا زانتي (Semantics) و صلاح زانتي (Pragmatics) زبان زانتي و دو نوکين زانشت (علم) آنت۔ من راستين گپ و کنان که اے زانشتاں من وت نوکي شمر سر پد بيگ و کوشست کنگ و اوں۔ معنا زانتي و بارو و اے نبشتا نک و من اے دگه زانتيکاراني شگر و منت و نبشتگ کنگ و اوں۔ اے زانتيکاراني ته و پامر (F.R. Palmer)، لائينز (John Lyons)، رابنس (H.R. Robins)، کرسٹل (David Crystal) و مالم کيير (Kirsten Malmkæjer) هوار آنت۔

معنا زانتي و زانشت هم کو هن انت و هم نوک۔ لبر و هبراني معنا بابت و کو هنين يوناني فلسفياں چو که افلاطون، ارسطو و اے دگه زانتيکاراں باز نبشتگ کتگ بلن آهاں لبراني فلسفي معنا سر و گپ جتگ۔ زبان زانتي و فلسفه دو جتا نين زانشت آنت۔ البت اشي و ته و چ شکه نيست که اے دو نين زانشت جا ه يه جا ه يه یک و دومي و گمک هم کن انت۔ بلن فلسفه جتا نين زانشت و زبان زانتي جتا نين۔

معنا زانتي لبر و گالرداني (جملهباني) معناياں گوں کاردارايت و ايشي و معنا زانتي و سائنس هم گش آنت۔ انگريزي زبان و اولي بر يزاں هپد همي قرن و اے لبر و یک و رور و رس ايت۔ هابو و د و یک نبيسکار و "Semantick Philosophy" و نام گپتگ۔ بلن اے گال گز و چ و (Phrase يا فقره و) ناں گوں فلسفه و ناں که گوں معنا زانتي و چ و نينميين سيادي يه داشگ۔ هر کس و که اے نبشتگ آني و مطلب آيوک يا ديومتر و

(مستقبل ء) باروء پیش زانتی (divination) بوتگ ء ایشی ء یک مذہبی رنگے مان بوتگ۔ انگریزی ء اے لہز ہے نوکیں معناء اولی برء ۱۸۹۴ ء سال ء کارمرز بوتگ۔ ہے سال ء یک امریکہ فی زبان کواسے (Philologist یے) ء American Philological Association ء یک میڑے ء معنا زانتی ء سرء یک نبشتانکے ونگ ات ء آئی ء Semantics ء لہز کارمرز کتگ ات۔ بلئے امریکہ ء چہ در بلکیں امریکہ ء چند ء بازیں زبان زانت چہ اے نبشتانک ء ناسٹیک ات انت۔ تانک ۱۸۹۷ ء سال ء فرانسیسی زبان زانت Michel Breal (مشل۔ برے آل ء) وتی کتاب Semantique چاپ کت۔ تمایں یورپ ء امریکہ فی زبان زانتاں برے آل ء اے کتاب ء باز ساڑا ات۔ آہاں برے آل ء گیگان ء Semantics ء لہز جوڑ کت ء مروچاں ہر جاہ ہے لہز کارمرز بنیگ ء انت۔

کرسٹن مالم کے میمر (Kirsten Malmkæjer) معنا زانتی ء پجار ء چوش کنت اے:

Semantics is the study of linguistic meaning, and is arguably the area of linguistics which is closest to the philosophy of Language. The main difference between the Linguist's and philosopher's way of dealing with the question of meaning is that the linguist tends to concentrate on the way in which meaning operates in language, while the philosopher is more interested in the nature of meaning itself.¹

”معنا زانتی، زبان زانتی ء ماں معناء وانشت (مطالعہ) ء نام انت۔ پکے سوب ء ایش گوں زبان ء فلسفہ ء نزیک تریں سیادی یے دارایت۔ (البت) ایشانی نیام ء مستریں فرق ایش انت کہ زبان زانت وتی تمائیں دل دین ء یک (خاصیں) زبانے ء معناء کرد ء نیمگ ء کارمرزکنت (بلئے) فلسفی معناء چند ء بُن ہیل (فطرت) ء نیمگ ء گیشتر دل پسندی نشان دنت۔“

بلئے معنا زانتی ء زبان ء فلسفہ ء سیادی ء نہ منگ ہم سکلیں زوراور یے بیت۔ اے دوئیں بُن گپ چہ یک ء دومی ء سک نژیک انت ہمیشکا زانتکاراں چما بندات ء (بزاں دوہزار و پنچ سد سال ساری ء) زبان ء معناء فلسفہ ء بارو ء باز نبشتہ کتگ۔ بلئے ما یک ہبرے شر بزائیں کہ یک معنا زانتے ء کار رہند (Method) چہ یک فلسفی ء کار رہند ء پہک ء جتا انت۔ اد ء یک ہبرے من ٹچک بگوشاں کہ بازیں زبان زانت اے زانشت ء مقصد ء مراد ء ایشی ء سیم سمرانی بابت ء گوں یک ء دگر ء تپاک نہ انت۔ ہمیشکا پامر (F.R.Palmer) نبشتہ کنت کہ ۲۔

Unfortunately, there is so little general agreement, especially in Semantics, about the aims and the precise nature of the subject....2.

”افسوزی ہبر ایش انت کہ اے بُن گپ ء سمر ء، خاص طور ء معنا زانتی ء مقصد ء مراد ء آئی ء حقگیں جاور ء بابت ء (زانتکار) باز کم تپاک انت۔“

بُنگال : (Lexeme)

معنا زانتاں لبز یا گالان ء (words آں) لیکسیم (Lexeme) ء نام داگ۔ لبز یا گال ء ماہر روچ ء ہر و ہد ء کارمرزکنیں، بلئے معنا زانت اے لبز ہزاں word ء چند ء

نا کافی زان اَنت۔ ہمیشکا آہاں یک نوکیں بلد گالے Lexeme ء نام ء اڈ کتگ کہ آئی
 پجار معناء یگی (unit) اَنت۔ من لیکسیم ء بُن گال ء نام داتگ۔ ڈیوڈ کرسٹل ء گال یا لبر ء
 بدل ء لیکسیم ء بلد گال ء زورگ ء سے مسترین سَوَب پیش کتگ اَنت۔

(۱)۔ لبر یا گال ہنچیں دا بے ء کارمرز کتگ بنت کہ آہانی معناماں ہبراں شر شر درانہ
 بنت چوکہ "رَوگ"، "رَوٹ"، "رَوَانت"، "رَویں"، "شُت"، "شُت اَنت"،
 "رَوگ ء ایں"، "رَوگ ء اَنت" یا "رَوگ ء اَنت"۔ اے دُرست وتی وتی جاگہ ء جتا نیں
 گال اَنت پرچے کہ چریشاں ہر گالے ء معنا چرے دِگراں جتا اَنت۔ بلئے معنا زانت اِشاں
 یکیں بُن گال (لیکسیم) ء جتا جتا نیں دُر وشم زان اَنت۔

(۲)۔ ہنچو کہ وانوک وت زان اَنت کہ لبر یا word توارانی ہنچیں ہور بندی
 یے کہ آئی ء یک معنایے بہ بیت چوکہ لوگ، اسپ، مُلک، زمین، آسمان بلئے گال بندانی
 (idioms یا محاوریاں) تہ ء لبر یا گال آہانی معنایاں ہہہ پدَر کُت نہ کنت۔ چوکہ
 سَر کپک، سَر گرگ، سَر کنگ، سَر بیگ۔

اے بُری دُرستیں گال بند اں تہنا یک لبرے ء بدل ء دودولبر ہوار اَنت۔ اے
 ہر چاریں گال بند اں اے لبر کہ کارمرز بوتگ اَنت چریشاں یکے ء ہم نہ گوں انسانی ء ناں
 کہ گوں ساہداری سرے ء سیادی یے ہست ء ناں کہ کپک، گرگ، کنگ ء بوئی گ ء
 گال کپک، گرگ، کنگ ء بیگ ء معناء دَینت۔ "سَر کپک" ء معنا لک کپک اَنت۔
 "سَر گرگ" ء معنا رہادگ بیگ اَنت۔ "سَر کنگ" ء معنا رَسینگ اَنت ء "سَر بیگ" ء
 معنا رَسگ اَنت۔ ما گندیں کہ اے تیوگیں جُتک تہنا یک یک معنایے ء ولہند
 اَنت بلئے اے دُرست دودولبر اَنت۔ ما اِشاں گال بند گوشت کنیں بلئے اِشاں لبر یا گال
 پجر گوشت نہ کنیں۔

(۳)۔ لبریا گال (word) بُن رہبندء کارمرز بیت ء آئی ء یک سکئیں اہمیں
 بہرے زانگ بیت۔ ہمیشکا معنا زانتی ء گیش ء گیوارء پہ معنا زانتاں نوکیں نوکیں بُن خیال
 (Concept) پیش کتگ ء پراہاں نوکیں بلدگال (اصطلاح) اش جوڑ کتگ۔ معنا زانت
 لبریا گال ء بُن خیال ء سکت کوتاہ (محدود) زان انت۔ ہمیشکا آلیکسیم (Lexeme) یا
 بُن گال ء بلدگال ء کارمرز کن انت۔ آبانی نزدء لیکسیم یا بُن گال چہ لبرء شاہیگان ترء پڈتر
 (واضح تر) انت۔ بچارات:

David Crystal, Encyclopedia of Language, C.U.P,

1992, p.104

معنا زانت لیکسیم یا بُن گال ء معنا کسان تریں کی (unit) یے زان انت۔ مادرستاں
 عادت کتگ کہ لبر، گال گزنج (Phrases) ء گالبدانی معنایاں لبر بلدان (لغاتانی)
 بچاریں۔ لبر بلدان بے شک گیشتریں لبرانی معناہست انت، بلئے معنا زانتانی کار رہبند
 (Method) پہک ء جتا انت۔ آ لبر، گال گزنج ء گالبدان الفباء بدل ء تہر (قسم) ء
 ٹھانی تہ بہر کنگ ء سائنسی تر زان انت۔ آ لغتی معنایاں قبول کن انت بلئے آہاں ناسرجم
 زان انت۔ آبانی گو شک ایش انت کہ لبریا گالانی معنا باز برہبر ء حال ء یا نبشتہ ء چہ لغتی
 معنایاں یا معنایانی گوناپاں گوں فرق کن انت۔ ہمیشکا آلیکسیم (بن گالاں) ہرنگیں تہر
 ء ٹھاں بہر کن انت۔ معنا زانتاں اے تہر ء ٹھاں Semantic fields یا "معنا زانتی ء
 پڑانی" نام داتگ۔ آ انسان ء ساہدار، مرگ ء بالو ء لوک، کوہ ء ڈگار، کورء دریا، ماہ ء روج
 ء استار، کشت ء کشار، مال ء مالدار، داد ء گپت، سیادی ء وارثی، وانگ ء زانگ، ہیل ء
 عادت، جذبہ ء مارشت، فکر ء خیال ء بازیں دگہ مظہراں تہر ء ٹھاں بہر کن انت۔ ادء من
 تہنا یک درورے پیش کناں چو کہ انسان یا بنی آدم انت۔ معنا زانت انسان ء اے داہیں

ٹکّاں بہر کن انت۔ بزاں مرد و جن، مات و پت، چک و نماسگ، نا کو و ترو، سیاد و وارث و
 اے دگہ ہر وڑیں ٹکے کہ گوں انسان و سیادی بکنت۔ اے درستیں ہم سیادیں ٹک معنا زانتی
 و یک پڑے (field) زانگ بنت۔ ہے ڈول و سر، مُود، چم، پوز، گوش، دپ و شاگور و
 ما معنا زانتی و دگہ پڑے گوشت کنیں۔ یا گڑا اِشانی ہمراہی و گردن، سینگ، کوپک،
 باسک، دست، پاد، لاپ، سرین و بڈ اِسانی جان و مستریں پڑے زانگ بیت۔

من اُمّوں کہ دانو کانی مزنیں بہرے Peter Roget و Roget's Thesaurus
 دیتگ و کارمرز ہم کتگ۔ اے بُندر و یک لبر بلدے (لغتے) بلنے چرے دگہ لبر بلداں
 پہک و جتا انت۔ اشی و الفبا و بدل و درستیں ہم بُن گپیں (ہم موضوعیں) لبر یکجاہ کنگ و
 آہانی معنا دیگ بوتگ انت۔ معنا زانتانی رہند گوں پیٹر راجیٹ و Thesaurus
 (تیزارس) و رہند و نڈیک تر انت۔ بلنے چرائی و نوک تر، جُہلا نک تر و سائنسی تر انت۔

لبرانی معنا بابت و لس مردمانی خیال ایش انت کہ لبر چیزانی ”ناماں“ پیش دار انت
 یا آہانی نشون داری کن انت (بزاں حوالہ و دینت) چو کہ ہر ماگ، میر چا کر، شالکوٹ،
 نا کو، دودانک (Culture) نوں بیات بچاریں کہ اِشانی معناچی انت۔ ہر ماگ ہر کس
 زانت کہ اے یک نیبگہ پمیشکا یک چیزے کہ آئی و اے خاصیں نامے دیگ بوتگ۔ بلنے
 میر چا کر چیزے نہ انت یک مردے و نام انت بلنے ادے ہر نہ گیش اتگ کہ ماتاریخی
 میر چا کر و نام و گرگ و ایں یا دگہ مردے و کہ آئی و نام ہم میر چا کر انت۔

اے مُشکل و مردم تہنا بہر و حال و یا نبشتہ و وسیلہ و گیشینت کت کن انت۔ ہے
 وڑ و شالکوٹ و نا کو و گال انت۔ شالکوٹ و ہر کس زانت کہ اے بلوچستان و مستریں شہر
 انت، بلنے نا کو و لبر شر پڈر (واضح) نہ انت کہ اے کسے و مات و برات انت یا پت و یا
 گڑا کجام ہم یک مزن عُمریں مردے کہ آئی و نا کو گوش انت۔ اے مُشکل و ہم ماتہنا گپ و

توازن ۽ يا نبشتہ ۽ سياہگ ۽ وسيلہ ۽ گيشينٽ کٽ کنڀس کہ ما کجام نا کو ۽ ھبر ۽ کنگ ۽ نڀس۔
 نوں بياٽ دودانک (Culture) ۽ لبر ۽ بچارڀس۔ دودانک نہ کہ یک چيز ۽ ناں کہ
 مردی نامے۔ دودانک ۽ لبر تھنا اشي ۽ نشون داری ۽ کنت (بزاں حوالہ ۽ دنت) اشي ۽
 معناء تمامی ۽ پڌر نہ کنت۔ زانکاراں پہ اے لبر ۽ گيش ۽ گيوار کنگ ۽ کتابانی کتاب
 نبشتگ انت۔ انگریزی ۽ یک لبر بلد ۽ اشي ۽ بچار ۽ چوش کنت ۳:

1. ideas, customs, and art of a particular society.
2. particular society.
3. developed understanding of the arts.

(۱) یک خاصڀس راجمانے ۽ خیالات، رواج ۽ ازم ۽ ھنر۔

(۲) یک خاصڀس راجمانے۔

(۳) ازم ۽ ھنر ۽ دیم ۽ شتکڀن ۽ بودناکڀس سرپدی ۽ زانکارڀس۔

ماگندڀس کہ اے لبر بلد ۽ دودانک ۽ سے معنا داتگ۔ بلتے چر ۽ معنایاں پڌر
 انت کہ اے دُرست بُندر ۽ معناء نشون داری ۽ کن انت بزاں آئی ۽ حوالہ ۽ دینت۔ اے
 وڌڀس لبر زبان ۽ باز بلکڀس بے حساب انت چو کہ:

بُن خیال (Concept) خیال (Idea) سُنٽ (Tradition) ازم
 ھنر (art)، وشدلی، غم ۽ گُرسٽ یا ھے وڌڀس سدانی دگہ نامگال انت۔ نام گال
 (nouns) وتی جاہ ۽ بازڀس کارگال (verbs ۽ ستا گالانی (adjectives) ۽ معنایانی
 گیش ۽ گيوار کنگ ھم پہک ۽ آسان نہ انت چو کہ زہر گرگ، وش بیگ، فکر کنگ،
 تورگ، ھمت کنگ یا گڙا آسانڀس، گرانڀس، ٲر شپڀس، زپتڀس، سوچا کڀس، بے پکاڀس،
 عجب رنگڀس ۽ ھے داہڀس بازڀس دگہ لبر انت کہ آہانی معنایاں شرگیش ۽ گيوار کنگ ھہ
 آسان نہ انت۔ اے پڀمڀس دُرستڀس لبرانی گیش ۽ گيوار کنگ ۽ واسطہ تھنا نشون داری

(حوالہ یا Reference) بس (کافی) نہ انت۔ اِشانی زانتکاری (sense) ہم سک لازم انت۔ معنا زانت پیشکانشون داری (Reference) ء بدل ء زانتکاری (Sense) ء سمرء زیات زور پردینت۔

زانت کاری ء سیادی گری (Sense Relationship)

زانتکاراں تنے وہدی یک زبانی ء تہ ء لہزاں یا بُن گالاں (لیکسیماں) الفبائی لڑ بندی ء حساب ء ہوار ء جم کتگ انت چو کہ زبانی لہز بلد انت۔ ہنچو کہ من پیسر ء اشارہ کتگ دڑستیں لہز بلد ہے راہدار (اصول) ء سمرء سمرجم کنگ بوتگ انت معنا زانت اِشانی بستار ء الم ء قبول کن انت، بلے آ الفبائی لڑ بندی ء زانتی (علمی) کارے نزان انت۔ آہانی نزد ء لیکسیم یا بُن گال باید انت کہ ہم سیادیں ٹکھاں یکجاہ کنگ بیت۔ اگاں اے لڑ بندی چوش بیت گڑا زبان ء زانتی (علمی) جوڑشت ء (ساخت ء) تاوان رس ایت۔ آہانی گوشتگ ایش انت کہ ہم سیادیں بُن گالانی لڑ بندی باید جتاہ بیت چو کہ کول انت۔ کول ء دڑستیں باسک یکجاہ کنگ ببنت بزاں مات، پت، برات، گوفار، چک نماسگ، تروء نا کوء کول ء اے دگہ تمائیں باسک۔ ہے داب ء آسمان ء آئی ء تہ ء ہرچی ہست آہانی لڑ بندی جتاہ بیت چو کہ ماہ، روچ، پور، استار، ماہکان، کلکشان، نود ء جمبر ء گزند ء گروک۔

گوشتگیں ہشتاد ء نو دسالانی تہ ء معنا زانتاں نوک نوکیں تکنیک (Technique) درگیتنگ داں کہ لہز ء گالردانی معنایاں یک ء ٹک (Precisely) بیان کت بکن انت۔ اے کاراں آہاں چہ انسان زانتی (Anthropology) زانتی تب زانتی (Cognitive Psychology) ء فلسفہ خاص طور ء چہ منطق (Logic) ء زانتی ء بازگمک زرتگ۔ چہ تکنیکہاں یکے جسد بہریں تپاس کاری (Componential Analysis) انت۔

جسد بہرہیں تپاس کاری :

(Componential Analysis)

اے ہمرہ ہر کس زانت کہ ہر یک چیزے ۽ جتا جتائیں بہر (اجزائے ترکیبی)
 Components ہوار بنت ۽ ہما چیزے جوڑ کن آنت۔ من اے بہراں جسدی بہر یا
 "جسد بہر" ۽ نام داتگ۔ ہے داب ۽ معنا زانتی ۽ ہم دویا گیشتریں جسد بہر کہ ہوار بنت آ
 یک خاصیں معنایے پڈر کن آنت چو کہ گوک آنت۔ معنا زانت اشی ۽ تپاس ۽ (تجزیہ ۽)
 اے ڈول ۽ کن آنت۔ گوک ۽ لیکسیم یا بن گال ۽ معنا چوش بیت :

ساہدار + بالغ + مادگ بزاں اے ہر سیتیں جسد بہر گوک ۽ معنا پڈر کن آنت۔ نون
 بیا اتگو سک ۽ تپاس ۽ بکنیں۔ اشی ۽ معنا چوش بیت :

ساہدار + نابالغ (کسان سال) + نریا مادگ۔ ادے اے چاریں جسد بہر گوک ۽ معنا پڈر
 کن آنت۔ ہے وڑ ۽ مردین یا مردیں آدم ۽ تپاس کاری چوش بیت :

بنی آدم + بالغ + نر۔ اے دابیں تپاس کاری ۽ معنا زانتی ۽ تہ ۽ جسد بہرہیں تپاس کاری گش آنت۔

گال ردی معنا (Sentence Meaning)

کوہنیں یا سستی معنا زانتی ۽ تمائیں دگوش لبزانی نیمگ ۽ بوتگ بلے نوکیں معنا زانتی
 روج پہ روج گال ردانتپاس کاری (analysis) ۽ سرے ہم زیات زور پردیگ ۽ آنت۔
 خاص طور ۽ گالردانی ہما گونا پانی سرے کہ آہانی دڑتیں لیکسیمانی (بن گالانی) راستیں بُن
 رہندی یکجہی ۽ ہواری ۽ باوجود ہم آہانی معنا شرشر پڈر بیت۔ معنا زانتاں پہ گالردانی معنایاں
 شر پڈر کنگ ۽ معنایانی چند پنج تهرانی تہ ۽ بہر کتگ آنت چو کہ :

(۱) بامِ زبلی (عروضی یا Prosodic) معنائِ بزاں ہما خاصیں داب ء وڑ ء کہ
 یک گالرِ دے چہ دپ ء درشان کنگ ء بن گالاں نرم یا پُر آواز درشان کنگ بہ بیت ایشی ء
 بامِ زبلی (عروضی) درشانی گوشِ اُنت ء اے وڑیں درشانی یک گالرِ دے معناء پہک ء بدل
 ہم کنت۔ بزاں کجام یک لیکسیم یا بن گالے ء سمر ء چرے دگراں زیات زور پر دیگ ء
 سَوَب ء آ گالرِ دے معنابل بیت۔ ادء من جہل ء یک گالرِ دے نبشتہ کنناں کہ یکیں گالرِ دیک
 خاصیں بُن گالے ء سمر ء زور پر دیگ ء سَوَبے چتور سے معنَا دنت۔ ہما لیکسیم ء سمر ء کہ
 زیات زور پر دیگ بیت آئی چیر ء من یک کشکے رنداں کہ وانوک بزاں اُنت کہ کجام
 لیکسیم ء سمر ء زور پر دیگ بوتگ۔

(۱)۔ میران ء نوکیں لوگے بَستگ (اگاں کسے جُست بکنت کہ کے ء نوکیں لوگے
 بَستگ؟ گڑا ما میران ء نام ء سمر ء زور پر دئیں ء پَسودئیں کہ (دگہ کسے ء ناں) میران ء نوکیں
 لوگے بَستگ)۔

(ب) میران ء نوکیں لوگے بَستگ (اگاں کسے جُست بہ گپیت کہ میران ء چوئیں لوگے
 بَستگ گڑا آئی ء پَو بیت کہ میران ء نوکیں لوگے بَستگ)۔

(پ) میران ء نوکیں لوگے بَستگ (اگاں کسے جُست بکنت کہ میران ء نوکیں چہ چیزے
 بَستگ گڑا ما لوگ ء لہز ء سمر ء زور پر دئیں کہ میران ء نوکیں لوگے بَستگ)۔

چہ بُزری دَروراں سہرا اُنت کہ بامِ زبلی معنما مارا پیش دارایت کہ یک گالرِ دے یا آئی ء
 یک کسانگیں بہرے مارا چوئیں نوکیں حالے سمر کنت۔

(۲) بُن رہندی (Grammatical) معنا: ہنچو کہ بُن رہند ء یک گالرِ دے ء بُن
 رہندی تهرانی (Categories) سِپاس کاری ہم بُن رہند ء کار رہند (Method) ء
 رندگیری ء لیکسیمانی (بُن گالانی) گیش ء گیوار ء کنت چو کہ اے گالرِ دانت:

"احمدؑ سہمی نوکیں کتا بے گپتگ" اے گالرِ دے بُن رہندی گیش ء گیوار چوش بیت: کارشون (فاعل یا Subject) + کارستا (Adverb) + کار بست (مفعول یا Object) + کارگال (Verb) معنائت اے گالرِ دے چوش گیش ء گیوار کنت: کارندہ (Actor) + یک خاصیں "وہ دے ء" + "وتی" مراد ء "پورا کت۔ منی جند ء خیال ء بُن رہندی گیش ء گیواری شمر تر ء آسان تر انت۔

(۳) صلاح زانتیں (Pragmatic) معنا: زبان زانتی ء صلاح زانتی چہ فلسفہ ء صلاح فکری ء پہک ء جتانت۔ ادے منی مول ء مراد صلاح زانتی ء بابت گپ جنگی نہ انت۔ بلکیں ہما گالرِ داں نشان دیک انت کہ آ صلاح زانتیں انت۔ تیوگیں انسان توری آ بلوچ ببت، تُرک ببت یا انگریز آ وتی ہمک روچی گپ ء تزان ء وڑ وڑیں داباں گپ جن انت۔ اگاں ما یک پیریں مردے ء گوں یا وتی مات ء پتاں گوں گپ کنیں ما یک دابے کارمرز کنیں۔ اگاں ما چہ وت کستریں مردے ء گوں گپ کنیں منے ہبرانی داب بدل بیت ء اگاں ما درآ مدے ء گوں گپ کنیں گڑا منے تزان ء داب انگت دگہ وڑے ء بدل بیت۔ ہے وڑ ء اگاں ما گوں یک کودکے یا چکے ء گپ کنیں گڑا منے ہبرانی داب پہک ء بدل بیت۔ ما ہچبر صلاح نہ زانیں کہ وتی مات ء پتاں گوں بے ادبی ء یا گرونا کی ء گپ بکنیں یا گوں چکے ء ہنچیں لبز کارمرز بکنیں کہ آ سرپد بیت۔ باز بر ما ہراں ہنچیں دابے ء کنیں کہ منے مول ء مراد گالرِ دے جند ء لزاں ہہہ پد رنیت، بلنے اشکنوک سرپد بیت کہ ما چے گو شک لوٹیں چوکہ: یک مردے گوں دگہ مردے ء "منی خیال ء مارا دیر بیگ ء انت" آ ہنچیں دابے ء اے ہبر ء کنت کہ سبی مردم ہم آئی ء ہبراں بہ اشکنت۔ اے گالرِ دے اشکنگ ء ہر کس زانت کہ گو شک ء مول ء مراد چے انت۔ آ گو شک لوٹ ایت کہ "نوں بریں رویں نکہ ما وتی جاہ ء پ و ہ سرنہ بیتس"۔ بلنے گو شک چا گرد ء سوب ء صلاح نہ زانت

کہ اے ہبرہ تجک تجک ۽ بگوش ایت۔ چہ یک گالردے ۽ یک پہک ۽ جتا نیں معنایے
پڈریگ ۽ اے شتر تریں دَرورے۔ گپ ۽ تزان ۽ اے وڑیں دَرشانی ۽ نبشتہ ۽ صلاح زانتی یا
Pragmatics گوش آنت ۽ اے وڑیں گالردانی معنایاں صلاح زانتیں معنایاں
Pragmatic Meaning گوش آنت۔

(۴) چاگردی معنا: (Social Meaning) مردم گوں اے دگراں گپ ۽ تزان ۽ وہدے
دائم ۽ اے کوشست کن انت کہ وتی بُن گال (لیکسیم) ۽ گالرداں شرگپین بکن انت ۽ درشان
بکن انت۔ اگس آچہ کسے ۽ وٹش آنت گڑا ہنچیں لیکسیم ۽ گالرد کارمرز کن انت کہ دومی مردم
ہم وٹش بہ بیت۔ اگاں آ نہ وٹش یا زہر انت آ بُن گالانی وسیلہ ۽ وتی نہ وٹشی ۽ زہر ۽ پڈر کن
انت۔ اگاں آ لوٹ آنت وت ۽ چہ کسے ۽ دور پدار انت آ ایشی ۽ ہم بُن گال ۽ گالردانی وسیلہ ۽
درشان کن انت۔ مردمانی اے وڑیں ہبرہ ۽ حال یک چاگردے ۽ مردمانی گوں یک ۽
دگرے ۽ تعلق داری ۽ سرے مزینیں تاثیرے کل آنت۔ اگاں یک مردے دگہ مردے ۽ بگوش
ایت کہ "تو پچھے نہ نے۔ من چہ تو ہزار بر شتر تر ۽ بیہہ دار تراں"۔ اے وڑیں گالرد چاگردے
۽ مردمانی نیام ۽ دشمنی پیدا کن انت ۽ لس مردم ہم چہ اے وڑیں مردے ۽ وٹش نبنت ۽
چرائی ۽ وت ۽ دُور دار انت۔ بلے اگاں کسے بگوش ایت "مارا باید انت کہ وتی نیام ۽
دوستی ۽ تپاکی ۽ گیش بکنیں" گڑا مردم چہ اے ہبر اوش بنت ۽ آئی ۽ ساڑا آنت۔ ہنچو کہ شتر
پڈر انت اے ہر دو نیں گالرد "چاگردی معنا" دار انت۔

(۵) پیش تزان معنا (Propositional Meaning) Proposition پیش تزان
فلسفہ ۽ منطق ۽ بلد گالے (اصطلاحے) من پہ اے بلد گال ۽ "پیش تزان ۽ لہز ۽ کارمرز کنگ
۽ اوں۔ Proposition گوں انگریزی ۽ لہز Premise یا Premiss ۽ گالاں سک
نڈیک انت۔ بزاں علمی بحث ۽ ہما ہبر کہ آئی ۽ راست قیاس کنگ بہ بیت ۽ آئی ۽ سرے

بحث ءِ تزان بہ بیت۔ معنازانتاں چہ فلسفہ ءِ منطق ءِ پپاس کاری (تجزیہ ءِ تحلیل) ءِ کار رہندہ ءِ باز کمک زرتگ۔ پیش تزان یا Proposition بندر ءِ معناء ہماگی (Unit) انت کہ آ یک ہمرے ءِ (Statement یے ءِ) بُن گپ ءِ نشان دنت۔ (اے ہمر توری زبانی بہ بیت یا نبشتہ ءِ بہ بیت) معنازانت پیش تزان منطق ءِ کار رہندہ پد ءِ چکاس کن انت تا کہ دُنیا ءِ حقیقتانی روشنی ءِ آہانی راستی یا ناراستی ءِ پڈر بکن انت۔

چو کہ : ملا فاضل مُرتگ۔

نوں بیات اے پیش تزان ءِ معناء چکاسیں :

(اگاں) "ملا فاضل مُرتگ" راست انت۔

(گڑا) "ملا فاضل زندگ انت" ناراست انت۔

(ہے داب ءِ) "ملا فاضل زندگ نہ انت" راست انت۔

(بلے) "ملا فاضل نہ مُرتگ" ناراست انت۔

دنیا ئی حقیقت ہمیش انت کہ بلوچی ءِ ٹوہیں شاعر دیر انت کہ اے دنیا ءِ نہ متنگ۔ البت اگاں بُرزی ملا فاضل دگہ یک مردے گڑا آئی ءِ بابت ءِ منے کوشست ہے بیت کہ ما بزائیں کہ آ حق ءِ جاہی اے جہان ءِ ہست یا نیست گڑا ما آئی ءِ بابت ءِ یک پیش تزانے ءِ (Proposition) سرءِ گپ جت کُت کنیں یا بحث کت کنیں۔ گالردانی اے وڑیں معنایاں "پیش تزان معناء" گوش انت۔

پیش ءِ پدی تپاس کاری (Contextual Analysis)

گالرد دو تہریگ انت۔ یکے ہما گالرد انت کہ تک ءِ تہنا انت ءِ آئی ءِ پشت ءِ دیم ءِ دگہ گالردے نیست۔ دومی گالرد ہما انت کہ گال ردی قطار یا "گالرد قطار" براں

Utterance یا Discourse بہر اُنت بزاں ہما گالرِ د کہ آہانی دیم ء پشت ء بُرے دگہ گالرِ د ہم ہست۔ اے وڑیں گالرِ دانی گیش ء گیوار کنگ یا آہانی معنایانی نشان دِ یک ء یہ لازم اُنت کہ ما آہانی پیش ء پدے بزاں آہانی Context یا سیاق ء سباق ء شر بزاں۔ اگں ما پیش ء پدے زانیں گُڑا ہما گالرِ د یا گالرِ دانی تپاس کنگ ء آہانی معنایاں نشان دِ یک آسان بیت۔ اے وڑیں تپاس کاری ء معنازانت "پیش ء پدی" تپاس کاری گوش اُنت۔ داں کہ ما گالرِ دے ء پیش ء پدے مزانیں پمّا آئی ء معنّ نشان دِ یک سک گران بیت خاص طور ء ہما گالرِ دانی کہ "گالرِ د قطار" یا utterance ء بہر بہ بنت۔ اگاں ما تک ء تہنائیں گالرِ دے ء Context یا پیش ء پدے زانیں گُڑا آئی ء معنّ گیش ء گیوار کنگ پمّا آسان بیت۔ بلے اگاں ما پیش ء پدے مزانیں گُڑا آ گالرِ دے بن گالانی یا لیکسیمانی سمر ء زور پر دیان کنیں ء گوشیں کہ اگاں ما یک خاصیں بُن گالے ء سمر ء زور پر بدیں آئی ء معنّایش بیت ء اگاں دگہ یکے ء سمر ء زور پر بدیں آ گالرِ دے معنّ دگرے بیت۔ یا گُڑا کجام یک سیمی بن گالے ء سمر ء زور پر بدیں آ گالرِ د اُنگت دگہ معنّایے دنت۔

References:

نشون داری :

1. K.Malmkæjer, Linguistics Encyclopedia, London, 1991, p.389.
2. F.R.Palmer, Semantics, C.U.P, 1981, p.14.
3. Collins English Dictionary and Thesaurus, Glasgow, 2006, p.179.

صلاح زانتی (Pragmatics)

صلاح فکری (Pragmatism) ء فلسفہ سک کوہن انت۔ یونانی فلسفیاں دو ہزار پانچ صد سال پیسر "Pragmatismus" ء فلسفہ ء بابت ء گپ جتگ۔ بلئے یک ہبرے ماشر سر پد پہ ہیئں کہ صلاح فکری (Pragmatism) ء فلسفہ ء صلاح زانتی (Pragmatics) ء باز فرق ہست۔ یکے فلسفہ ء زانشتے (علمے) ء دومی زبان زانتی ء۔ بلئے چرے حقیقت ء کسے ناں (انکار) کت نہ کنت کہ صلاح زانتاں، فلسفیاں (توری آ کوہنیں وہدانی بہ بنت یا نوکیں باریگ ء) نبشتاں کاں چہ سک باز کمک گپتگ۔

صلاح زانتی، زبان زانتی ء چہ دُرستاں نوک تریں زانشت انت۔ ایشی ء بُن رد ۱۹۷۰ء دہ سالی ء ایر کنگ بُتگ، بزاں چل سال ساری ء۔ مردمانی نیام ء گپ ء تزان ء بازیں پپیش ء پدی“ (Contextual) گوناپ ء آبانی معنابانی بابت ء زانکاراں نوک نوکیں ہبر ء ٹکتہ در گیتک انت۔ آہاں چارات کہ معنا زانتی (Semantics) اے بابت ء آہاں چچ وڑ ء کمک کُت نہ کنت۔ پمیشکا آہاں اے نوکیں زانشت ء صلاح زانتی یا Pragmatics ء نام دات۔ اے زانکاراں آسٹن (John Austin) گرائس (H.P. Grice) سِرل (J.R. Searle) لے وِن سن (S. Levinson)، ورشوے رین (J. Verschueren)، لیچ (G. Leech) ء گرندٹی (P. Grundy) ہوار انت۔ بلئے چریشاں آسٹن، گرائس، سِرل (کہ بید چہ اشانی ناماں صلاح زانتی (Pragmatics) پھک ء نا سرجم مان ایت) بندر ء زبان زانت نہ انت، فلسفی انت ء زبان ء فلسفہ ء آہاں مزنیں منصبے ہست۔ چرے ہبر ء یک حقیقتے شر پد ربیت کہ زبان زانتی ء فلسفہ چتور بازیں جاہاں یک ء دومی ء کمک کن انت۔

صلاح زانتی وتی کسان سالی ء باوجود ہم کم کم ء ردوم کنان ء دیم ء روان انت۔
 اے زانشت ء بندات بندر ء امریکہ ء برطانیہ ء بوٹگ، بلتے مروچاں دڑستیں یورپی ء دگہ
 بازیں ملکائی زبان زانت ہم اے زانشت ء بارو ء نبشتہ کنگ ء انت۔ ۱۹۸۷ء سال ء صلاح
 زانتاں ہالینڈ ء انت ورپ (Antwerp) ء شہر ء ”صلاح زانتی ء دُنیا گیریں گل“ جوڑکت
 تاکہ اے زانشت ء زیات سائنسی بُنشتانی (بنیادانی) سرء دیم ء برانت۔

صلاح زانتی ء پجار:

جان لایز صلاح زانتی ء پجار ء چوش کنت:

.....pragmatics (is) variously defined as the
 study of actual utterances; the study of the use rather
 than the meaning.....(John Lyons, Language and
 Linguistics, 1981, p.171)

”صلاح زانتی ء بازیں رنگاں پجار کنگ بوٹگ (بلتے دڑست اے ہبرء من انت کہ)
 اے گالر دقارانی (utterances) وانشت (مطالعہ) ء نام انت ء (بندرء) گالر دانی معناء
 بدل ء آہانی کارمرزی ء بابت ء گپ جنت“۔ بزاں تزان کنوک یانسیسکار پرچے ء چتوروتی
 گپاں یک خاصیں دابے ء کارمرز کن انت۔ بلتے یک ہبرے ماثرفہن ء بداریں کہ
 گپ ء ہبرانی کارمرزی یک ناں یک وڑے معناء چند ء سرء ہم اثر مند بیت۔ پیشکا
 صلاح زانتی ء Formal Semantics بزاں ”گوناپی معنا زانتی“ اش ہم گوشنگ۔

صلاح زانتی ء زانشت مارا پیش دارایت کہ مردم لہتیں خاصیں گپ ء تزان
 جاوراں یک ء دگر ء گپ ء حالاں چتور سرپد بنت ء چتورگوں یک ء دومی ء حال شونی

(Communicate) کن اُنت۔ صلاح زانت ۽ کارائش اُنت کہ آ ہما گپ ۽ تزانناں یا گالرد قطاراں (Conversations or Utterances) تپاس (تجزیہ ۽ تحلیل) پکنت کہ آ یکے ۽ بدل ۽ دو معنادر کن اُنت۔ اے وڑیں تپاس کاریا صلاح زانت Conversation analysis یا Utterance analysis گوش اُنت۔ اے دابیں تپاس کاری گپ ۽ تزان ۽ ہر یک گالردے ۽ دو معنایانی (intents or meanings) ۽ فرق ۽ نشان دنت۔ چریشاں یکے ۽ حال دیوکیں معنا (informative intent) یا گالردی معنا (Sentence Meaning) گوش اُنت ۽ دومی ۽ حال شونی معنا (Communicative Meaning) یا تزان کنوک ۽ معنا (Speaker's meaning) گوش اُنت۔ مردمانی اے وڑیں گپ ۽ تزانناں سرپد بیگ ۽ آباں درشان کنگ ۽ بُود ۽ (قابلیت ۽) صلاح زانتیں ذہنی بودیا Pragmatic Competence گوش اُنت۔ اے ذہنی بُود (Competence) مردم ۽ تہ ۽ ہما وہدی پیدا کہ بیت کہ آ چا گرد (معاشرہ) ۽ کسان ۽ مزن ۽ راجی (Social) بستار ۽ بزانت ۽ آئی ۽ مردمانی نیام ۽ تعلق داری ۽ بابت ۽ دودانکی زانت (Cultural knowledge) بہ بیت ۽ یک زبانی ۽ سرظاہری ۽ چیر ۽ اندری معنایانی زانتکاری ہم بہ بیت۔

صلاح زانتی ہما بُنی جاوراں (Factors) نشان دنت کہ آ بانی پُش در ۽ راجی ہم کردی ۽ داد ۽ گپت (Social interaction) ۽ ماوتی ہبر ۽ حالاں درشان کنیں خاص طور ۽ ہما وڑ ۽ دابیں لبر ۽ گالرد کہ ما گچین کنیں ۽ کارمرز کنیں۔ بزاں اے زانشت ہما بُنی جاوراں (Factors) در گچ ایت ۽ دیم ۽ کاریت کہ آ مئے ہے گچین کتگیں لبر ۽ گالرداں قابو (Control) کن اُنت۔ انسان درست وتی تب ۽ واجہ اُنت۔ آ ہرچی کہ بلوٹ اُنت گوشت کن اُنت۔ بلئے ما چاریں کہ راجی رہندانی (Social rules) ۽ سوب ۽ آ ہرچ ہبرے خچک خچک ۽ یا ٹیک ۽ ٹیک گوشت کُت نہ کن اُنت۔ آ شر چارانت کہ آ گوں کئے

۽ ۽ چونئیں چا گرد ۽ جاورے ۽ گپ جنگ ۽ آنت۔ ۽ سَوَبِ انت کہ آ وئی لبز ۽ گالِرداں
ہما داب ۽ گچین کن آنت ۽ کار مرز کن آنت۔ یک چا گردے ۽ راجی رہبند ۽ نچو زور مند آنت
کہ بید چہ لہتیں بودلا ۽ بے زانگیں مردماں اے دگہ تمایں انساناں ۽ نچو رودینگ ۽ مزین
کنگ بوتگ کہ آ راجی رہبندانی ہر داب ۽ ہر حال ۽ رند گیری بکن آنت۔ پمیشکا گیشتریں
مردم لبز ۽ گالِرداں و ت پہک بے سَمائی ۽ (لا شعوری طورے) گچین کن انت ۽ درشان کن
آنت۔ پمیشکا مانہ گندیں کہ سور ۽ شادہ ۽ وہدے کسے موتک بیارایت یا زہیروک ۽ بخت یا
مرک ۽ ماتن ۽ بابت ۽ پدرد کنوکیں گپ ۽ بخت۔ یا گڑا کسے ۽ پُرس ۽ سرے مردم وش گچی بکن
انت یا ٹہک بدینت ۽ ہبر بکن انت یا دگہ کسے ۽ کلاگ ۽ بگرنٹ یا گڑا پترے ۽ سرے
سوتے الحان بکن آنت۔

تزان درشانی ۽ بُن فکر (Speech-act Theory)

برطانی فلسفی جان آسٹن اولی زانکارا ت کہ آئی ۽ گپ ۽ تزان ۽ بازی ہنچیں کرد
(Functions) دیم ۽ آ ورت آنت کہ آ بانی بابت ۽ پیسرے کس ۽ دلگوش نہ کتگ ات۔
زبان زانتاں آسٹن ۽ اے نبشتہ آل ”تزان درشانی ۽ بُن فکر“ ۽ نام دات۔ آسٹن ۽ نشان
دات کہ گپ ۽ تزان ۽ بازی ہنچیں دژو شم ہست آنت کہ آ مارا ہچ بیہیں حال سر نہ کن
آنت۔ چوکہ: ”من ۽ پھل بکن“۔ ”من ترا قول دیاں“۔ ”من ترا بلوچی زبان دیاں کہ
تئی بچ ۽ من درگیجاں“۔ آسٹن ۽ اے وڑیں تزان درشانی ۽ ”Performative“ یا
”کار درشانی“ ۽ نام داتگ۔ گپ ۽ تزان ۽ اے وڑیں درشانی نشان دنت کہ گشوک نہ
تہنا ہے ہبر ۽ درشان کنت بلکیں ہے کار ۽ ہم کنت۔ آسٹن ۽ اے دگہ تمایں گپ ۽ تزان
کہ یک حالے سر بکن انت، Constative (بزاں حال رسینوک) ۽ نام دنت۔
چوکہ: چا کر آ تک۔ دِلپِل مُلک ۽ شُتک۔ گل جان دوسال انت کہ گار انت۔

ہبرء حال ء پیاس کاری (تجزیہ ء تحلیل) ء وہدء پیاس کارگشوک ء اشکنوک ء
سُلوک ء چار انت ء پیاس کن انت۔ پرے کارء آ گشوک ء اشکنوک ء سُلوک ء سے
رنگ ء گیشین انت۔ اوّل۔ آ اے راستی ء الم کن انت کہ آ بانی نیام ء معناداریں حال
شونی (Communication) بیگ ء انت۔ اے حال شونی ء آ Locutionary act
بزاں گپ ء تزان ء معناداریں درشانی گوش انت۔ دوّم۔ صلاح زانت ہما تزانانی چند
ء پیاس کن انت کہ آ ”کار درشان“ (Performative) ببنت چوک: ”وش آ تک
کنگ“، ”قول دیگ“، ”ڈاہ دیگ“، ”شرط بندگ“۔ اے وڑیں ”کار درشانی“ ء آ
illocutionary act بزاں ہما درشانی کہ آ حال رسینوک بیت۔ سیمی۔ صلاح زانت
اے ہبرء چار انت کہ اشکنوک ء سرء گپ ء تزان چونیں تاثیرے کل انت۔ باریں
آ چرے تزانان وش بیت یا نہ وش بیت۔ حیران بیت منّت وار بیت یا زہر گیپت یا گڑا
بر وڑیں بدل کردے (رَدّ عملے) نشان بدنت۔ اے دابیں گپ ء تزانان آ
Perlocutionary act یا ہما درشانی کہ یک بدل کردے پیش بدار ایت۔ گپ ء
تزان ء illocutionary (حال نہ دیوکیں) درشانی ہزارانی ہزار تہریگ انت۔ اے
درستانی ٹک بندی (classify) کنگ سکیں آ سانیں کارے نہ انت۔ آ سٹن ء اے بیچ
ڈلگیں ٹکائی نہ ء بہر کنگ انت۔ اے دگہ زانکاراں ہم کوشست کنگ کہ اشاں گیشتریں
ٹکائی نہ ء بہر بکن انت بلتے رند ترء سمرل ء اے وڑیں تزانان دگہ بیچ مزین ٹکائی نہ ء بہر
کنگ انت کہ صلاح زانت ولسفیاں اے ٹک قبول کنگ انت۔

گپ ۽ تزانی بُن پد (Conversational Maxims)

گھڻي ڪيترين مردم گپ ۽ تزان ۽ وهڌ ۽ هڪ ۽ دومي ۽ گون همڪاري (Co-operate) ڪن ڪن انت۔ همڪاري اے وڙ ۽ ڪه اگاں ڪيڪه همڪاري انت گڙا دومي آئي ۽ همڪاري گون دگوشي ۽ گوش دارايت تا ڪه آ (اولي مردم) وتي دل ۽ همڪاري شر شر پگشين ايت ۽ دومي ڪس آئي ۽ همڪاري همڪاري همڪاري پد به بيت۔ هڪ داب ۽ وهڌ ۽ دومي مردم ۽ وارڪيت اولي مردم هم آئي ۽ همڪاري دگوشي ۽ گون گوش دارايت۔ اے همڪاري ۽ صلاح زانت Cooperative Principle يا ”همڪاري ۽ راهدار“ گوش انت۔ فلسفہ زانت گرائس (H.P. Grice) گوش ايت ڪه مردم گپ ۽ تزان ۽ وهڌ ۽ لهڻي بُن پداني (Maxims) رند گيري ۽ ڪن انت۔ آئي ۽ اے وڙي چار بُن پد نشان داتگ ڪه آباني لڙ چوش انت :

(۱)۔ گهه بودي ۽ بُن پد (Maxim of quality) گپ ۽ تزان ۽ وهڌ ۽ گپ جنوک بايد هما همڪاري يا هما همڪاري پڪنت ڪه راست بڻت۔ آهه ڪيڪه همڪاري مڪنت ڪه آ ناراست انت ۽ آچه وتي همڪاري حقيقت ۽ شر زانت ڪارمه بيت۔

(۲)۔ ڪم ۽ گهڻي ۽ بُن پد (Maxim of quantity)۔ گپ جنوک شر دگوشي پڪنت ڪه آئي ۽ همڪاري حال به همڪاري ڪم بڻت ڪه آ وتي دل ۽ مراد ۽ شر پڊ رڪت مڪنت ۽ ناها همڪاري دزاج ڪش بڻت ڪه اشڪنوک شراره به بيت يا پڪه ۽ هڪ (Confuse) بمان ايت۔

(۳)۔ هم گونگي بُن پد (Maxim of relevance) گپ ۽ تزان ۽ وهڌ ۽ گپ جنوک دائم ۽ وتي انان ۽ پڪپست ڪه آئي ۽ همڪاري تزان گون بُن گپ ۽ هم گونگ (relevant) به بڻت ۽ آباني ته ۽ هڪ وڙي بے گونگي (بے ربطي) مبيت۔

(۴) - شہم ء داب ء بُن پد (Maxim of manner)۔ گپ جنوک گوں ہنچیں شہم ء دابے ء وتی ہبراں پد ر بکنت کہ آئی ہبراں ہر کسے پہ آسانی ء سر پد بہ بیت۔ آ اے ہبر ء ہم شر دگوش بکنت کہ وتی ہبراں گوئڈ بکپست ء آ ہاں شر پہ رد ء بند در شان بکنت چریشان ابید آ اے ہبر ء ہم شر خیال داری ء بکنت کہ آئی ء گپ محینک (مبہم یا Obscure) مہنت ء آ دویا گیشتریں معنا مدینت۔

من ادء یک ہبرے تچک بگوشاں کہ اے نبشتا نک من چہ وت نبشتگ نہ کُتگ۔ ایش چہ اول سرتا آخر ء من چہ اے دگہ زبان زانتانی نبشتا نکاں زرتگ ء ماں بلوچی ء ترینگ۔ اے زبان زانتانی ء ایشانی نبشتا نکانی لڑچوش انت:

References:-

نشون داری:-

- (1) John Lyons, Language and Linguistics, 1981, pp.170-175.
- (2) David Crystal, The Cambridge Encyclopedia of Language, 1992, pp.117-121.
- (3) Kirsten Malmkjaer, The Linguistics Encyclopedia, 1991, pp.354-358

نشان زانتي (Semiotics)

وتی نبشتا نک ء اولی بہر ء Semiotics ء بُن گپ ء پھ من ”اشارہ زانتي“ ء نام
 نبشتہ کتگ ات۔ بلئے منی دل ء اے مناسبیں نامے نہ انت۔ پمیشکاشی ء بدل ء من ”نشان
 زانتي“ ء نام گچین کتگ۔ نشان زانتي چا گرد ء تہ ء ہر وڑیں نشان ء نشانیاں (Signs or
 Symbols) وانشت (مطالعہ) ء نام انت۔ اد ء من یک ہبرے شریکیشیناں کہ ہر
 وڑیں حال شونی (Communication) ء ہندر نشان یا نشانی انت۔ ہزاں (پہ درور) ما
 ہر لہزے کہ چہ دپ ء درشان کنیں آ یک چیزے ء یا یک بُن خیالے (Concept) یے
 ء نشان یا نشانی انت۔ ہزاں مئے تمامیں ہبر ء حال نشان یا نشانیاں ہور بندی انت کہ ہمیشانی
 وسیلہ ء ماگوں یک ء دومی ء حال شونی (Communicate) کنیں۔ پمے سوب ء انسانی
 زبانوں حال شونی ء نظام (Communicative System) ہم گوش انت۔

کوہنیں و ہداں فلسفہ زانتاں نشان ء نشانیاں فلسفہ زاتیں گیش ء گیواری ء پیاس کاری
 ء (تجزیہ ء تحلیل ء) Semiotic ء نام داگ۔ بلئے مروچاں نشان زانتي ء زانشت نہ تہنا زبان
 زانتي ء بلکیں فلسفہ زانتي (Philosophical) تب زانتي (Psychological) ء راجمان زانتي
 (Sociological) راہدارانی (اصولانی) پد ء تمامیں حال شونی نظامانی مطالعہ کنت۔

نشان زانتي ء گوشتگیں سد سالاں بازیں نام دیگ بوتگ کہ آبانی لڑ چوش انت:

Semasiology ، Semiology، Semiotics، Semiotic،

Semeiology و Significs۔ ابیدچہ Significs ء لہز ء اے دگہ درستیں گال چہ

یونانی زبان ء Simna ء لہزء اڈ کنگ بوتگ انت۔ البت Significs چہ لاتی ء
Signum ء گال ء در کپتگ کہ چرائی ء انگریزی لہز Sign زورگ بوتگ۔

نشان یا نشانی بازیں تهریگ انت۔ لہتیں انسانی انت، لہتیں ساداری انت ء دگ
لہتیں ابرمی بزاں فطرت ء نشانی انت۔ ایشانی گیش ء گیوار ء من اے داب ء کنال:

(1)۔ انسانی نشانی اے وڑیگ انت:

بزاں ہبر ء تزان، نبشتہ ء سیاہگ (لہزاں بل الفباء جند ء یک یک حرفے وت
یک نشانی یے پرچے کہ آ یک خاصیں توارے ء نشون داری کنت) تہنا ہبر ء حال ناں
انسان ء جان ء بدن ہم مارا بازیں نشانی پیش دارایت کہ ایشی ء جانی یا بدنی زبان بزاں
Body Language گوش انت۔ چوکہ چمک جنگ، پیشانیک ء کڑ چک کنگ،
دیم ء تہار کنگ، (ہبرے ء سرے) بچکندگ یا ٹہک دیگ، زہر گرگ ء وہد ء ز نوک ء
لنٹاں نڈ آرگ، جُستے ء پُسو دیگ ء بدل ء بے توار بیگ ء سرے یا چٹاں جہل کنگ، دڑوگ
بندگ ء وہد ء دستاں عجب عجب سُرینگ، یا نزانگ کہ وتی دستاں گوں چے بکنت یا گُڑا
جُست کنوک ء نیمگ ء نچارگ۔ اے دڑستیں نشان یا نشانی بدنی زبان ء بہر انت۔

چریشاں ابیداگاں یکے مسافری ء وہد ء چہ کاروان ء بسدایت ء گار بہ بیت آئی ء
ہمراہ گوں بلندیں آواز ء خاصیں توار چہ دپ ء کش انت تا کہ آ بزانت کہ آئی ء ہمراہ کجام
نیمگ ء انت۔ یا گُڑا گاریں مرد ء جند ہم ہے وڑیں توار کارمرز کنت یا آ سے بالین ایت
تا کہ آئی ء ہمراہ ہے آس ء یا آئی ء دُوتاں چہ دُور ء بگند انت ء آئی ء پد بجن انت۔ ہے
وڑ ء شپانک ہم وتی شنگ ء شاگلین رمگ ء مچ ء یکجاہ کنگ ء پہ خاصیں توار چہ دپ ء کش
انت یا گُڑا ہے وڑیں توارانی وسیلہ ء وتی رمگ ء چہ ترے ء ڈاہ دینت۔ اے بُززی دڑستیں
ء دگہ ہنجیں بے حسابیں دُور بُندر ء نشان یا نشانی انت۔

(2)۔ سہداری نشان یا نشانی:

اے ہبرء ہر کس زانت کہ مچیں سہداراں (اے سہدارانی تہء مُرگ ء ماہیگ ء بالوہم ہوار انت) وت ء خاصیں توار ہست۔ توری آ پیداو رہ بنت یا اندیم آبانی توار ء اشکنگ ء مازانیں کہ اے کجام سہدار ء توار انت۔ چوبنی آدمانی وڈ ء ہم تہر تہریں توار کارمرزن انت چو کہ وتی چُک ء چوریگانی ہمراہی ء آ یک توارے ء ترس ء وہد ء دگہ توارے کش انت۔ سانس زانتاں سہدارانی تیوگیں توارانی سالانی سال پٹ ء پول کتگ ء آ اے آ سرء سر بوتگ انت کہ مچیں سہدار، مُرگ ء ماہیگ ء بالوانی تہر تہریں توار ء سر ء پُر (Movements) خاصیں نشان ء نشانی انت ء جتا جتا نیں معنا دار انت۔ پمیشکا آ اشاں سہداری زبان (animal language) گوش انت۔ اے ہبرء ہر کس زانت کہ سہداری توار سک باز نہ انت۔ پمیشکا اگاں انسانی زبانوں سہداری زبانوں دیم پہ دیم بکن نئے گڑا ماگندیں کہ سہداری زبانانی مڈی سک کوتاہ ء محدود انت۔ انسانی زبانانی وڈ ء نہ آ لہز جوڑ کت کن انت نہ گال گزنج (فقرہ) ء ناں کہ گالرد۔ آ وتی حالاں انسانانی وڈ ء دراج کش ہم کت نہ کن انت۔ بلئے آبانی ہے کوتاہیں توار آبانی بُنی نیں (basic) غرضاً شمر پورا کن انت۔ سانس زانتاں سہداری زبانانیتپاس کنگ ء پہ نشان زانتی ء یک خاصیں شانے جوڑ کتگ کہ آئی ء (Zoosemiotics) براں ”سہداری نشان زانتی“ گوش انت۔

(3)۔ ابرم یا فطرت (Nature) ء نشان ء نشانی:

بازیں نشانی ہنچین انت کہ آہاں فطرت مارا پیش دارایت۔ پہ درورنود کہ وہدے سائیل کن انت مازانیں کہ آ روج نہ تہناسک گرم نییت بلکیں مارا اے اومیت ء

ہم دینت کہ بلکیں ہے نود بہ شتر آنت ء زید ء کئے سارت ہم بکن آنت۔ ہے وڑ ء و ہدے
 جمہر کہ بند آنت مردم اومیت کن آنت کہ بلکیں ہو رہم یگو ارایت۔ بلوچی ء مشہوریں بتلے کہ
 ”مَدگ ء نشانی پڑک آنت“۔ بزاں پڑک کہ جا ہے ظاہر بنت مردم گوش آنت کہ زوت
 یا رند تر ء مَدگ ہم وت ء ظاہر کن آنت۔ اے دڑستیں دَرور ابرم یا فطرت ء نشانی آنت ء
 یک دالے ء مردماں کلو ہے سر کن آنت۔

(4)۔ و سآچیں (مصنوعی یا artificial) نشان ء نشانی:

ہر کس ء کہ ریل گاڑی ء سفر کتگ آ زانت کہ و ہدے ریل ء گاٹ (گارڈ) سیٹی
 جنت ہر کس سر پد بیت کہ اے ریل گاڑی ء رہا دگ بیگ ء نشانی آنت۔ مزنیں شہرانی تہ ء
 ہر جاہ ٹریفک ء سگنل (Traffic Signals) ہست آنت کہ موٹر، لاری ء رکشایانی
 ڈریوراں رنگ پہ رنگیں چراغانی وسیلہ ء پرمانیت کہ بوشت آنت۔ یا وت ء پہ رَوگ ء
 جاڑی بکن آنت یا گڑا وتی موٹر، لاری ء رکشایانی رواج ء سُست بکن آنت ء بوشت
 آنت۔ اے سگنل سے رنگ بیگ آنت۔ سُہر، زرد ء شونز۔ سُہریں چراغ پرمانیت کہ
 ”بوشت“۔ زردیں چراغ ء دو معنا آنت۔ سُہر ء رند کہ زردیں سگنل ء چراغ روک بیت آئی
 ء معنا آنت ”رَوگ ء پہ جاڑی ہو“۔ بلنے شونزیں سگنل ء رند کہ زردیں چراغ روک بیت
 آئی ء معنا آنت ”وتی موٹر یا لاری یا رکشا ء میزان میزان ء سگنل ء نیمگ ء بیار ء پدا بوشت“۔
 شونزیں سگنل ء معنا آنت ”بُرُو“۔ ٹریفک ء رنگ بدل کنوکیں اے سگنل بندر ء پہ ڈریوراں
 نشانی آنت۔ ہنچو کہ پد ر آنت اے ٹچیں نشانی و سآچیں آنت، بلنے اے دڑست معنا دار آنت
 ء ڈریور اِشانی پرماناں قبول ء اِشانی رند گیری ء کن آنت۔ اگاں آچو بکن آنت آہانی موٹر ء
 لاری گوں اے دگہ موٹر ء لاریاں ڈیک ورنٹ ء آ باز تاوان بار بنت۔ چشاں ابید مورس
 کوڈ (Morse Code) سیما فور (Semaphore) ء اِشارہی زبان (Sign)

Languages) ہم نشان ء نشانی اُنت کہ دُرست و سَچین اُنت۔ مورس کوڈ سیمول مورس ء ۱۸۳۷ (Samuel Morse) ء سال ء اڈ کتگ ات۔ آئی ء قی کوڈ ء پھ مشینے ہم اڈ کتگ ات تا کہ مردم دُوریں جا گہہ ء ملکاں ہجے مشین ء وسیلہ ء تار (Telegram) دیم بدینت۔ اے کوڈ بندر ء الفبا ء تمامیں حرفانی نشانی اُنت۔ مروچاں حال رسالکی ء اے کوہنیں نظام ء کس کارمرز نہ کنت۔ اشی ء مستریں سوب ٹیکنالوجی ء دیم روی اُنت۔ نوزدہ سد بچاہ ء شُست ء دہ سالیان ٹیلی پرنٹر (Teleprinter) ء کارمرزی ء مورس کوڈ پھک ء بیگواہ کت۔ نون کہ کمپیوٹر ء دور اُنت ٹیلی پرنٹراں کس جُست نہ کنت۔ سیمافور ء (Semaphore) گیشتر اسکاؤٹ (Scouts) ء کوہاں لک کپوک کارمرز کن اُنت۔ سیمافور ہم الفبا ء حرفانی نشانیاں پیش دارایت۔ اشی ء کارمرز کنوک دو بیرقانی وسیلہ ء اے دگہ مردماں چہ دُور ء کلوہ دیم دینت۔ آہجے بیرقاں وڑ وڑا سُرین اُنت، بُرز جہل ء چپ ء چوٹ کن اُنت ء قی مول ء مراد ء نشان دینت۔ ہجے وڑ ء اشار ہی زبان (Sign Language) اُنت کہ اشی ء کتر ء گنگ کارمرز کن اُنت۔ وہدے کہ آ قی دست ء لٹکاں وڑ وڑ ء سُرینت ء بُرز ء جہل کن اُنت آ بندر ء الفبا ء حرفاں نشان دینت۔ ہجے حرفانی ہور بندیاں گوں آ لبر ء گالر دجوڑ کن اُنت ء دومی مردم ء قی کلوہ ء سر کن اُنت۔ بزاں گوں آ ہاں ہبر ء تزان کن اُنت۔ زانکار اے تمامیں چتا جتائیں نشان ء نشانیاں کوڈ (code) گوش اُنت۔ نشان ء نشانیاں اے بُزری پیرامن پہ زانت دراج کش کتگ تا کہ وانوک اِشانی بستار ء شر بزان اُنت۔

نشان زانتی ء زانشت

نشان زانتی ء زانشت ہم چو صلاح زانتی ء پیم ء فلسفہ زانتانی مَنّت وار اُنت۔ اے زانشت ء سر ء سے فلسفہ زانت سک اثر مند بوتگ اُنت۔ بزاں چارلس پیئرس

چارلس مورس (Charles Peirs) چارلس مورس (Charles Morris) ءِ رُوڈولف کارنپ (Rudolf Carnap)۔ امریکائی صلاح فکریں (Pragmatist) فلسفہ زانت چارلس پیئرسؔ اولی زانتکار آت کہ آئی ءِ نشان زانتی (Semiotics) ءِ بُن فکر (Theory) پیش کت۔ پیئرسؔ ءِ تمائیں حال شونی نظامانی مُجّی ءِ Semiotics ءِ نام دات۔ یورپ ءِ تہ ءِ ہمے وہداں یا کمو پیئرسؔ تر فردیناں دو سو سور ءِ نشان زانتی ءِ پ Semiology ءِ لبر کارمرز کتگ آت ءِ یورپی زانتکار چرے لبر ءِ آئی ءِ بُن گپ ءِ چہ شمر معلوم دار آت آنت۔ Semiotics یا Semiology بندر ءِ ہر دو یکلیں معنادار آنت۔

نشان زانتی ءِ بارو ءِ زانتکار دو جاہ ءِ بہر آنت۔ لہتیں زانتکار نشان زانتی ءِ زبان زانتی ءِ بہرے لیک آنت۔ بلے دگہ لہتیں زبان زانتی ءِ چند ءِ نشان زانتی ءِ بہرے زان آنت۔ چارلس پیئرسؔ ءِ زبان زانتی ءِ نشان زانتی ءِ بہرے زانگ۔ آئی ءِ نزد ءِ تمائیں حال شونی نظام نشان زانتی ءِ بہر آنت۔ انسانی زبان کہ یک حال شونی نظامے (Communication System) زانگ بیت گڑا باید آنت کہ ایش ہم نشان زانتی ءِ بہرے بہ بیت۔ اد ءِ مانہ لوٹیں کہ اے بجخال ءِ بکپییں۔ ایشی ءِ ما پ زبان زانت ءِ نشان زانتاں کُلیں کہ آ اے اُڑ ءِ وت بگیشیں آنت۔

نشان ءِ نشانیاںی بابت ءِ نشان زانتانی چند ءِ نیام ءِ ہم اختلاف ہست آنت۔ جان لائینز (John Lyons) گوش ایت :

There has been much discussion, within Semiotics, of the difference between Signs, symbols and signals, and of the scope of the term communication." (J.Lyons, Language and Linguistics, C.U.P,1981, p.17)

ہذاں ”نشان زانتی“ (زانشت) تہ ء نشان، نشانی ء سگنلانی تہ ء پَرک ء پیر ء
حال شونی ء بلد گال ء عہد ء سیم سرانی بابت ء باز بحث ء تزان بوتگ۔

بلئے ہنچو جاہ کیت اے اختلاف تنے وہدی ہم پہکی ء کیشینگ نہ بوتگ انت۔
البت یک ہبرے شر پڈر انت کہ تمایں زانشت یک ء دومی ء چمدر انت۔ اگاں کسے
ہورت بچارایت اے ہر دوئیں ٹولی حق ء سر ء انت۔ اگاں نشان زانتی دیم ء روت ایشی ء
فاندہ زبان زانتی ء رس ایت۔ ہے وڈ ء اگاں زبان زانتی دیم ء روت گڑا نشان زانتی ہم
چریشی ء اُم ء فاندہ گپیت۔

اٹلی ء نیشہ کار ء فلسفہ زانت اُمبیر تو اکیو (Umberto Eco) نشان زانتی ء
زانشت دو وڈاں بہر کنت۔ یک بہرے ء Specific Semiotics گوشتیت ہزاں
”خاصیں نشان زانتی“ کہ آ یک خاصیں حال شونی نظامے ء بابت ء بحث ء تزان کنت۔
دومی بہرے general semiotics گوشتیت ہزاں ”اُلَس نشان زانتی“ کہ آ ہما بُن گپاں
نشان دنت کہ آ دُرستیں حال شونی نظامانی بہر بہ بنت۔

(U.Eco, Semiotics and the Philosophy of Language, London, 1984, pp.4-7)

انگریز زبان زانت مائیکل ہیلی ڈے ء (Michael Halliday) زبان ء آئی
زانشت Social Semiotic ہزاں ”راجی نشان زانتی“ ء نام داتگ۔ اے بابت ء آئی
ء کتاب Language as Social Semiotic سک مشہور بوتگ۔

نشان زانتی ء شاخ ء ٹال

(۱) Auditory ء Vocal ہزاں ”اشکنگی ء تزان“ نظام چوکہ زبان ء گپ ء تزان، ساز ء
موسیقی ء اشکنوکانی سر ء ساز ء تاثیر ء گُشنند بانی وش گُٹیں توار ء آ بانی گہہ بُودی (quality)۔

(۲) Visual بڑا ”چارگی“ نظام چونکہ تہر تہریں نشان ء نشانى ء کوڈ، حالتاک، روتاکی، ماہتاک ء کتاب یا گڑا دست نبیسین نبشتہ ء کا گد ء کڑاچ، وڑ وڑیں اشتہار ء کڑ ء گنگانی اشارہی زبان (Sign Language) ء ”بدنی زبان“ (Body Language) کہ زانکاراں اشیا Knesics ء نام داتگ۔

(۳) Tactile بڑاں ہما نظام کہ آگوں دست جنگ ء مارگ بنت چونکہ گر ء کورانی زبان بڑاں ہما کسانى زبان کہ ہم گر آنت ء ہم کور۔ زانکاراں پراہاں نبشتہ ء خاصین رہندے اڈکتگ کہ آگوں دست جنگ ء مارگ ء وانگ بیت۔ اے بندر ء ڈڈیں کا گد ء سر ء کسانکس گک آنت کہ الفباء بدل ء کارمرز بنت۔ نبشتہ ء اے نظام بندر ء فرانسىسی زانکاراں بریل (Louis Braille) ء نور دہمی قرن ء اڈکتگ ات پمیشکا اشیا بریل ء نظام گوش آنت۔

(۴) Olfactory and Gustatory بڑاں ”بوچنگی“ ء ”چچشگی“ نظام۔ اے ہبر ء ہر کس زانت کہ بو بازىں تہرانی بنت بڑاں وشیں بو ء بدیں بو۔ بوہانی ہر وڑیں تہر ء آبانی انسان ء ساہدارانی سر ء تاثیر۔ اے ہر دوئیں مارشتاں (حساں) چہ مردماں زیات ساہدار کارمرز کن آنت۔ پمیشکا ساہدارى نشان زانتى (Zoosemiotics) ء اشاں مزنیں بستارے ہست۔

ہبرتیپاسی (Discourse Analysis)

وئی نبشتا نک ء اولی ہبرء من Discourse analysis ء واسطہ ”ممتنتپاسی“ ء
 بلد گال (اصطلاح یا Term) کارمرز کتنگ ات، بلئے ”ہبرتیپاسی“ تہنا متن یا سیاہگ
 ء تپاس کاری ء (تجزیہ ء تحلیل ء) نہ کنت بلکیں ہبرء حال ء ہمتپاس کاری ء کنت۔
 بلوچی ء Discourse ء ترانک (ترجمہ) ہبرء حال انت۔ پمیشکا اے شمر تربیت اگاں ما
 الیشی ء ”ہبرتیپاسی“ ء نام بدیں بزاں ہبرء حال ء تپاس کاری۔

ہنچو کہ وانوک شمرزان انت ہر وڑیں ہبرء حال ء بُنی ضرورت گالرد انت۔ بے
 گالرد یا بے گالرداں ہچ کس گوں دومی مردے ء ہچ وڑیں ہبرء حال کنت نہ کنت۔
 گالرد ء تپاس کاری اول اول ء بُن رہبند ء زانشت ء بُوتگ ء تنی وہدی ہم بیت۔ بُن رہبند ء
 اے تپاس کاری مارا پیش دارایت کہ گالرد ء لبزء گال چون گوں یک ء دگرے ء سیادی
 کن انت۔ بُن رہبند کار ”نام گال“ ”نام بدل“ ”کار گال“ ”ستا گال“ یا اے دگہ تہراں
 گییشین ایت ء نشان دنت تا کہ اَلَم بکنت کہ گالرد ء زبان بروبر ء بے عیب انت۔ بُن
 رہبند ء بدل ء زبان زانتی گالرد ء، تپاس کاری ء چُنت گام انگت دیم ء بارت ء آئی ء
 جُہلا نکیا نی تہ ء روت ء آئی ء بازیں پہناتانیتپاس کاری ء کنت۔ البت مروچاں زبان
 زانت تہنا یک گالردے ء ناں گالردانی پُوریں قطارانی (”گالرد قطارانی
 “) بزاں (utterances) ء تپاس کاری ء کنت۔ پرچے کہ تہنا یک گالردے یک
 حالے ء یا یک کارے ء تمامیں پہناتاں شمر پُدر کنت نہ کنت ء آئی ء پیش ء پد (سیاق ء سباق
 یا Context) ہم شمر پُدر تعبیت۔ پمیشکا زبان زانتی گالرد قطارانیتپاس کاری ء شمر

گوش آنت کہ ”ہبرتپاسی“، بلدگال (Term)، 1952ء، سالء امریکائی زبان زانت زے لگ ہیرس (Zelig Harris) Languageء ”زانشت تاک“ (Journal) ء پیش کتگ آت۔ بلئے ہماوہء زبان زانتاں یا و زے لگ ہیرس ء کارر ہبند (Method) قبول نہ کت یا گڑا آئی ء باز اہمیت ایش نڈات۔ بلئے رندگیں زبان زانتاں ”ہبرتپاسی“ نہ تہنا قبول کنان کت بلکیں مپاس کاری ء ہے کارر ہبندء دیم ء ہم بران کت ء انگت ہم ایش ء دیم ء بران آنت۔ ”ہبرتپاسی“ ء بارو ء ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) چوش نبشتہ کنت:

The traditional concern of linguistic analysis has been the construction of sentences, but in recent years there has been an increasing interest in analysing the way sentences work in sequence to produce coherent stretches of language.

(The Cambridge Encyclopedia of Language, C.U.P, 1992, p. 116)

”زبان زانتی ء مپاس کاری ء سَنَتی (یا روایتی) دلگوشی پیسرء اے بوتگ کہ گالرد چتور اڈ کنگ بہ بنت، بلئے گوشتگیں چیز کے سالاں چہ (زبان زانتانی) گیشتریں دل پسندی ایش انت کہ آہما گالرد انیتپاس کاری ء بکن آنت ء (ہبرء حالاں) ہنچیں زبانے ء درشان بکن

آنت کہ آئی ۽ گالرِ دیک لڑے ۽ شرمکما تگ بہ بنت ۽ آ سرجی ۽ پھماک بہ بنت۔“

ہبر ۽ حال ۽ تپاس کاری دو تہرئیگ آنت۔ یکے ہبر ۽ حال بزاں Discourse ۽ تپاس کاری آنت ۽ دومی نیشنگیں سیاہگ یا متن ۽ تپاس کاری بزاں "Text analysis" آنت۔ اے سیاہگی تپاس کاری یک کتابے ۽، یک روتا کے ۽ یا کجام ہم دگہ تاکے ۽ یک اشتہارے یا گشتانکے ۽ سیاہگ بہرے (پیراگرافے) ۽ یا مستریں بہرے ۽ ہم بوت کنت۔

گوشتگیں چنت سالانی تہ ۽ ”ہبر تپاسی“ ۽ دوزنیں تہر دیم ۽ آ تلگ آنت۔ یکے مائیکل ہیلی ڈے (Michael Halliday) ۽ کارر رہند (Method) آنت کہ تہنا زبان زانتی ۽ تپاس کاری ۽ سرے زور پردنت۔ دومی ہیرولڈ گارفنکل (Harold Garfinkel) ۽ کارر رہند آنت کہ آ ابیدچہ زبان زانتی ۽ راجمان زانتی (Sociological) تپاس کاری ۽ سرے زیات زور پردنت۔ ابیدچہ اشاں اے دگہ زانشتانی زانیکار ہم وتی وتی زانشتانی پیش درے (Perspective یا تناظرے) ہبر ۽ حال ۽ تپاس کاری کن آنت۔ اے زانیکارانی تہ ۽ ”تب زانت“ (Psychologists) ”قوم دان زانت“ (Ethnologists) ۽ راجمان زانت (Sociologists) ہوار آنت۔ مادے یک ہبرے شمر بزانیں کہ اے تمامیں تپاس کاریانی مول ۽ مراد ایش آنت کہ اے زانیکار زبان ۽ یک پُرزندیں ۽ راجی ۽ انسانی داد ۽ گپت (Interaction) ۽ یک مظہرے گندگ لوٹ آنت۔

زبان زانتی ۽ ہبر ۽ حال ۽ تپاس کاری ۽ کارر رہند (Method) ہم آ سان آنت ۽ ہم گران۔ ایش تپاس کارے دست ۽ آنت کہ آ چیخچک بُن گپ ۽ جُہلا نکیاں روت۔“

ہبر تپاسی“ ۽ کارر رہند کوشست کنت کہ لہتیں بندری ۽ آ سانیں جُستانی پَسو ۽ بدنت چوش

کہ:

- (۱) ”ہمہر تپا سی“ پیش دارایت کہ ”گالرد قطار“ ء یک یک گالردے چون گوں یک ء دگرے ء شر جڑا تگ ء گوں یک ء دومی ء چتوریں نژکیں سیادی دارا نت؟
- (۲) اے ہبر ء وانوک شرزان آنت کہ دو یا سے یا گیشتر مردمانی نیام ء ہبر ء حال ء و ہد ء ہر بہر زور و کے ء و ت ء یک کردارے یا ”رولے“ (Role) بیت بزاں برے گشوک ء برے اشکنوک ء کردار۔ ہبر ء حال ء دائم ء گشوک قابو (Control) کنت۔ ہبر ء حال ء سر ء کئے قابو کنگ ء انت ء وتی ہے کردار ء چتور دیم ء برگ ء انت؟ ہبر ء حال ء توک ء اے دگہ بہر زور وک بُن گپ ء سر ء اولی قابو گر ء بدل ء چتور و ت قابو کن انت؟ ”ہمہر تپا سی“ اے دگہ جستانی ہمرائی ء، اے جستانی ہم پتو ء و نت۔
- (۳) ہے ہبر ء حال چتور دیم ء روت ء بہر زور و کانی ”رول“ چتور ء پہ چے سَو ب ء بدل بیان بنت؟
- (۴) کوہنیں بُن گپ چتور توام بنت ء نوکیں بُن گپ چون دیم ء آ رگ بنت؟

دب زانتى (Stylistics)

من اے نبشتا نك ء اولى بهرء Stylistics يا اسلوبيات ء بلد گال ء (اصطلاح ء)
 په طرز زانتى نبشته كنگ ات۔ بلئے باز چارء ء پچارء ء رند من اے گال بدل كنگ ء ايشى ء
 ”دب زانتى“ ء نام داتگ۔ ايشى ء مسترئ سوب ايش انت كه مرچاں مئے ونا Style
 يا اسلوب ء گال ء په ”درشان دب“ كارمرز كن انت۔ ”درشان دب“ ء معنا بندرء
 ”طرز اظهار“ يا ”طرز بيان“ انت، دب ء چند نہ انت۔ بلئے يك هبرے مامہ شمو شئں كه
 Style يا اسلوب تهنا زبان ء كارمرزى ء په محدود نہ انت۔ اے زند ء هر تك ء پهنا ت ء هر
 مظهرے ء تہ ء وت ء رانشان دنت چوكہ:

گدء پوشاك ء دب، بان ء ماٹريانى دب، مئے بلوچى دوچ ء تهر تهرئ دب
 كه چرئشاں هر يكے ء وت ء يك خاصئ نامے هست، سہت ء زئورانى دب، اُستادے ء
 وانينگ ء دب، پہلوان ء گشنده ء دب، نانچ ء سہبست ء دب، فُٹ بال، كپُگ يا دگہ ليئے
 يالبييانى وتى دب ء هے وڑئں دگہ بے حسابئ مثال ء درور۔ پميشكامنى صلاح ايش انت
 كه ”درشان دب“ ء بدل ء ما تهنا ”دب“ ء گال ء كارمرز كنئئں۔ ايشى ء مسترئ سوب
 ايش انت كه دب ء گال ہم آسان انت ء ہم يك سرجمئں معنائے دارايت۔ پميشكامنى

نزدہ ”درشان“ ءِ گال ءِ گوں آئی ءِ لچینگ چ صلاح نہ انت۔

ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) داب یا Style ءِ پجّار ءِ چوش کنت:

Style is any situationally distinctive use of language—a characteristic of groups as well as individuals. (David Crystal, The Cambridge Encyclopedia of Language, C.U.P, 1992, P.66)

”یک (خاصیں) جاورے ءِ زبان ءِ ٹک ءِ نشانیں کارمرزی ءِ (نام) داب انت۔ اے یک (ہنچیں) صفے کہ اے ٹک ءِ ٹولیاں بگرداں کہ یک (تک ءِ تہنائیں) مردے ءِ تہ ءِ ہم ہست انت۔“

”داب زانتی“ بُندر ءِ داب ءِ وانشت (Study یا مطالعہ) ءِ نام انت۔ زبان زانتی ءِ داب زانتی کہ ایشی ءِ برے برے Stylolinguistics ہم گوش انت، ہبر ءِ سیاہگ ءِ زبان زانتی راہدارانی (اصولانی) پد ءِ سپاس کاری کنت۔ البت ادء من یک ہبرے تچک بگوشاں کہ Stylistics (داب زانتی) ءِ بلدگال گیشتر پہ ادبی داب زانتی ءِ (Literary Stylistics) کارمرز بیت۔ گوستگس چنت سالانی تہ ءِ لہتیں زبان زانت ءِ لبرانکی نگد کارانی نیام ءِ بازیں اڑ ءِ کڑدیم ءِ آتگ انت۔ ایشی ءِ مستریں سوب یکے و رزناگی (غلط نہی) بوتگ ءِ دومی آہاں وتی زانشتاں (بزاں علماں ءِ) شتر تر ءِ دیم ءِ ترکیک اتگ۔ بلنے مروچاں اے ہر دویں ٹک کم ءِ کم ءِ چ یک ءِ دومی ءِ نر یک آیان انت۔ اے ہبروت

ثابت کنت کہ زانشت (علم) پڑے گست ء کینگ ء چچ جاگہ نیست۔

زبان زانقی ء داب زانقی یک مردے ء یا بُرے مردمانی گپ ء تزان یاسیا ہگ
(متن یا Text) ء ”داب“ ء بابت ء چار ء بیچار ء آئی ء تپاس کاری ء کنت۔ اے تپاس
کاری ہمرانی یاسیا ہگانی گالوار ء آہانی ”توار زانقی“ (Phonological) صفتاں، آہانی
جوڑشت (Structures) ء گالردان ء آہانی معنایاں یک ء یک ء نشان دنت ء آہاں
گیش ء گیوار کنت۔

گالوار لہتیں درورایش انت :

(۱) منی برات ثربت ء شُگ۔ (اے گالرد پد ر کنت کہ گشوگ روبرکتی گالوار ء
گپ جنگ ء انت)۔

(۲) منی برات ثربت ء شُشہ یا تربت ء ششی ایں۔ (چریشی ء پدربیت کہ گشوگ
رودر آتکی گالوار ء کارمرز کنگ ء انت)۔

(۳) منی براس ثربت ء شُشہ۔ (اے پد ر کنت کہ گشوگ رخنشانی گالوار ء گپ
جنگ ء انت)۔

اے گالرداں چہ پدربیت کہ روبرکتی، رودر آتکی ء رخنشانی گشوکانی ہر یکے ء گپ
جنگ ء وتی یک خاصیں دا بے۔ نوں بیات کہ اے دو گالرداں بیچاریں :

”توگوں من برابری کن نئے؟ وتی بستار ء بزان کہ توکئی چُک ء نماسگ نئے“
اے گالردانی داب پہک ء جتا انت۔ اے گشوگ ء گالوار ء بے شک نشان دنت، بلئے
ایشی ء ہمرانی ء آئی ء راجی کد ء بستار ء ہم پیش دارایت۔ آئی ء ہمراں چہ شمر پیداو ر انت کہ

آوت ۽ چہدومی مردم ۽ شترتر ۽ بہہ دار تر زانت۔

چرے بُرزی دَر وراں پدَر بیت کہ ماہر ہبرے کہ گوشیں یا نبشتگ کنیں آئی ۽
ما یک خاصیں دالے ۽ درشان کنیں۔ یک ہبرے ماشر بزانیں کہ گشوگ توری چکے بہ
بیت ورنایے بہ بیت یا پیریں مردے یا گڑا وانند ہے بہ بیت یا ناوانند ہے چریشاں
ہر یکے وت یک خاصیں دالے ۽ ولئند انت بزاں ہر یکے وتی وتی داب ۽ گپ جنت
یانبشتگ کنت۔ مادرست وتی نژیک تریں مردماں شرزانیں ۽ ماچراہاں ہر یکے ۽ ہبر ۽
حال ۽ خاصیں داباں ہم پہ شری زانکاریں۔ اول وا آہانی توار، آہانی گوٹڈیں یا ڈراہیں
گالرد ۽ لہتیں خاصیں لبزانی کارمرز کنگ ۽ سَوَب ۽ توری آ منے دیم ۽ بہ بنت یا چٹاں اندیم،
ماہما ساہت ۽ زانت کنیں کہ اے کے انت کہ گپ جنگ ۽ انت۔ اے ہبر ۽ ہر کس زانت
کہ ہر زبانی ۽ تھر تھریں گالوار ہست انت۔ زبان زانتانی گوشگ ایش انت کہ
ہر زبانی ۽ یا گالوارے ۽ گشوگ ۽ وتی چند ۽ یک خاصیں گالوار کے (Sub-dialect یا
ذیلی لہجہ یے) ہست کہ چرائی ۽ اے دگہ بجا روکیں مردم زانت کن انت کہ کے گپ
جنگ ۽ انت۔ زبان زانت مردمانی اے خاصیں گالوارک Idiolect یا ”جندی گالوار“
گوش انت کہ آوت یک خاصیں ۽ جتائیں دالے ۽ ولئند انت۔

زبان زانتی ء لبرانکی نگدکاری

زبان زانتاں گوں لبرانکی نگدکاری ء چہ کوہنیں باریگاں سکلیں نژیکیں سیادی بوتگ ء انگت ہم ہست۔ اگاں من بگوشتاں کہ اے سیادی چہ دوہزار سال ء ہم کوہن ترانت گڑامن ردعباں۔ البت رند تری قرناں زبان زانتی ء لبرانکی نگدکاری جتا جتا ردوم کنان ء دیم ء روان کُتگ۔ بلئے ہے جتائی ء باوجود زبان زانت ء نگدکاراں چہ یک ء دگر ء نبشتکا نکاں باز مُک کپتگ۔ ادء من باز پُشت ء نہ رواں بلئے اے یک عجیبیں گپے کہ نوزدہمی قرن ء گڈی سالاں ء بیستمی قرن ء اول سمرء زانیکاراں زبان زانتی ء سائنسی بُن پدایر کُت ء ہے وہداں یورپ ء لبرانکی نگدکاری ء یک نوکیں جُنزے دیم ء آتک۔ اے نوکیں جُنزے فرانس ء شروع بوت۔ فرانسیسی نگدکاراں وتی Method (کارر ہندء) Explication de text یزاں ”سیاہگ ء گیش ء گیواری“ ء نام دات۔ آہانی نزدء نبیسکار ء زبان ء زبان ء خاصیں کارمرزی ء آئی ء جند ء آئی ء فکر ء نیت ء چہ زیات اہمیت ہست ات۔ پمیشکا آہاں زبان ء کارمرزی ء نیمگ ء گیشتر دگوش کُت۔ انگریز، یورپی ء امریکہ تی نگدکار چہ ہے جُنزے باز اثر مند بُوت اُنت۔

چیز کے سالان ء ء گڈ روسی ء پدء ”پراگ ء گردانک“ ء چیکو سلواکی زانیکاراں Formalism یزاں ”گوناپ زانتی“ ء بُن فکر (Theory) پیش کُت۔

چو فرانسسی نگد کارانی وژء آ بانی تمامی دِگوشی لبز انکی سیا بگ ء آئی ء زبان ء گوناپ
(Forms) ء دابانی (Styles) تپاس کاری ات۔ آ بانی کاررہند (Method) ء
تہء راجی تاریخ ء نمیسکار ء مقصد ء مراد ء چج بستارے نیست ات ”گوناپ زانتانی“
(Formalists) بُن فکر ء چہ یورپی ء امریکائی نگد کار سک اثر مند بُوت انت۔ ہمیشی ء
آ سرء امریکہ ء زُوت New Criticism ہزاں ”نوکیں نگد کاری“ ء جمنز شروع بُوت۔

ہنچو کہ زانتکاریں وانوک وت شُر زان انت کہ لبز انکی نگد کاری ء دو ہنچیں
بہر انت کہ چہ یک ء دگر ء پچبر جتانہ بنت، یکے داب زانتی انت ء دومی ”زیب زانتی“
ہزاں Aesthetics انت۔ نگد کار اے ہر دو بہراں دائم ء یک ء دومی ء ہمرائی ء کارمرز
کن انت۔ اے راستی ء ہر کس زانت کہ ہر نمیسکار یا شاعرے وتی یک خاصیں دابے
ء (اَسلو بے ء) واہند انت۔ اے نگد کار ء کار انت کہ آنمیسکار یا شاعر ء نبشتہ ء شعرانی
قدر ء آ بانی درجہ ء شاہگانی ء نہ تہنا نشان بدنت بلکیں آ بانی شُری ونزوریں ہم پڈر یکنت ء
آ بانی interpretation یا ”گال شونی ء“ ہم یکنت۔ البت زبان زانت ء کاررہند
(Method) چہ نگد کار ء کاررہند پہک ء جتا انت۔ آ زبان زانتی ء راہدارانی (اصولانی)
پدء ہبر ء سیا بگ ء بُن گپ ء دابانیتپاس کاری ء کنت۔

زبان زانتي ۽ لهيتيں دگه شاخ

(۱) راجماني زبان زانتي (Sociolinguistics)۔ اے شاخ ۽ پورا نيس نام Sociological Linguistics انت۔ زبان زانتي ۽ اے شاخ ۽ زانتيکار زبان ۽ راجمان (Society) ۽ سيادي ۽ تمايں تک ۽ پهنا تاني سرء گپ جن انت ۽ آباني تپاس کاری ۽ کن انت۔

(۲) تب زانتيں زبان زانتي (Psycholinguistics) يا Psychological Linguistics ايش هم زبان زانتي ۽ يك شاخ۔ ايش ۽ مردماني زبان زانتي سلوك (behaviour) ۽ اے سلوك ۽ پشت ۽ آباني تب زانتيں يا رُشني (ذهني) کارکرداني (Processes) سيادي ۽ نشان دنت۔

(۳) قوم دانيس زبان زانتي (Ethnolinguistics) يا انسان زانتيں زبان زانتي (Anthropological Linguistics) اے شاخ زبان زانتي ۽ انسان زانتي ۽ سيادي ۽ نشان دنت ۽ مردماني هبرء حال، نيشته ۽ سيا هگ ۽ آباني فگر ۽ حيا لاني، راجي (Social) ۽ دودا نكي (Cultural) جاوراني پشت درء، تپاس کاری كنت۔ وانوك حيران مہ بنت كه اے شاخ ۽ چتور دونام انت۔ ايش ۽ سوب ايش انت كه لهيتيں زبان زانت يك نام ۽ شمر تر زان انت ۽ دگه لهيتيں دومي نام ۽ پسند كن انت، بلتي ابیدچه نام ۽ آباني تپاس کاری ۽ کارر هبنده ۽ مزينيں فرق ۽ پيرے نيس۔ اے هر دونيں طك انسان زانتيں زبان زانتي ۽ سرء يك داب ۽ زور پر دبعنت۔

(۴) پہم زانتیں زبان زانتی (Neurolinguistics) یا Neurological Linguistics ۽ گال ۽ دومعنا آنت۔ یکے جان ۽ نازرک تریں رگ (nerves یا اعصاب) آنت ۽ دومی انسانی یا ساداری رُژن ۽ پہم (ذہن یا mind یا brain) آنت۔ زبان زانتی ۽ اے شاخ گوں پہم ۽ کاردارایت ۽ اے پہم زانتی (neurological) ۽ راہدارانی (اصولانی) پدۂ انسانی پہم ۽ پیاس کاری کنت کہ آ زبان ۽ کارمرزی ۽ چتور قابو (Control) کنت۔

(۵) فلسفہ کاریں زبان زانتی (Philosophical Linguistics)۔ زبان زانتی ۽ دومزنیں کردار یارول (Role) آنت۔ یکے ایش کہ اے فلسفہ ۽ بُن خیالانی یا (Concepts) ۽ بابت ۽ زبان ۽ کردار ۽ سمر ۽ چار ۽ بیچار کنت ۽ دومی زبان زانتی ۽ بُن فکر (theory) ۽ کارر بہند (method) ۽ فلسفہ کاریں درجہ ۽ سمر ۽ چار ۽ بیچار کنت۔ ادۂ یک بہرے ٹچک بگوشاں کہ فلسفہ کاریں زبان زانتی ۽ ”زبان ۽ فلسفہ“ گوں ہچ واسطہ نیست۔ زبان ۽ فلسفہ یک جتا ئیں بُن گپے ۽ اے زبان زانتی ۽ بدل ۽ فلسفہ ۽ چند ۽ یک شاخے۔

(۶) زبان ۽ فلسفہ (Philosophy of Language) یا زبان زانتی ۽ فلسفہ (Linguistic Philosophy)۔ ہنچو کہ من بزرۂ نبشتگ کُتگ، اے زبان زانتی ۽ ناں، فلسفہ ۽ شاخے۔ فلسفہ زانتاں چہ کوہنیں زمانگاں زبان ۽ شہر تہریں تک ۽ پہناتانی خاص طورۂ گال ۽ گالر دانی معناء سمر ۽ گپ جتگ ۽ آہانی فلسفہ کاریں پیاس کاری کتگ ۽ تنے وہدی ہم کن آنت۔ فلسفہ زانت لوٹ آنت بزانت کہ زبان ۽ بُن ۽ مہمہ ۽ لبر ۽ گالر دانی معناء یا معنابانی بُن درۂ حقیقت جی آنت؟ آ اے ہم زانگ لوٹ آنت کہ زبان چون ۽ پرچے یک خاصیں دابے ۽ کارمرزیت ۽ مردمانی آئی ۽ ہزاں زبان ۽ زانگ ۽ سمر پد بیگ ۽ قابلیت ۽ حقیقت چے آنت؟ ۽ زبان ۽ کارمرزی ۽ گوں دُنیا ئی راستیاں (realities) داں چے حدۂ سیادی ہست؟ آہانی ہے بُن گپانی سمر ۽ پٹ ۽ پول ۽ پیاس کاری ۽ آسراں زبان ۽ فلسفہ گوش آنت۔

دُنیاۓ زبان

دُنیاۓ زبان چُنت اُنت؟ آگوں یک ء دومی ء چے پیم ء سیادی کن انت؟ اولی جُست ء پُوسک آسان انت۔ تمامیں عالم مروچاں ہنچونز آ تنگ کہ زباناں یک ء یک ء شمار کنگ چ مشکلیں کارے نہ انت اُبت یک ہمرے شردل ء دارگ لوٹ ایت کہ اے زبان، زبان بہ بنت گالوار یا لہجہ مہ بنت۔ دومی جُست ء پُوسک آسان نہ انت۔ پرچے کہ ابید چہ زبان زانتی ء زانشت ء نہ ماے زبانی بندر ء زانت کنیں ء ناں آ ہانی سیادی ء گیشت کُت کنیں۔ پمیشکا اے کار ء مزنیں دُسیائی یے پکار بیت۔

گوش اُنت کہ دنیاۓ اُکل سے (۳) تادہ ہزار (۱۰۰۰۰) زبان ہست۔ بلئے زانکارانی گشگ ایش انت کہ سے ہزار (۳۰۰۰) باز کم انت ء دہ ہزار ء اُشمار (تعداد) چہ عدد ہم زیات تر انت۔ دہ ہزار ء اے اُشمار ء زبانی ہمراہی ء آ ہانی بے حسابیں گالوار ہم ہوار کنگ بوتگ اُنت کہ آ ہان ء ما پچہ زبان گوشت نہ کنیں۔

وُگلن ء وُگلن ء حساب ء پدء دُنیاۓ چار ہزار پنچ سد ء بیست ء دو (4522) زبان ہست اُنت۔

(C.F.Voeglin and F.M.Voeglin, Classification and Index of the world's languages, New York, 1977)

اے زبان زانتانی اُشمار چہ راستی ء باز نر یک انت، بلئے آ ہاں مُرگلین ء گار ء زیا نیں زبان ہم وتی اُشمار ء ہوار کنگ اُنت۔ ڈیوڈ کرسٹل پمیشکا گوش ایت کہ اے وہدی دُنیاۓ اُکل چار ہزار زبان ہست۔

(David Crystal, The Cambridge Encyclopedia of Language, 1992, P.285)

داں نو زدیہمی قرن ء زبان کوآساں (Philologists) ابید چہ چینی، جاپانی، کوریائی ء ملایائی زبانان، اے دگہ تمائیں زبانان ہند ء یورپی (Indo-European)، سامی (SEMITIC)، حامی (HAMITIC) ء یافشی (JAPHETIC) ٹکائی بہر زاننگ ات۔ آہاں دُنیا ء اے دگہ زبانانی بارو ء ہم کمو باز زاننگاری ہست ات بلئے بیستمی قرن ء زبان زانتی ء ردوم ء سائنسی پٹ ء پول ء تپاس کاری ء آسر ء آہاں تمائیں زبان جغرافیائی دمگاں بہر کت انت۔ آہاں سامی، حامی ء یافشی نام بہہہ مناسب نہ زانت انت پرچے کہ اے افریقہ ء ایشیاء سدانی سد زبانانی بُن ء بیہاں شرگیش ء گیوار کت نہ کن انت۔ نہ تہنا افریقہ ء ایشیاء زبانان بلکیں امریکہ ء آسٹریلیا ء آبانی کش ء گور ء زبانان ہم گیش ء گیوار کت نہ کن انت۔ آہاں اے نامان ء کہ واجہ نوح ء چکائی نام انت، سک کوتاہ ء محدود زانت۔ پمیشکا آ اے آسر ء سربوت انت کہ زبانان چہ جغرافیائی نام بزورنت۔

نوں ما اے تمائیں زبانانی کول ء ٹک ء آبانی زبانانی لڑاں وانوکانی دیم ء پیش کنیں۔ بلئے اے لڑانی تہ ما ڈلگ ڈلگیں زبانانی ناماں نبشتہ کنیں۔ اگاں ناں اے لڑہنچو ذراج کش ء بے تام بنت کہ وانوک پہک ء شزارمان انت۔

ہند ء یورپی (Indo-European) ٹک :

ہنچو کہ چہ نام ء پیداو ر انت اے ٹک ء یورپ ء ہندوستان ء زبان ہوار انت۔ ابید چہ اے زبانان ایران ء زبان اش ہم گوں اے ٹک ء گون کتگ انت پرچے کہ اے

زبان گول یورپ ۽ ہندوستان ۽ زبانان سک نژدیکیں سیادی کن آنت۔ ہند ۽ یورپی یا ہند ۽ جرمنیک (Indo-Germanic) ٹک ۽ بازیں کول ۽ شاخ ہم ہست آنت۔ اے کول ۽ آہانی شاخانی لڑچوش آنت:

جرمنیک (Germanic) کول: براں ہما زبان کہ چہ کوہنیں جرمن زبان ۽ درکپتگ آنت چوکہ انوگیں جرمن، انگریزی، ڈچ، یا فلیمش (Flemish) کہ ہالینڈ ۽ زبان آنت ۽ سویڈش، نارویجی ۽ ڈینش (یا ڈینمارکی زبان) اے ہر سئیں زبان چوہندی ۽ اردو ۽ وڑ ۽ ہند ۽ یکیں زبان آنت ۽ سویڈن، ناروے ۽ ڈینمارک ۽ مردم یک ۽ دگر ۽ زبانان سرپد ہم بنت۔ بلئے سیاسی ۽ جغرافیائی جتنائی ۽ سوب ۽ اے زبان چہ یک ۽ دگر ۽ کم کم ۽ دور بیان بونگ آنت۔ اے کول ۽ آئیس لینڈی، (Icelandic) ۽ فریسی (Frisian) زبان ہم ہوار آنت۔ زانیکارانی گوشگ ایش آنت کہ کوہنیں انگریزی زبان، کہ آئی ۽ اینگلوسیکسن (Anglo-Saxon) ایش ہم گوشگ، ہند ۽ چہ فریسی زبان ۽ درکپتگ۔

بالٹو-سلاوی (Balto-Slavic) کول: ہنچو کہ چہ نام ۽ پڈر آنت اے کول ۽ بالٹی (Baltic) زر ۽ کر ۽ گورانی زبان ۽ سلاوی شاخ ۽ زبان ہوار آنت۔ چہ بالٹی زبانان مروچاں تہنالیٹیویائی یا لیتش (Lettish) لتوآئی (Lithuanian) ۽ ایستونی (Estonian) زبان پشت کپتگ آنت۔ البت سلاوی زبان باز آنت چوکہ روسی (Russian) پولش (Polish) بلغاری (Bulgarian) سربو-کروآت (Serbo-Croat) براں سربیا (Serbia) ۽ کرواشیا (Croatia) ۽ زبان، یوکرینی (Ukranian) بیلوروسی (Belorussian) مقدونی (Macedonian) چیک (Czech) سلوآک (Slovak) ۽ دگہ لہتیں کسان ۽ مزنیں زبان۔

سیلٹی یا کیلٹی (Celtic) کول: سیلٹی اولی قوم ات کہ آئی تمن ۽ ٹک
 چہ واجہ عیسیٰ ۽ پنج سد ۵۰۰ سال پیسہ یورپ ۽ مزن ڈگار (بر اعظم) ۽ شنک ۽ تالان
 بوت انت ۽ وتی ہند ۽ یورپی زبان اش یورپی ٹکاں شنک کت۔ رند تر ۽ بازیں قرنائی
 گوزگ ۽ سوب ۽ اے زبان بازیں گالواراں بہر بوت ۽ کم کم ۽ اے درست جتائیں
 زبان جوڑ بوت انت چو کہ گول (Gaul) یا گلی (Galli) ماں ہنوگیں فرانس ۽، گلاتی یا
 گلاشی (Galatian) ماں انوگیں اٹلی ۽ تہ ۽ سیلٹی پیری ہنوگیں اسپین ۽۔ اے ہر سیلٹیں
 زبان مروچاں پہک ۽ گار ۽ زیان بوتگ انت۔ تہنا برطانیہ ۽ فرانس ہما ملک انت کہ اودہ
 سیلٹی زبان انگلت پشت کپتگ انت۔ برطانیہ ۽ چہ انگریزاں پیش سیلٹی تمن ۽ ٹک
 جہ مینند بوتگ انت۔ سیلٹی زبان برطانیہ ۽ آئرلینڈ ۽ دوشا خاں بہر انت۔ بزاں بریتونی
 (Brythonic) ۽ گوئے ڈیلی (Goedelic) شاخ برطانیہ ۽ جند نام چہ ہے بریتونی ۽
 گال ۽ زورگ بوتگ۔

بریتونی ۽ کسانیں شاخاں گمبری (Cumbrian) زبان کہ مروچاں نہ مننگ،
 ویلش (Welsh)، بریتون (Breton) کہ زرباری فرانس ۽ بریتنی (Brittany) ۽ دمگ
 ۽ کارمز بیت ۽ کورنی (Cornish) زبان بزاں کورن وال (Cornwall) ۽ دمگ ۽
 زبان ہوار انت۔ کورنی زبان اٹکل سد ۶۰۰ (۱۵۰) سال پیسہ گاروزیان بوتگ۔

گوئے ڈیلی (Goedelic) شاخ: اے شاخ دوکستریں شاخاں بہر انت۔
 یکے ۽ آئرش گے لک (Irish Gaelic) ۽ دومی ۽ اسکاتش گے لک (Scottish Gaelic)
 گوئش انت۔ آئرلینڈ ۽ اسکات لینڈ ۽ کلگ ۽ دیاتاں مردم تنے وہدی اے
 زبانان گپ جن انت۔ آئرلینڈ ۽ گے لک انگریزی ۽ ہمرانی ۽ سرکاری زبان انت ۽ اسکول
 ۽ مستریں وانگ جاہاں وانینگ ہم بیت۔

اٹالک (Italic) کول: ہنچو کہ وانوک شمرزان آنت کہ روم ء مزن بادشاہی (Roman Empire) ء زبان لاتینی بُوتگ۔ بلئے چارمی قرن ء اے مزن بادشاہی ء پڑوش وَرگ ء رند ہم تابازیں قرناں اٹلی ء کش ء گور ملکاں لاتینی کارمرز بُوتگ، بلئے یازدہمی داں پانزدہمی قرن ء اے زبان کم کم ء گار بیان بُوت۔ یورپی مردماں لاتینی ء بدل ء آئی ء چند ء گالواراں گپ ء تزان بناکت۔ لاتینی ء اے گالوارشش مزنیں گالواراں بہرات آنت۔ بزاں اٹلی، فرانس، اسپین، پرتگال، رومانیہ ء کتالونیا (Catalonia) ء گالوار۔ ہنچو کہ چہ ملکائی ناماں پیداوَر انت اِشاں اِٹالین، فرانسیسی، اسپینی، پرتگالی، رومانیائی ء کتالان (Catalan) گوش آنت۔ کتالونیا مروچاں اسپین ء بہرے۔ لاتینی ء اے گالوار کم کم ء چہ یک ء دومی ء ہنچو گستاوت آنت کہ وت جتناں ء آراتیں زبان جوڑ بُوت آنت۔ اے تمائیں زبانان اٹالک یا رومانس (Romance) زبان گوش آنت۔

ہند ء یورپی ء دوزبان ہنچین آنت کہ آباں گول اے دگہ ہند ء یورپی زبانان ہنچ تچکیں سیادی نیست۔ اے دوئیں زبان اَلبائی (Albanian) ء آرمینی (Armenian) آنت۔

ہند ء ایرانی (Indo-Iranian) کول: ایشی ء ہندوستان ء ایران ء ہند ء یورپی زبان ہوار آنت۔ زبان زانت ہند ء ایرانی زبانان دوشاخاں بہرکن آنت۔ بزاں ہند ء آریائی (Indo-Aryan) یا اِنڈک (Indic) شاخ ء ایرانی (Iranian) شاخ۔ ایرانی شاخ ء ایران، افغانستان، تاجکستان، اوسیتیا، کردستان ء بلوچستان ء زبان ہوار آنت۔ بزاں فارسی (کہ ایشی ء دَرَمی ء تاجک زبان ہم گوش آنت) بلوچی، کُردی، پشتو ء اوسیتی (Ossetic) بزاں اوسیتیا (Ossetia) ء زبان کہ قفقاز ء کارمرز بیت۔

ہند ء آریائی یا ہندوستانی (Indic) شاخ: مروچاں زبان زانت، ہند ء آریائی ء بدل ء Indic (ہندوستانی) ء نام ء زیات کارمرزکن انت۔ اے شاخ ء اہم ترین

زبان سنسکرت بُوتگ کہ آہندھی (یا اُردو) راجستانی، بنگالی، سندھی، پنجابی ء اے دگہ بازیں زبانانی بُن پیرک زانگ بیت۔ اے شاخ ء اے دگہ زبان ایش انت: بہارٹی، پہاڑی، اوڑیا (اوڑیسا زبان) گجراتی، مراٹھی، سنگھالی یا سنہالی (بزاں سری لنکا ء زبان) مال دیوی ء دردی زبان ہوار انت۔ دردی وت یک زبانے نہ انت اے زبانانی یک کسانیں شاخے کہ اشی ء کشمیری، بلتی (بلتستانی) ء چترال ء گلشا ء کھوار ء رودر آ تکی افغانستان ء پشائی ء شنا زبان ہوار انت۔

منے اے نبشتا نک سک ذراج کش بیان انت۔ من لوٹاں وتی پیرا ء گوٹڈ بگراں۔ بلنے یک ہبرے اداء شُر پڈر بکناں کہ ہند ء یورپی زبانانی بابت ء من پہ زانت بہر بہرے (تفصیلاً) نبشتہ کتگ کہ منے وتی بلوچی زبان ہے ٹک ء بہر انت۔ دگہ یک سو بے ایش انت کہ زبان زانتاں ہند ء یورپی ء پٹ ء پول ء مپاس کاری ء ٹیکنیک (Technique) ء کارر ہندے (Method) پہ دُنیا ء اے دگہ زبانانی پٹ ء پول ء کارمرز کتگ انت۔

زبانانی اے دگہ ٹکانی لڑچوش انت:

اُورآلی (Uralic) ٹک: زبانانی اے ٹک روس ء کوہانی اُورآلی مات بندے آئی ء کش ء گوراں بگروبرکتی نیمگ ء داں فنلینڈ (Finland) کارمرز بیت۔ اے ٹک دوکولاں بہر انت یلے رودر آ تکی ء دومی روبرکتی یافتن ء اُوگارک (Finno-Ugaric) کول انت۔ فن ء اُوگارک کول ء ابیدچہ لہتیں دگہ کسانیں زبانانِ فینش (Finnish) ء ہنگرآ (Hungarian) مَستریں زبان انت۔ ہنگرآ زبان ء میگیار (Magyar) ہم گوش انت کہ اُوگارک ء شاخ بہرے انت۔ اُورآلی ء رودر آ تکی کول ء اے زبان ہوار انت:

خانتی (Khanti) اوستیاک (Ostyak) یوراک (Yurak) ۽ اُدمرت (Udmurt) کہ قفقاز ۽ سیم سراں کارمرز بنت۔

قفقازی (Caucasian) ٹکٹ: قفقاز اُور آل ۽ وڑ ۽ کوہانی مزنیں مات بندے کہ رُوس ۽ زربار ۽ انت۔ اے ٹکٹ ۽ چل ۽ کساس ۽ زبان ہست کہ چشاں لہتینانی نام ایش انت:

آوار (Avar) لیزگی (Lezgian) چیچن (Chechin) انگش (Ingush) سمرکسی (Circassian) آبارہ (Abaza) ادیغہ (Adighe) ۽ اُویک (Ubyk) زبان۔ نوزدہ سد ۽ تود ۽ دہ سالی ۽ اُویک ۽ کارمرز کنوک حسابی ات انت۔ نزانیں باریں اے زبان تنے وہدی پشت کپتگ یاناں۔ زبان زانتی ۽ زانشت ۽ اے زبان ۽ مزنیں اہمیت ہست پرچے کہ اشی ہشتادنا آجوبیں توار (Consonants) یا حروف صحیح ہست انت۔

کوہنیں سائبیریائی (Palaeosiberian) ٹکٹ: ہنچو کہ چہ نام ۽ پیداوار انت۔ اے سائبیریائی زبان انت۔ چشاں لہتیں زبانی نام ایش انت: گچکی (Kuchki) کوریاک (Koryak) کام چدل (Kamchadal) النتور (Alintor) یوکاغیر (Yukaghir) ۽ گیلیاک (Gilyak) گیلیاک وت پہک ۽ جتائیں زبانی ۽ ایش ۽ گوں اے دگہ سائبیریائی زبانان ہچ سیادی نیست۔ لہتیں زبان زانت جاپائی (Japanese) ۽ کوریائی (Korean) زبانان ہم چھے سائبیریائی ٹکٹ ۽ زان انت، بلے گیشتریں زبان زانت اے ہبر ۽ قبول نہ کن انت۔

التائی (Altai) ٹکٹ: اور آلی ۽ قفقازی ٹکانی وڑ ۽ اے ٹکٹ ۽ زبان گیشتر التائی مات بند ۽ ڈگار ۽ دمگاں کارمرز بنت۔ اے مات بدنیا می اشیاء انت۔ اے ٹکٹ ۽ زبان چہ

بلقان (Balkan) ۽ مُلکاں بگرداں ایشیاء گوریچان ۽ رودر آتلی مُلک ۽ دُمگاں شنگ ۽ تالان بوتگ اُنت۔ اے ٹک ۽ چَل (۴۰) ۽ کساس ۽ زبان ہست۔ ایشی ۽ سزمیں کول اُنت۔ بزاں تُرکستانی (Turkic) کول، منگولیائی (Mongolian) کول ۽ مَنچو۔ مُنگس کول۔

تُرکستانی (Turkic) کول اے ٹک ۽ مستریں کول اُنت ۽ ایشی ۽ مستریں زبان انوگیں تُرکی (Turkish) زبان اُنت۔ اے کول ۽ اے دگہ زبان ایش اُنت :

آذربائیجانی (Azerbaijani) تُرکمن (Turkmen) اُزبک (Uzbek) کرغیزی (Kirghiz) کزانچی (Kazakh) تاتاری (Tartar) ۽ یوگور (Uighur) زبان۔

منگولیائی کول : اے کول ۽ مستریں زبان منگول (Mongol) اُنت۔ چہ منگول ۽ ہمسایہ زبان لہتیں ایش اُنت : بُریات (Buryat) داگر (Dagur) مونگور (Monguor) ۽ اویرات (Oyrat) زبان۔

مَنچو۔ مُنگس (Manchu-Tungus) کول : مَنچو، مَنچوریاء زبان اُنت ۽ سزمیں تاریخی اہمیت دار ایت، بلتے افسوس کہ ایش ۽ اے کول ۽ اے دگہ زبان کم ۽ گاریان اُنت۔ چینی ۽ تبتی (Sino-Tibetan) ٹک : اے دگہ ٹکانی وڑ ۽ چینی ۽ تبتی ہم یک جغرافیائی نامے اگاں ناں چینی ۽ تبتی زبانوں یک ۽ دومی چچ نیمیں سیادی نیست۔ مَنچو کہ چہ نام ۽ پدُر اُنت اے ٹک ۽ دومزین کول اُنت۔ یکے ۽ چینی ۽ دومی ۽ تبتی کول گوش اُنت۔

چینی کول : اے کول ۽ مستریں زبان چینی اُنت۔ راستی ۽ بچارے چینی یک زبانے نہ اُنت۔ ایشی ۽ چُک ۽ نُماسگیں زبان سک باز اُنت کہ اے دُرست بندر ۽ چینی زبان ۽ گالوار بوتگ ۽ انگت ہم ہست اُنت۔ اے زبانانی مردم باز کم یک ۽ دگر ۽ سُر پد بنت۔

بلئے ہنچو کہ جتا جتا ئیں ملکانی عرب گوں یک ء دومی ء ”لبرانکی عربی“ ء وسیلہ ء حال شونی
 (communicate) کن انت، ہے وڑ ء چینی ء اے تہر تہریں گالواراں کارمرز کنوک
 ”لبرانکی چینی“ ء وسیلہ ء گوں یک ء دگر ء گپ جن انت۔ چینی زبان چہ سے ہزار ء پنج
 سد (۳۵۰۰) سال ء یک یم ء سیاہگ بند (Record) کنگ بوتگ کہ ایشی ء آسر ء
 زانکاراں چینی ء پہ یک لبرانکی ء یک تہریں (Standard) زبانے جوڑ کنگ کہ ایشی ء
 وین یان (Wen Yan) گوش انت۔ چینی کول لہتیں اے دگہ زبان، کہ انگت ”گالوار“
 گوشگ بنت، ایش انت: یوہے (Yueh) ہکا (Hakka) کان (Kan) منڈارن
 (Mandarin) من پے (Minpei) من نان (Min Nan) ء وو (Wu) زبان۔

تہتی کول: اے کول ء زبان تہت، برما (یا میانمار) ء کش ء گور ء ملکاں کارمرز
 بنت ء ایشی ء سے سد (۳۰۰) ء کساس ء زبان ہست۔ اے کول ء مستریں زبان تہتی ء
 برمی انت۔

تائی یا تھائی ٹک: اے ٹک ء زبان زیر بار ء رو دراتگی ایشیاء ملکاں
 کارمرز بنت چو کہ تھائی لینڈ، لاؤس، ویٹنام، چین، برما ء ہندوستان۔ اے ٹک ء
 مستریں زبان ایش انت: تھائی (Thai) لاؤ (Laotian) شان (Shan)،
 یوان (Yuan) ء ننگ (Nung) زبان۔

آسٹرونیشیائی (Austronesian) ٹک: اے ٹک ء ملایو پولی نیشین
 (Malayo-Polynesian) ٹک ہم گوش انت۔ ہنچو کہ چہ نام ء پیداوار انت ایشی ء
 آسٹریلیا ء کش ء گور ء ملک ء دمگانی ء پولی نیشیا (Polynesia) ء زبان ہوار انت۔
 ملاگاسی (Malagasy) زبان کہ مدگاسکر (Madgaskar) ء زبان انت گوں ہے

ٹیک ء ہوار انت۔ مڈگاسکر ہندی مزں زر (نحر ہند) ء یک جزیرہ ء ٹلکے کہ افریقہ ء
 نژیک ء انت۔ ملاگاسی چہ کوہنیں ملایائی (Old Malay) زبان ء درکپنگ۔ ایشی ء
 سوب ایش انت کہ انڈونیشیائی باپاریاں چنت قرن پیسراے جزیرہ در گیہتگ ء انڈونیشی
 مردم اودے آباد بیان بوتگ انت۔ انڈونیشیاء مسترین زبان ملایائی ء جاوائی (Javanese)
 انت۔ پیشکا ملاگاسی ء سرء ملایائی ء جاوائی زبانانی تاثیر ہست۔ آسٹرونیشیائی زبانان چہ
 بیست کروڑ ء ہم زیاتیں مردم کارمرز کن انت۔ اے ٹک ء پنچ سده (۵۰۰) بگرتا ہپت
 سد (۷۰۰) زبان ہست۔ اے ٹک ء مسترین زبان ملایائی، جاوائی، فیلیپینو (Filipino)
 یا ٹگالوگ (Tagalog) سندا آئی (Sundanese) سیبوانو (Cebuano)،
 ملاگاسی (Malagasy) ء ماڈوری (Madurese) زبان ہوار انت۔

ہند ء ایمنی (Indo-Pacific) ٹک : اے ٹک ء تہ ء رودراتکی ہندوستان
 ء جزیرہانی ء ایمنیں مزں زر (Pacific Ocean) ء ٹلک ء جزیرہانی زبان ہوار انت۔
 اے زبانانی اُشمار چہ ہپت سد (۷۰۰) زبانان ہم گیشتر انت۔ لہتیں زبان زانت
 ملایائی، انڈونیشی بھاسا (انڈونیشیاء سرکاری زبان کہ بندرء ملایائی ء گالوارے)
 فیلیپینو (Filipino) ملاگاسی (Malagasy) جاوائی (Javanese) ء سندا آئی ء
 (Sundanese) ہم ہند ء ایمنی ء بہرزان انت۔ اے ٹک ء گیشترین زبان نوکیں گنی
 (New Guinea) ء آئی ء کش ء گور ء ملک ء جزیرہاں کارمرز بنت۔ ہند ء ایمنی ء
 لہتیں زبان ایش انت : موٹو (Motu) چامورو (Chamorro) ماوری (Maori)
 گلبرتے (Gilbertese) ٹاہیتی (Tahiti) ٹونگی (Tongan) سہ موئی (Samoan)
 فیجی (Fijian) ء آندمانی (Andamanese) بزاں آندمان ء جزیرہ زبان۔

جاپانی ء کوریائی زبان: زبان زانتاں اے ہر دو زبانانی سرء باز دلسیائی کش اتگ
 بلنے ایشانی بُن ء بیہمہ ء گوں اے دگہ ٹک ء کولاں ایشانی سیادی ء بابت ء آتے وہدی ہم پہک
 ء تپاک نہ انت۔ اے دگہ ٹکاں بل، اے زبانانی گوں یک ء دومی سیادی ء ہم تنے وہدی اَلْم
 کنگ نبوتگ۔ براں اے ہر دوئیں زبان چہ یک ء دومی ء ہنچو جتا انت ہنچو کہ بلوچی ء چینی
 زبان۔ لہتیں زبان زانت اشاں گوں اَلتائی ٹک ء ہوارکن انت ء لہتیں گوں کوہنیں سانبیر یائی
 ٹک ء لہتیں دگہ اشاں ”جڈ زبان“ (Language Isolates) زان انت۔ ”جڈ زبان“
 ہما زبانان گوش انت کہ آہاں دُنیا ء چچ دگہ زبانے ء گوں سیادی سمیت۔

ڈراوڑی (Dravidian) ٹک: اے ٹک ء زبان ڈرست زرباری
 ہندوستان ء کارمرزبنت۔ تاریخ زانتانی گوشگ ایش انت کہ چہ زرباری رُوس ء چست
 بیوکیں آریائی (Aryan) یا ہند ء یورپی ٹمن ء ٹکاںی اُرش ء اَلگار ء مُلک گیری ء پیسر
 ہندوستان ء جہہ منندیں مردمانی زبان ڈراوڑی بوتگ۔ بلنے ہند ء یورپی ٹکاں اے دراوڑ
 زبانیں ٹمن ء ٹکاں ء ہندوستان ء زرباری دَمگاں تیلانک دیان کتگ۔ اے ٹک ء کوہن
 ترین زبان تامل (Tamil) انت کہ ایشی ء لبرانکی میراث چہ واجہ عیسیٰ ء ہم سے سد ۳۰۰
 سال پیسر سیاہگ بند (Record) کنگ بوتگ ء اشی ء کلاسیکی توری انوگیں لبرانک
 سک پُرمڈی ء پراہ ء شاہگان انت۔ دراوڑی ٹک ء اے دگہ زبان ایش انت:
 تملیگو (Telegu) گنڈ (Kannada) ملیالم (Malayalam) گونڈی (Gondi)
 کُرُکھی (Kurukhi) کوئی (Kui) ء مالتو (Malto) زبان۔ عجبین ہبر ایش انت کہ
 زبان زانت منے وتی براہوئی زبان ء دراوڑی ٹک ء زبانے زان انت۔

افریقائی زبان: افریقائی مزن دُگار (بڑا عظم) ء ہزارانی حساب ء زبان کارمرزبنت۔
 زانتکاراں اے ڈرستیں زبان چارمزنیں ٹکاں بہر کتگ انت کہ ایشانی نام ایش انت:

- 1- نیجیر کانگو (Niger-Congo) ٹک۔ 2- نیلی صحارائی (Nilo-Saharan) ٹک۔
 - 3- خوئیائی (Khoisan) ٹک۔ 4- افریقی ایشیائی (Afro-Asiatic) ٹک۔ ہنچو کہ
- چہ ناماں پیداوار انت۔ اے درست جغرافیائی نام انت۔ اے ٹکانی لڑچوش انت:

نیجیر کانگو (Niger-Congo) ٹک: اے ٹک ء یک ہزار شش سو و پنجاہ (۱۶۵۰) ء کساس ء زبان ہست کہ اے تمامیں صحاراء ریک پاد ء جہلی ٹک ء د مگاں گشگ بنت۔ چرے زبانان ڈ لگ تریں زبان ایش انت بانتو (Bantu) ء کول ء زبان بزاں سواحلی (Sawahili) کونگو (Kongo) روانڈا (Rwanda) ماکوا (Makua) خوسا (Xhosa) سنگو (Sango) ء گبایا (Gbaya) زبان۔ ابید چہ بانتوئی زبانان اے ٹک ء دگہ ڈ لگ تریں زبان ایش انت:

یوروبا (Yoruba) فُلانی (Fulani) اِگبو (Igbo) لیفک (Efik) تیو (Tiv) اکان (Akan) دیولا (Diyula) ء میندے (Mende) زبان۔

نیلی صحارائی ٹک: بزاں ہما زبان کہ نیل ء مزن کور ء کش ء گوری ٹک ء صحارائی ٹکاں کارمرز بنت۔ اے ٹک ء پنجاہ ۵۰ ء کساس ء زبان ہست۔ چرے زبانان لہتینانی نام ایش انت: نوبی (Nubian) یا قبطی (Coptic) کہ سوڈان ء مصر ء کارمرز بیت، ن دی (Nandi) باری (Bari) ماسائی (Masai) لو (Lou) ڈنکا (Dinka) کانوری (Kanuri) ء فور (Fur) زبان۔

خوئیائی ٹک: افریقہ ء زبانانی اے کسان تریں ٹک انت ء ایشی ء پنجاہ ۵۰ ء کساس ء زبان ہست۔ چرے زبانان ڈ لگ تریں زبان ایش انت:

سند اوے (Sandawe) ہتسا (Hatsa) ء کوادی (Kwadi) زبان۔

افریقائی ء ایشیائی ٹکٹ: اے ٹکٹ ء زانتکاراں پیسرہ (بزائ چہ پیستمی قرن ء پیسر) حامی ء سامی (Hamito-Semitic) ء نام داتگ آت۔ بلتے مروچاں زبان زانت ”افریقائی ء ایشیائی“ ء نام ء گیشتر کارمرز کن آنت۔ اے ٹکٹ ء زبان گوریچان ء رودراتکی افریقہ ء زربار ء روبرکتی ایشیاء کارمرز بنت۔ ایشی ء دوسد ء کساس ء زبان ہست۔ اے ٹکٹ ء کوہن تریں زبان اکادی (Akkadian)، آموری (Amorite)، موآبی (Moabite)، فینیقی (Phoenician) عبرائی (Hebrew) ء کوہنیں آرامی (Old Aramaic) بوتگ آنت۔ اے تمائیں زبان قرناں پیسرگار ء زبان بوتگ آنت۔ البت اسرائیلی حکومت ء عبرائی زبان ء اژنوک زندگ کنگ ء کوشست کتگ۔ ہنچو جاہ کیت کہ آ اے کار ء شرسوب مند بوتگ آنت۔ پرچیکہ اسرائیل ء گیشتریں مردم مروچاں یا و عبرانی ء گپ جن آنت یا گڑا شرسر پدے بنت۔ اے ٹکٹ ء مستریں زبان عربی آنت کہ قرآن ء اسلام ء پاکیں زبان زانگ بیت۔ عربی زبان، ہنچو کہ وانوک شمرزان آنت، گوریچانی افریقہ ء نیامی رودراتک ء کارمرز بیت۔ گوستگیں پانزدہ سد سالاں عربی بے حسابیں گالوار ء گال وارکانی (Sub-dialects) تہ ء بہر بوتگ۔

اے گالوار ہنچو بازانت کہ یک دمگے ء مردم دومی دمگ ء مردمانی گالواراں یا و سر پدے بنت یا گڑا ہیلتے سر پدے بنت۔ اگاں کسے وانندیں مردے گڑا آ لبرانکی عربی ء وسیلہ ء گوں اے دگراں حال شونی (Communicate) کنت۔ عربانی یلی ء یکجاہی ء مستریں سوب قرآنی ء لبرانکی عربی آنت۔ ”افریقائی ء ایشیائی“ ٹکٹ ء اے دگے ڈلگیں زبان ایش آنت: ہمہاری (Hamharic) بزائ حبشہ یا ایتھوپیا ء زبان، تگرینیا (Tigrinia)، گراگے (Gurage) زبان کہ اے درست حبشہ، صومالیا ء کینیا ء ٹکاں کارمرز بنت۔ افریقائی ء ایشیائی ٹکٹ ء دگہ ہم سے کول ہست بزائ

بربرتی (Berber) کوشی (Cushite) ء چاڈمی (Chadic) کول کہ ایشانی پیرا
چوش انت:

بربرتی کول : گوریچانی افریقہ ء چہ بیست ء (۲۰) گیش بربرتی زبان
کارمرز بنت۔ اے کول ء ڈلگس زبان ایش انت: رِف (Riff) قبیلے (Kabyle)
شلوح (Shluh) ء تماشک (Tamashek) زبان۔

کوشی کول: اے کول ء تہ ء سی ء کساس ء زبان ہست کہ چراہاں
لہتس ایش انت: صومالی (Somali) اوموٹی (Omotic) ولامو (Walamo) ء
اورومو (Oromo) زبان۔

چاڈمی کول: اے کول ء اٹکل سد ء پنجہ ۱۵۰ زبان ہست۔ چہ درستاں
مستریں زبان ہوساء (Hausa) انت۔ چریشی ء ابیددگہ لہتس زبان ایش انت :
رون (Ron)، بولے (Bole)، بُورا (Bura)، کام وے (Kamwe)، باتا (Bata)،
گیدر (Gidar) ء سوکورو (Sokoro) زبان۔

آسٹریلیا ء مزن ڈگار ء زبان: ہنچو کہ وانوک شرزان انت۔ آسٹریلیا ء
مزن ڈگار (بر اعظم) ء سرکاری زبان انگریزی انت بلئے انگریزانی ملک گیری ء ء پیسر
اود ء بندری جہہ مننداں وتی وتی زبانان گپ جتگ۔ یک اٹکلے ایش انت کہ ہندوہمی
قرن ء سے سد ہزار (۳۰۰،۰۰۰) بندری (Aboriginal) مردم اود ء بندوک بوتگ
انت ء آبانی ٹکاں پنج سد (۵۰۰) زبان کارمرز کتگ۔ بلئے انگریزانی ملک گیری ء برکت
ء مروچاں چہ پنجہ ہزار مردماں ہم کم تر وتی زبانان گپ جن انت کہ آبانی اُشمار چہ دوسد
پنجہ ہم کمتر انت۔

زائیکاراں اے بندری زبانان بیست ء ہشت (۲۸) کولاں بہرکتگ۔
 چرے کولاں بیست ء ہشت آسٹریلیا ء گوریچانی دمگاں کارمرز بنت ء یک کولے کہ
 آئی ء پاما۔ نیوگان گوش انت اے مزن ڈگار ء اے دگہ درستیں دمگاں کارمرز بیت۔
 اے درستیں کولانی مستریں زبان ایش انت: تی وی (Tiwi) وال مت جری
 (Walmartjari) وال پیری (Walpiri) آرندا (Aranda) ماہوگ (Mabuyag)
 ء گن ون گو (Ginwingu) زبان۔

گوریچانی امریکہ ء زبان: ہنچو کہ وانوک شرزان انت امریکہ دوٹوہیں مزن
 ڈگاراں (Continents) تہ ء بہر انت۔ بزاں گوریچانی امریکہ ء زرباری امریکہ۔
 گوریچانی امریکہ دوٹوہیں ملک بزاں ”امریکہ ء ہمتپاکیں ریاست (U.S.A.)“
 کیناڈا (Canada) گرین لینڈ (Green Land) ء ہشت کسانیں ملک ہست انت
 کہ اے درست نیامی امریکہ (Central America) ء انت۔ اے کسانیں ملکانی نام
 ایش انت:

میکسیکو (Mexico) گواتے مالا (Guatemala) ہندوراس (Honduras) ایل
 سلوادور (El Salvador) نکاراگوا (Nicaragua) کوسٹاریکا (Costa Rica)
 پاناما (Panama) بے لیز (Belize)، امریکہ ء ہمتپاکیں ریاست (U.S.A.) ء
 کینڈا ء سرکاری زبان مروچاں انگریزی انت ء نیامی امریکہ ء تمامیں ملکانی سرکاری
 زبان اسپینی انت۔ بلئے اے مزن ڈگار ء اسپینی ء انگریز ملک گیرانی مان رچگ ء
 پیسراد ء بندری مردم ہندوک بوتگ انت کہ آہاں اسپینی ء انگریزاں ”سہریں ہندی“
 بزاں (Red Indian) ء نام داتگ ء مروچاں آہاں ”امریکائی ہندی“

(American-Indian) گوٹش اَنت۔ اے بُندری مردم ہزارانی ٹمن وٹکائی تہ ء بھر بُوتگ اَنت ء چریشاں ہر یکہ ء ءوت ء یک جتا نیں زبانے بوتگ۔ اسپنی ء انگریزیں رُمبانی الگار ء کُشت ء کُشار ء آسمر ء بُندری مردمانی سدانی سدمن ء ٹک پہک ء گار ء زیان بوتگ ء آبانی ہمراہی ء آبانی زبان ہم گار بوتگ اَنت۔ انوں ہم ہر دہ ء بیست سال ء رند او د ء بازیں زبان زیان ء گار بیان اَنت۔

- اے مزن ڈگار ء بُندری زبان چہ یک ہزار ء (۱۰۰۰) ہم گیشتر اَنت۔
 زبان زانتاں اِشان ء نوہ مزنیں ٹکائی تہ بھر کتگ چوکہ:
- 1۔ اَلگون کُوٹی (Algonguian) ٹک: ایشی ء سی (۳۰) زبان ہست۔
 - 2۔ پیٹوٹی (Penutian) ٹک: ایشی ء زبانانی اُشار شست (۶۰) ء کساس ء اَنت۔
 - 3۔ ہوکا (Hoka) ٹک: کہ ایشی ء سی (۳۰) زبان ہست۔
 - 4۔ ما کرو۔ چب آچی ٹک: اے ٹک ء اٹکل پنجاہ (۵۰) زبان ہست۔
 - 5۔ نا۔ دے نے (Na-Dene) ٹک: ایشی ء زبانانی اُشار، درستی سی (۳۰) اَنت۔
 - 6۔ ما کرو۔ سیوٹی (Macro-Siouean) ٹک: اے ٹک ء تہ ء بیست ء شش (۲۶) زبان ہست۔ چریشاں ابید سے ٹک ہنچیں اَنت کہ آبانی زبان باز کم ء حسابی اَنت۔ اے ٹکائی لڑ چوش اَنت:

7۔ ازٹیک۔ ٹانوتی (Aztec-Tanoan)

8۔ اوٹو۔ مانگوے ٹی (Oto-Manguen)

9۔ ایسکیمو۔الیوٹ (Eskimo-Aleut) چریشاں ابیدیسی (۳۰) زبان ہنچیں
 انت کہ آہاں اے دگہ زبانوں گوں پچ سیادی نیست بزاں اے تمامیں ”جڈ زبان“
 (Language isolates) انت۔

زرباری امریکہ ء زبان: ابید چہ برازیل ء (Brazil) کہ اودے سرکاری
 زبان پرتگالی انت اے مزن ڈگار ء اے دگہ دزستیں ملکانی سرکاری زبان اسپینی انت۔
 چوانگریزانی وڈ ء اسپینی ء پرتگالی ملک گیراں ہم اے مزن ڈگار ء بندری مردم مزنیں کشت ء
 گشار ء ہون ریچی ء پدوتی زیر دست کتگ ء آہاں چہ ہروڑیں حقے ء پھک ء زبہراش
 کتگ انت۔ ہے سوب انت کہ آہانی اُشمار روج پہ روج کم بیان بوتگ۔ گوش انت کہ اے
 مزن ڈگار ء ملکاں دوہزار (۲۰۰۰) ء کساس ء بندری زبان بوتگ انت۔ بلے ہنچو کہ بازیں
 زبانانی گوشوک گار ء زیان بوتگ انت آہانی ہمراہی ء آہانی زبان ہم پشت نہ کپتگ انت۔ ادے
 بازیں زبان ہنچیں انت کہ آہانی کارمرزکنوک چہ سد نہر ء ہم کمتر انت۔

زرباری امریکہ ء بندری زبان سے ٹھاں بہر کنگ بوتگ انت کہ ایشانی لڑچوش انت:
 1۔ ماکرو۔چب چی (Macro-Chibchan) ٹک: اے ٹک ء زبان چہ نیامی
 امریکہ ء زیات تر زرباری امریکہ ء انت ء ایشانی اُشمار پنجاہ (۵۰) انت۔ گوشوگیں چنت
 سالاں اے زبانانی بازیں گوشوک یا وسک کم بوتگ انت یا گڑا پھک ء بے نشان بوتگ
 انت ء آہانی زبان ہم پشت نہ کپتگ انت۔

2۔ گے۔ پانو۔ گرب (Ge-Pano-Carib) ٹک: ایشی ء دوسد (۲۰۰) ء کساس
 زبان ہست۔

3۔ آندیسائی ۽ نیام کشکی (Andean-Equatorial) ٹکٹ : اے ٹکٹ چلی (Chile) ۽ آندیسائی (Andese) مات بند ۽ بگر ”نیام کشک“ (خطر استوا) ۽ ہمرائی ۽ داں روت رودراتک ۽ سربیت۔ ایٹی ۽ دوسد ۽ پنجاہ (۲۵۰) زبان ہست۔ ہنچو کہ چہ گوریچانی ۽ زرباری ٹکاں پیداوار انت اے ٹکاں زبان تہنا یک دمگے ۽ کارمرز نہ بنت۔ باز کم ہنچیں زبان ہست کہ آتہنا یک دمگے ۽ گوشگ بنت۔ ”امریکہ نی ہندی“ زبانانی گیشتریں ٹکٹ ہر دوئیں مزن ڈگاراں کارمرز بنت۔

(گوں ووگن ۽ ووگن ۽ ڈیوڈ کرسل ۽ منٹ واری ۽)

گڈی دانک

پیش چہ ایشی ء کہ من کتاب ء توام بیگ ء بابت ء چیزے نبشتہ بکناں، من لوٹاں
واجه جان محمدشتی ء شکر ء منت ء بگراں کہ آئی ء گوں وتی بے مٹیں پیش گال ء اے کتاب
وش براہ دار کتگ۔

ہنچو کہ وانوک شر سر پد انت کہ زبان زانتی ء بُن گپ سک پرہ ء شاہیگان انت۔
اشی ء بارو ء اگاں کسے شر بہر بہر ء (تفصیل ء) نبشتہ بکنت گڑا آئی ء باید انت کہ تہنا یک
کتا بے ناں چندی کتاب سر ء رند ء نبشتہ بکنت۔ پے خاطر ء من اے بُن گپ ء سر ء یک
گوٹد کیں پچارے نبشتگ تا کہ وانوک زبان زانتی ء زانشت ء بابت ء کمو باز یزان انت ء
سر پد بکنت۔ وتی اے کوشست ء من تا چے حد ء سوہین بوتگوں ایشی ء بابت ء کواس ء
زانکار ء لائقیں وانوک وت فیصلہ بکن انت۔

ہما کساں کہ ”بلوچی“ ء منی نبشتانک ونگ انت آگندانت کہ من دو سے بہرانی تہ ء بازیں
بُن گپ گیش کتگ انت۔ اشی ء سَوَب ایش انت کہ اشانی چاپ بیگ ء رند من مار ات کہ
اے بہر گوش ء نیم بُنگ انت۔ راستیں ہبر ایش انت کہ توار چکاسی (Phonetics)
گوشتگیں سد سالانی تہ ء سک باز ردوم کتگ۔ اے حد ء کہ زبان زانتانی یک مزنیں بہرے توار
چکاسی ء یک جتانیں زانشتے زانت، پمیشکا ڈیوڈ کرسٹل (David Crystal) ء وتی زبان
زانتی ء ”لبر بلد“ ء نام (A Dictionary of Linguistics and Phonetics)
پر کتگ من ہے سَوَب ء ضروری زانت کہ اے بُن گپاں گیش بکناں۔

گڈسرء من لوٹاں کتاب ء چاپ بوتگیں یک زبانے ء باروء دوگپ نبشتہ بکناں۔
 ہے اکتوبر (۲۰۱۵) ء ماہ ء یک حالے ء اشکنگ ء من سک وش بوتوں کہ کورتی یا
 Cornish یزاں کورن وال (Cornwall) ء زبان ء بابت ء ات۔ ایشی ء تفصیل ایش
 ات کہ برطانی حکومت ء اے فیصلہ کتگ کہ کورن وال ء تمائیں راہ ء دگانی نام ابید چہ
 انگریزی ء کورتی زبان ء ہم نبشتہ کنگ بہ بنت۔ من وش اے سوب ء بوتوں کہ من بلکیں
 ہر کس ہے زانت کورتی زبان دیر انت بے گواہ بوتگ۔ بلتے نوں معلوم بوتگ کہ کورن
 وال ء ۷۵۷ مردم ہنچیں ہست کہ آتی زبان ء گپ جن انت۔ برطانی حکومت ء ہشت
 سدء چہ ہم کمترین اے مردمانی لوٹ من اتگ ء اے فیصلہ ہم کتگ۔

اے کتاب ء بیستمی بہر یزاں ”دُنیا ء زبان“ ء تہ ء من نبشتہ کہ کورتی زبان نوزدہمی
 قرن ء آخر ء گار ء زیان بوتگ۔ من اے ہمر چہ وت نبشتہ نہ کتگ۔ منی زانتکاری ء بُنرہ
 فریڈرک باڈمر (Frederic Bodmer) ء کتاب The Loom of Language انت۔ باڈمر نبشتہ کنت کہ:

(Cornish Language) "disappeared at the death of Dolly Penreath in the year 1777."

(F. Bodmer, The Loom of Language, London, 7th impression, 1961, p.417)

”۱۷۷۷ء سال ء ڈولی پینریت ء مرگ ء گوں (کورنی زبان) گار ء بیگواہ بوت۔“
 یزاں آ گڈتری مردم ات کہ آئی ء کورتی زبان ء گپ جتگ ات۔

فریڈرک باڈمرؑ کتاب اولی برء ۱۹۴۴ء سال ؑ چاپ بوتگ۔ من گمان نہ
کنناں کہ آئی ؑ کورتی زبان ؑ بابت ؑ ردیں حالے نبشتہ کتگ۔ ہنچو جاہ کیت گوئگیں
ہیتاد سالاں کورتی ؑ عاشقاں وتی گاریں زبان ؑ پدء زندگ کنگ ؑ جمنزے پنا کتگ ؑ
ہے سوب انت کہ کم کم ؑ ایشی ؑ گشوکانی اُ شمار تا ۷۷۵ء ؑ کساس ؑ سربوتگ، بلئے نوں
فرق ؑ بچاراں کہ پہ ہشت سدء چہ ہم کمتریں مردمانی خاطر ؑ حکومت ؑ اے فیصلہ کتگ
کہ اودء دزستیں راہ ؑ دگانی نام ماں کورتی زبان ؑ ہم نبشتہ کنگ بہ بنت۔ نوں مابلوچی
ء حال ؑ بچاریں کہ اے ملیونانی مردمانی زبان انت، بلئے پاکستان ؑ ایران ؑ حاکماں
ایشی ؑ را پہک ؑ ڈلگ چار ؑ چہ ہر نیمیں حقے ؑ ز بہر کتگ۔

دوہر کتاب ۽ بلد گالانی بارو ۽

ہنچوش کہ وانوک شمرزان آنت کہ ہر یک زانشتے ۽ (علمے ۽) وتی خاصیں بلد گال
 (اصطلاح) بنت۔ من و ہدے زبان زانتی ۽ بابت ۽ نبشتہ کنگ ۽ بنا کت من سکلیں ججخالے ۽
 کپتاں کہ بلد گالانی آڑ ۽ چون بگیٹیناں۔ منی دیم ۽ سے راہ ات آنت۔ اولی راہ ایش ات
 کہ من انگریزی بلد گالاں بڑ وراں بلتے من چارات انگریزی زبان ۽ بلوچی ۽ تب چہ یک ۽
 وگر ۽ پھک ۽ جتا آنت ۽ پد ۽ منے گور ۽ ہر کس انگریزی نزانت۔ تو اگاں انگریزی گالے یا
 بلد گالے نبشتہ کن نے گڑا ترا باید انت کہ تو آئی ۽ بلوچی ۽ بترین نے۔ بڑاں کتاب ۽
 دزستیں انگریزی بلد گالاں بلوچی ۽ جاگ گور ۽ بد نے۔ دومی راہ ایش ات کہ من اردو ۽
 بلد گالاں بڑ وراں۔ بلتے اد ۽ منی دیم ۽ دو آڑ پیدا بوت آنت۔ یکے ایش ات کہ زبان زانتی ۽
 تمنایں بلد گال اردو ۽ نیست آنت۔ دومی ایش کہ اگاں من اردو ۽ کبھی چنڈی نیں بلد گال
 بڑ رتیناں ہم، باز کم بلوچ وانوک آہاں سر پد بنت۔ ایشی ۽ معنا ایش ات کہ من اردو ۽ گال ۽
 بلد گالاں ہم چو انگریزی بلد گالانی وڑ ۽ پد ۽ بلوچی ۽ بتریناں۔ سیمی راہ ایش ات کہ من پارسی ۽
 یا کہ عربی ۽ بلد گالاں بڑ وراں، بلتے اد ۽ ہم ہا آڑ ۽ جخال دیم ۽ آ تنگ ات۔ توری من پارسی
 ۽ بلد گال بڑ رتیناں یا عربی ۽ من آہاں پد ۽ بلوچی ۽ بترین ات آنت تا کہ بلوچ وانوک آہاں
 سمر پد بہ بنت۔

من چارات من و تارامز نیں ججخالے ۽ پڑیتنگ۔ توری من دُنیا ۽ ہر زبانی ۽
 بلد گالاں بڑ وراں گڑا لازم انت کہ آہاں وتی زبان ۽ بتریناں۔ اگاں ناں وانوک آہاں یہہ

سمر پد نہ بنت۔ پمیشکا من اے فیصلہ کُت کہ اے تمائیں بلد گالاں بلوچی ءِ پترِ نیاں۔ اے بلد گال شَر اُنت یا شَر نہ اُنت ایشی ءِ فیصلہ ءِ بلوچی ءِ زائیکاریں نیسیسکار بکن اُنت۔

بلد گالانی اڈ کنگ ءِ لہتیں وتی راہدار بنت۔ اولی ایش اُنت کہ آ یک زبانی ءِ تب ءِ پہ بَنت۔ دومی ایش کہ آ ہنچو آسان پہ بَنت کہ مردم آ ہانی اِشکنگ ءِ وتی رُژن ءِ پہم ءِ (ذہن ءِ تہ ءِ) یک تَصویرے بنادین اُنت۔ توری اے وانوک مزنیں وانیدہ پہ بَنت یا کم وانیدہ پہ بَنت۔

وہدے بلد گال ءِ جوڑ کنگ ءِ ہبر کیت ما پھر بندیں کہ ما اولی مردیں کہ ما اے بلائیں دُبہ وتی کو پگانی سر ءِ رُرتگ۔ بلئے حقیقت ایش اُنت کہ مئے کوہنیں زائیکاراں (بزائیں پستمی قرن ءِ چہ ہم پیسر) وتی زبان ءِ خاصیں تب ءِ ضرورتانی پد ءِ بازیں گال ءِ بلد گال اڈ کنگ اُنت کہ ما آ ہاں شَر زائیں ءِ سمر پد بنیں۔ اِد ءِ من لہتیں کوہنیں گال ءِ بلد گالانی دَرور ءِ پیش کنناں۔ چوش کہ:

زائیکار، زانوگر، ہبر زانت، شہر اُنت، زبان کو اس، کار دَربر، راہ دَربر، اُستہ کار، چکن کار، سمر بند، باہو بند، سمرین بند، سازگر، مارگر، ایرادگر، براہ دار، نام دار، نمادار، گروہ بر، چُک بر، بارکش، زمبل کش، سمرچار، سمر متاب، دست بندی، ہبر بندی، سانگ بندی، اُشتری، ہری، ماہیگی، دُکّانی، باپاری، ترسناک، زیب ناک، لچّناک، مِنت وار، دَرودار، مات کوہ، مات بند، جارچین، قہر جَن، دوچ گر ءِ دگہ بازیں گال ءِ بلد گال۔ ماگاں اے دَرستیں دَروراں ہورتی ءِ بچاریں اے تمائیں گالانی تہ ءِ خاصیں نقش ءِ رنگ (patterns) مان اُنت۔ مئے کوہنیں زائیکاراں ہے نقش ءِ رنگ باز پہ اُستادی ءِ کار بستگ اُنت ءِ اے تمائیں گال ءِ بلد گال شَر معنادار ءِ منطقی اُنت ءِ مارا نشان دینت کہ مئے کوہنیں زائیکار وتی زبان ءِ مزنیں عالم ءِ نبض شناس بو تگ اُنت۔ پمیشکا من ہم بلد گالانی

گچین کنگ ءِ پھما کوہنیں زانیکا رانی رند گیری کُتگ ءِ آبانی مثال ءِ ماڈل (models) وتی دیم ءِ ایر کتگ آنت۔ اگاں اے کوہنیں دروراں ماشر تپاس بکنیں ماگندیں کہ آہاں بلد گالانی اڈ کنگ ءِ پھکار، زانت، گر، دار، ناک، وار، کش ءِ دگہ بازیں کُمک کاریں گال کارمرز کتگ آنت کہ یکت ءِ کُت مئے زبان ءِ تب ءِ رد ءِ آنت ءِ آبانی تہ ءِ درآ مدیں زبانی ءِ پچ رنگ ءِ بوہ مان نیست۔ پیشکا من ہم ہما کوہنیں زانیکا رانی رند گیری کتگ۔ من کوشت کتگ کہ بلد گالے ءِ پھچ داہیں وت گڑیں گال کارمرز مکناں۔ راستیں ہبرایش انت کہ من پچبر ونگڑیں گالانی حق ءِ نہ بوتگوں۔ مئے گور ءِ کہ ایچک باز کُمک کاریں لبز ءِ گال ہست آنت گڑا مارا پچ حاجت نیست کہ ما ونگڑیں گال جوڑ بکنیں ءِ اے نشان بدیں کہ مئے زبان ءِ تہ ءِ بلد گال اڈ کنگ ءِ پچ بُود (صلاحیت) نیست۔

اد ءِ من یک ہبرے پچک بگو شاں کہ من وتی اڈ کتگیں بلد گالاں گڈی دانک (حرف آخر) نہ زاناں چریشاں بازیں بلد گالاں چہ منی چند ہم دلم نہ انت بلئے اے نوں مئے زانیکا رانی کار انت کہ اشاں قبول بکن آنت یا مکن آنت۔ یا گڑا اشاں الکاپ تر بکن آنت۔ گڈسر ءِ من لوٹاں واجہ جان محمدشتی ءِ شگر ءِ منت ءِ بگراں کہ بلد گالانی بابت ءِ آئی ءِ من ءِ صلاح دات کہ من واحد جان بُردار ءِ کتاباں بچاران ءِ چراہاں کُمک بگراں۔ من گوشت کہ آ واجہ ءِ کتاب چہ منی دیم ءِ نہ گوشتگ آنت۔ جان محمد جان ءِ ہے کتاب خاص طور پمئن لوٹا نینت آنت۔ واحد جان ءِ ہے کتابانی یک یک تاکے من شرونت ءِ چارات، بلئے من پچشیں پچ بلد گالے نہ دیست کہ زبان زانتی ءِ بابت ءِ من ءِ کُمک کُت بکنت۔ آئی ءِ وتی اولی کتاب ءِ ہما بلد گال چُچ کتگ آنت کہ مئے نبشتہ کاراں وتی کتاب ءِ ماہتا کانی تہ ءِ آبانی بابت ءِ نبشتگ کتگ۔ دومی کتاب ءِ راجمان زانتی (Sociology) ءِ بابت ءِ بلد گال آنت کہ آئی ءِ چہ اُردو ءِ ماں بلوچی ءِ توتینگ آنت۔ البت زبان زانتی ءِ چند ءِ بلد گال

آئی ۽ ڪتاب ۽ مان انت۔ واحد جان ۽ ايشی ۽ ”زبان زانتیگ“ ۽ نام داتگ۔ منے ناچیز ۽ خیال ۽ ”زبان زانتیگ“ ۽ لبر ۽ گڈی حرف براں ”گ“ گیشینے ۽ چپٹ غیر ضروری انت۔

واحد جان ۽ وٽی کتابانی تہ ۽ اصطلاح یا term ۽ گال ۽ پھ ”گالبند“ ۽ لبر کارمرز کتگ۔

واجه جان محمد شتی ۽ ”گالبند“ محاورہ یا idiom ۽ معناء کارمرز کتگ۔ بچارات واجہ ۽ ڪتاب ”بتل، گوشتن ۽ گالبند“ کہ بلوچی اکیڈمی ۲۰۱۲ء سال ۽ چاپ ۽ شنگ کتگ۔ من ہم آ واجہ ۽ رند گیری ۽ گالبند ہے معناء کار بستگ۔ ایشی ۽ فیصلہ ۽ نون منے لائقین زانتکار بکن انت کہ کجام بلد گال پہ کجام معناء کارمرز بہ بیت۔ اے درگت ۽ من گون واحد جان ۽ ہمشوراں کہ اے اُڑ ۽ ”گیش ۽ گیوار ۽ پہ زانتکار ۽ زبان کوآسانی یک سر ۽ سوجی دیوان ۽ گلے اڈ دیگ بہ بیت، تنکہ گال بند تار پداری ۽ وٽ انانی ۽ جاگہ ۽ یک راستیں، سوہوین ۽ الکاپیں رہ بندے دیم ۽ بنیت“۔ (تا کہ ایم نمبر ۲، ”بلوچی راجمانزانتیگ گالبند“ بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، ۲۰۰۳)۔ منی صلاح ایش انت کہ بلوچی اکیڈمی ۽ بلوچستان ۽ زانگ جاہ (یونیورسٹی) ۽ بلوچی بہر (شعبہ) ہر دو ہمکاری بکن انت ۽ بلوچی ۽ گچینی نیں نبشہ کار ۽ کوآسانی یک مجلسے (کمیٹی بے) اڈ بکن انت ۽ آئی ۽ اے اختیار بدینت کہ آ اے اُڑ ۽ مُشکل ۽ بابت ۽ ثمر بحث ۽ تہمیات ۽ گڈ بلد گالانی بابت ۽ یک فیصلہ بدنت۔ من المئاں کہ آبانی اے فیصلہ ۽ ہر کس قبول کنت۔

بلوچی سبز بات!

بَلَد گالانی لُٹ

Vowel	آ جوتوار -	حرف علّت، مُصَوِّتہ -
Future	آ یوک یادیمتر -	مُستقبل، آ یوکیں و ہد -
Quantity	اُ شمار -	تعداد -
Pacific Ocean	ایمنین مزن زر -	-
Plural	باز - جمع،	چیزانی یا مردمانی بازی -
ambiguity	باز معنائی یاد و معنائی -	دُ و معنی -
Voice	بدل توار -	(بُن ر ہند ء تہ) -
term	بلد گال -	اصطلاح -
pictograph	بُت دِروشم -	تصویری تحریر -
phoneme	بُن توار -	-
concept	بُن خیال -	تصویر -
theory	بُن فکر -	تھیوری -
subconscious	بے سمائی -	لا شعور -
developed	بُودناک -	ترقی یافتہ -
development	بُودناکی -	ترقی -

irregular	-	(بُن ر ہند ء تہ ء)	بے ر ہند -
challenge	-	مَنیہہ، چیلنج	پہار -
Screen			بُت پردگ -
descriptive	-		بیان کاریں -
pioneer	-		بُگلج کار -
reaction	-	(رَوِ عمل)	بدل کرد -
muscle	-	(پٹھا، عضلہ)	بزرگوشت -
lexeme	-		بُن گال -
maxim	-	(اصول)	بُن پد -
foundation	-	(بُنیاد)	بُن رد -
grapheme	-	(توار چکاسی ء تہ ء)	بُن نبشت -
nature	-	(سَرشت، فطرت)	بُن ہیل -
origin	-	(اصل)	بُن دَر -
foundation	-	(بُنیاد)	بُنشت -
factor	-	(عامل)	بُنی جاور -
reform, correction	-	(تصحیح، اصلاح)	پلگار -
brain, mind	-	(ذہن)	پہم، رُژن ء پہم -

researcher	-	پول کار - (محقق)
explicitness	-	پہک پڊری - (صراحت، وضاحت)۔
preposition	-	پیش گال
context	-	پیش ء پڊ - (سیاق ء سباق)۔
post position	-	پڊ گال
suffix	-	پڊی گزنج - (بن ر ہند ء تہ ء)
proposition	-	پیش تزان - (فلسفہ ء تہ ء)
propositional	-	پیش تزانی
perspective	-	پیش در - (تناظر)
analysis	-	تپاس کاری - (تجزیہ ء تحلیل)
analyst	-	تپاس کار - (تجزیہ نگار، تجزیہ کار)
phonetics	-	توار چکاسی - (صوتیات)
phonetician	-	توار چکاس گر - (ماہر صوتیات)
category	-	تہر - (درجہ، قسم)
impiricism	-	تجرہ بُنشتی - (فلسفہ ء تہ ء)
impiricist	-	تجرہ بُنشت - (فلسفہ ء تہ ء)
active voice	-	تچکیں بدل توار

active sentence	-	تجکلیں بدل رد
speech	-	تزان - (سُخن، کلام)
singular	-	تایا ”یک تا“ - واحد
part of speech	-	تزانی بہر
square brackets	-	تجکلیں سیمک - براں []
phonology	-	توارزانتی - علم صوت - فونیمیات
phonologist	-	توارزانت
voice print	-	توار چاپ - (صوتی تصویر)
sound , phone	-	توار - (صوت)
allophone	-	توار گونگ
subjective	-	شہ گواچن - (موضوعی)
infix	-	تہی گزنج
vocal cords	-	توار بوگ
angle brackets	-	تیر سریں سیمک - براں < >
physiology	-	جان زانتی
case	-	جاور - (بُن رہندہء تہء) - حالت
structure, construction	-	جوڑشت، جوڑم - (ساخت)

isolating language	-	جتا کاریں زبان
Language isolate	-	جڈ زبان
matter	-	جسد - (مادہ)
materialistic, material	-	جسّدی - (فلسفہ مادّہ) (مادّی)
materialist	-	جسّد فکر - (فلسفہ) (مادّہ پرست)
materialism	-	جسّد فکری - (فلسفہ) (مادّہ پرستی)
component	-	جسّد بھر - (جزو ترکیبی)
idiolect	-	چندی گالوار
componential analysis	-	جسّد بھریں تپّاس کاری
mood	-	چاڑ (بُن رہندہ مادّہ)
supervision	-	چارہ گزار - (نظارت)
agglutinative (Language)	-	چسپ کاریں زبان
Laboratory	-	چکاس جاہ
brackets	-	چنگیں سیمک بزاں ()
slant lines	-	چوٹیں سیمک - بزاں //
communication	-	حال شونی (ابلاغ)
interjection	-	حیران گال
culture	-	دودانک - (ثقافت)

(وتی کتاب ءتہ من اے گال ءپہ ”دودور بیدگ“ ءتہنا ”ربیدگ“ ہم کار بستگ بلئے منی خیال ء ”دودانک“ شتر ء مناسب تر یں گالے۔ مئے ورنامرو چاں ”دودمان“ ء گال ءپہ ہے معناء کارمرز کن انت۔ بلئے دودمان بندر ء کول، راج ء قوم دان ء گوشت پمیشکا من ”دودانک“ ء بلد گال کارمرز گتگ۔)

objective - (معروضی) - دَرگوا چنی

international - (بین الاقوامی) - دُنیا گیر

style - (اسلوب) - داب

stylistics - (اسلوبیات) - داب زانتی

brain, mind - (ذہن) - رُژن۔ رُژن ءپہم

evolution - (ارتقاء) - ردوم یار دوم کاری

principle - (اصول) - راہ دار

rule - (ضابطہ) - رَہبند

punctuation mark - رَہبندی نشان

misunderstanding - (غلط فہمی) - رد زانگی

knowledge, science - (علم، سائنس) - زانشت

cognitive - (فلسفہ ءتہ ء) (ادراکی) - زانشی

cognitive psychology - زانشی تب زانتی (ادراکی نفسیات)۔

Linguistics - (لسانیات) - زبان زانتی

Linguist	-	زبان زانت - (ماہر لسانیات)
philologist	-	زبان کوّاس - (عالِم زبان)
philology	-	زبان کوّاسی - (علم زبان)
journal	-	زانشت تاک - (علمی مجلہ)
adjective	-	ستا گال - (بُن رہندہ تہ) (صفت)
prefix	-	سَمری گزُنج
consciousness	-	سَمّا - (شعور)
conscious	-	سَمائی / سَمسَمائی - (شعوری)
prescriptive	-	سوج کاریں - نُسجی
text	-	سیا ہگ - (متن)
paragraph	-	سیا ہگ بَہر - (پیرا گراف)
record	-	سیا ہگ بند - (رکارڈ)
diaphragm	-	سینگ ۽ پردگ
number	-	شمار - (نمبر)
past	-	شِگوست - (ماضی)
pragmatics	-	صلاح زانتی
pragmatism	-	صلاح فکری - (فلسفہ تہ)

contradictory	(متضاد) -	ضدکار
contradiction	(تضاد) -	ضدکاری
rationalist	(عقلیت پسند) -	عقلیت کار -
ethnology	-	قومدان زانقی
method	(طریقهء کار) -	کاررہبند -
process	(سلسلہء عمل) -	کارکرد -
performative	(فلسفہء تہء) -	کاردرشان
aspect	(بُن رہبندء تہء) -	کارگوناپ
function	-	کرد - عمل
verb	(فعل) -	کارگال (بُن رہبندء تہء)
adverb	(متعلق فعل) -	کارستا -
subject	(بُن رہبند) فاعل -	کارشون
role	-	کردار
margin	(حاشیہ) -	کیرء گور -
universal	(آفاقی) -	کلکشان گیر -
Segmental	-	کڑی داریں -
scholar	-	کوّاس

Object	کار بستِ بزاں کار بستگیں (بُن رَہندہء تہء) مفعول۔
actor	کارِندہ۔
syllable	گالینک - رُکن -
sentence	گالِرد - جملہ -
syntax	گالِرد سازی -
circle	گردانک - (دائرہ) -
interpretation	گالِشونی - (ترجمانی) -
pronunciation	گالِتوار - (تلفُّظ) -
phrase	گالِگزنج - (فقرہ)۔
Proverb	گالِبند - (محاورہ)۔
affix, inflection, inflexion	گزنجِ کار -
affixation	گزنجِ کاری -
inflecting language	گزنجِ کاریں زبان -
form	گوناپ - ہیئت
formalism	گوناپِ زانتی - ہیئتِ پسندی۔
observation	گندء چار -
quality	گہسہ بُودی -

continent	-	مزن ڈگار - (برّ اعظم)
ocean	-	مزن زر - (بحر اعظم)
semantics	-	معنازانتی
morphology	-	مورفیم زانتی
symbol	-	نشانی - (رّمز- علامت)
marker, modifier, particle	-	نشان گال
consonant	-	نا آ جوتوار - (مُصَمَّتہ، حرفِ صحیح)
passive voice	-	نا تجکیں بَدَل توار
passive sentence	-	نا تجکیں گال رد یا بَدَل رد
noun	-	نام گال - (اِسْم)
pronoun	-	نام بدل - (ضمیر)
Semiotics	-	نشان زانتی
reference	-	نِشون داری - (حوالہ)
refer	-	نِشون دیگ - حوالہ دیگ
Atlantic Ocean	-	نیامی مزن زر

(نیامی اے سَوَب ء کہ اے ”ہندی مزن زر“، ”آکمنیں مزن زر“، ”نیام ء انت“)

type	-	نشانیں تہر - (ٹائپ)
Graphology	-	نیشہ زاتی
graph	-	نیشہ
allograph	-	نیشہ گوئگ
padagogical	-	وانینگگی - (تدریسی)
tense	-	وہد کار - (بُن ر ہند ء ء ء)
conjunction	-	ہوار گال - (بُن ر ہند)
polysynthetic language	-	ہوار کاریں زبان
present	-	ہنؤگ، ہنؤگیں و ہد (حال)
Discourse Analysis	-	ہبر پچاسی
balance	-	ہم سنگگی - (توازن)
Indian Ocean	-	ہندی مز ن زر - (نحر ہند)
singular	-	یک یا ”تا“ - (واحد)

